

СУРМАЧ

Лондон

1993

Англія

»СУРМАЧ« — журнал Об'єднання
був. Вояків Українців у В. Британії
»SURMACH« — Magazine
of the Association of Ukrainian
Former Combatants in Great Britain
49 Linden Gardens, London, W2 4HG
ISSN 0 491 6204

Гол. ред. майор д-р С. М. Фостун
Статті підписані прізвищем чи
псевдонімом, не завжди
відповідають поглядам Редакції.
Редакція застерігає собі право
скорочувати статті й правити
мову.

Обкладинка: **І. Волощак**

ЗМІСТ

СУРМАЧ

Май, д-р Святомир М. Фостун: У 50-РІЧЧЯ І УД УНА	1
Іван Петрович: СЛУЖИТИ ВІТЧИЗНІ	9
Олег Лисяк: У 50-РІЧЧЯ ДИВІЗІЇ »ГАЛИЧИНА«	10
Едуард Лисицин: СУЧАСНЕ УКРАЇНСЬКЕ ВІЙСЬКО	14
Богдан Бора: МИ РУШАЄМО	17
ВОЄННА ДОКТРИНА УКРАЇНИ	18
Віктор Бузало: ЯКУ СИМВОЛІКУ БУДУТЬ МАТИ ЗБРОЙНІ СИЛИ УКРАЇНИ ...	22
В. Бережинський: ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВИХ ТРАДИЦІЙ У ДІЛЬНОСТІ ГАЛИЦЬКИХ ВІЙСЬКОВО-СПОРТИВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	28
Гурій Бухало: ОТАМАН ВАСИЛЬ ТЮТЮННИК	35
Петро Арсенич: ГУЦУЛЬЩИНА У ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАННЯХ 1914-1920 рр.	37
Григорій Вишневий: ВІДГОМІН ВІКІВ	39
Іван Гречко: УКРАЇНСЬКЕ ВІЙСЬКОВЕ ДУХІВНИЦТВО	40
О. Колянчук: СЛІДАМИ ІНТЕРНОВАНИХ ВОЯКІВ АРМІЇ УНР У ПОЛЬЩІ	42
Дюдас Труска: ВІЙНА ПІСЛЯ ВІЙНИ	46
МАРШ УКРАЇНСЬКОЇ ДИВІЗІЇ	49
Микола Котляр: ВІЙСЬКОВА СПРАВА У ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКІЙ РУСІ	50
З діяльності ОБВУ в 1993 році	
ВІДІЙШЛИ У ВІЧНІСТЬ	89
»ОСА« ч. 31. Рік 31	92
ВИДАННЯ ОБВУ (на внутрішній сторінці обкладинки)	

СУРМАЧ

ОБ'ЄДНАННЯ БУВШИХ ВОЯКІВ УКРАЇНЦІВ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

РІК 35

1993

Ч. 1-4 (114-117)

Майор д-р Святомир М. ФОСТУН

У 50-РІЧЧЯ І УД УНА

В цьому році сповняються 50 років з часу постанови української військової формації у другій світовій війні — І Української Дивізії УНА, яка зі зброєю виступила проти московського окупанта, і вписалась на сторінках історії української визвольної боротьби та на сторінках історичного буття України.

28 квітня 1943 року у Львові було проголошено творення Дивізії «Галичина», а в половині липня того ж року перші новобранці виїхали на військовий вишкіл. Формування української військової формації стало дійсністю.

Якже ж прийшло до утворення І Української Дивізії?

Ще в 1941 році проф. д-р Володимир Кубійович, як голова Українського Допомогового Комітету в Ген. Губернаторстві звернувся з проханням до німецької влади дозволити на організацію окремих військових формацій. Однаке прохання і пропозиції УДКомітету залишилися без відповіді. Скоро виявилось, що гітлерівський режим прагне загарбати Україну та зробити її своїм «лебенсraumом». В Україні запанував жадливий терор, розстріли, масові вивози молоді на примусову роботу до Німеччини, грабування та експлуатація народного господарства.

Почалась боротьба з німецьким окупантом. Український революційний рух започаткував організування українських повстанських відділів, з яких згодом утворилася УПА, що ставила своїм завданням безкомпромісову боротьбу з брутальним і червоним найзиками та оборону українського населення від сваволі німецької адміністрації і терору більшовицьких партизанських загонів.

Революційно-визвольна боротьба українського народу під проводом ОУН і бойові дії УПА була найкращим виразником волі і прагнень

української нації до свого визволення й усамостійнення. Завзяті бої УПА з німецькими частинями і більшовицькими партизанськими відділами виявили, що український повстанець вмiє гідно зі зброєю в руках боротися за свій народ і за свою Батьківщину.

Треба відмітити при тому, що вже від початку радянсько-німецької війни українці не тільки зі західноукраїнських земель але з усіх українських земель брали участь у різних німецьких парамілітарних чи військових формаціях. Але різні такі військові частини насправді не мали для української справи важливого політичного ані мілітарного значення, бо вони й не були якоюсь справжньою українською військовою формацією і силою, з якою німці могли б рахуватися.

З другого боку, безмежна впертість німецької влади не давала великих надій на можливість створення якоїсь більшої української військової одиниці, тим більше, що німці тоді мали всюди блискучі воєнні перемоги. Гітлер був переконаний, що Німеччина витрає війну з більшовиками без будь-якої помочі східно-європейських поневоленних народів, і відкидав усяку, навіть найскромнішу пропозицію про використання українців, як вояків, у війні з СРСР.

Тим часом німецька адміністрація в Україні, здійснюючи дикі колоніальну політику супроти українського народу, готувала плани повного й brutального поневолення України й винищення українського народу в повному переконанні, що ніщо не в силі зупинити наступу непереможної німецької армії на сході Європи та, що СРСР скоріш чи пізніш буде розгромлений, а тим самим можна буде здійснювати плани творення тисячолітнього німецького Райху, який мав би охоплювати го-

ловним чином територію України на сході Європи. Однак ці німецькі сподівання виявилися надто передчасними. Вже в першій половині 1943 року німці знайшлися у поганому політично-стратегічному положенні. Вони програли велику Сталінградську кампанію і продовж того ж року втратили 800,000 війська, 9400 танків і 19,300 гармат. У більшовицький полон попали того року 340,000 німецьких вояків. Відношення сил було в тому часі 2:1 в користь Рад. Союзу. Німці були погромлені в Африці, а на всіх окупованих ними теренах велась партизанська боротьба, яка зв'язувала десятки німецьких дивізій. Крім того німецький Райх бомбували постійно альянтські летунські з'єднання, руйнуючи німецьку індустрію, комунікацію, бази, порти та ін.

В такій ситуації українські провідні діячі прийшли висновку, що український народ мусить мати свою вишколену військову силу, яка б зуміла опанувати ситуацію у випадку цілковитого послаблення брутального і червоного противників, охоронила б народ і народне майно від знищення та грабунку, і від есентауального революційного хаосу. В тій ситуації мало хто далекоглядно передбачав, що західні

альянти врятують СРСР, подаючи йому величезну допомогу. Щойно після війни виявилось, що від 1.10. 1941 року до 31.5.1945 р., США постачали більшовикам воєнного вряду, боеприпасів, встаткування, машин, харчів, різних матеріалів на суму одного мільярда, п'ятнадцять мільйонів доларів. Протягом згаданого часу 2590 американських кораблів доставили більшовикам 1,529,791 тонн різного постачання. Зовсім не дивно, що завдяки величезній допомозі з боку Америки, Канади, Великої Британії більшовики змогли в 1943 році й у наступних роках мати велику перевагу над виснаженими німецькими арміями на східному фронті.

Стоячи на протинімецьких позиціях, українське громадянство підтримуючи активно визвольну боротьбу, що її вели ОУН-УПА уважало теж, що потрібно мати свою військову формацію, яка, крім своїх дальших плянів завдань, що виходили б з розвитку ситуації, могла б зберегти тисячі української молоді від вивозу до німецьких збройних сил, бо таку методу німці почали масово практикувати з браку людських резерв, бо ж у такий спосіб українці гинули за зневаджену концепцію «нової Європи», гинули за інтереси своїх ворогів-окупантів.

Прощають добровольців у Жаб'ю (тепер Верховина)

Від'їзд добровольців із Коломиїщини

Концепцію творення української збройної формации сильно підтримував Український Центральний Комітет, що його очолював проф. д-р Володимир Кубійович. На конференції, яка відбулася 18 квітня 1943 року у Львові з участю українських комбатантів, голів Українських Окружних Комітетів і членів Військової Управи, проф. д-р Володимир Кубійович, представляючи тодішню політичну ситуацію, наголосив потребу створення української військової формации, бо вона була потрібна з точки погляду інтересів українського народу й давала такі користі:

1. Ми включаємося в боротьбу проти московського комуні-більшовизму не як безіменні;
2. Ми входимо на політичну арену, хоч у скромній формі, а навіть на європейську та на світову;
3. Ми рятуємо себе фізично, творячи зв'язок української армії;
4. Це може бути висхідною базою для дальших наших плянів;
5. Лише у цей спосіб можемо творити під проводом українських офіцерів військову школу для української молоді. Ця школа

дасть дисциплінованість, послух, одвертість, чесність, прямотинність, почуття відповідальности й інші воляцькі чесноти. Наша боротьба з Москвою набере офіційних форм... Боремося за справу, мимо того, що вона в таких скромних формах, і знаючи, що вона в частині нашої суспільности прихильного відгону не знайде...

»Ведучи переговори у справі Дивізії, — подає проф. д-р Володимир Кубійович, — я мав на увазі ще низку інших конкретних користей, які ми могли б досягнути і про які я частинно говорив на різних зборах. Завдяки утворенню Дивізії, автоматично лагіднів би німецький режим у Генеральній Губернії, а тим самим задержувалась би українська субстанція. Рівночасно, шляхом дрібних поступок, а не шляхом підписування договорів — можна було б зміцнити українські позиції, зайняти нові становища в адміністрації краю, здобути нові досяги на полі господарства й культури.

Тому і перед творенням Дивізії, і після акту 28 квітня 1943 року Український Центральний Комітет ставив німецькій владі такі вимоги: амністия для політичних в'язнів, зокрема для

членів Організації Українських Націоналістів Степана Бандери; реприватизація українського суспільного і приватного майна; унезалеження Української Допоміжної Поліції по округах від поліції німецької; віддача преси на терені Галичини в українські руки; переорганізування так званої Будівельної Служби; полегші для українських робітників, вивезених на працю до Райху. По військовій лінії йшлося нам про поширення набору до Дивізії на територію цілої Генеральної Губернії і на Райх, про ступеневе вилучення з різних військових і напіввійськових формацій українців — принаймні тих, які походили з українських земель у Генеральній Губернії, та старших емігрантів і влучення їх до Дивізії».

Прибиті своїми мілітарними поразками, німці рад-не-рад погодилися на утворення Української Дивізії. Як вони насправді ставилися до цієї справи, вказують слова полковника Вольфа, який був заступником шефа українських справ у Райхсзехерсгайтсгаптс-амті «Ми в РСГА були проти творення Дивізії, не вірячи в українську ширість відносно співпраці з німцями. Для нас було очевидно, що ми вишколюємо своїх ворогів, які скоріш чи пізніше пристануть до УПА».

Подібні погляди мали також і інші провідні гітлерівці. Тому не дивно, що дивізійники мусили з затисненими зубами часто терпіти наругу й зневагу німецького командного складу, цієї своерідної касти, головно партійної, яка з ненавистю і погордою ставилася до українських вояків, використовуючи своє упривілейоване

становище, щоб дістати аванс та робити кар'єру. І треба подивляти велику посвяту й саможертвність дивізійників, які терпеливо зносили наругу, щоб тільки набутти військове знання та використовували всі можливості, щоб це знання вдосконалити й поглибити.

Вояки I Української Дивізії одержали добрий, твердий і фаховий, модерний вишкіл. Якщо б Перша УД не була розгромлена під Бродами й знаходилася в обставинах іншої політично-мілітарної кон'юнктури на Сході Європи — вона могла б стати добрим кадровим ядром формування інших українських дивізій чи навіть армії.

Однак, так не сталося.

Після закінчення вишколу всі частини, що вишколювалися не тільки в Німеччині, але в різних європейських країнах (які були в тому часі окуповані німцями), з'їхалися до Нойгамеру і там відбулося формування Дивізії до виїзду на фронт. Згідно з вимогою українських провідних кіл німці обіцяли, що I УД буде воювати тільки на східному фронті проти більшовиків.

У перших днях липня 1944 року I УД відправлено на фронт. Але замість кинути її на Підкарпаття, Дивізію перевезено під Броди. Є два погляди, чому прийшло до такої зміни первісного плану: а) німці побоювалися, що Дивізія опинившись на Підкарпатті перейде до УПА, й б) — гострий, прямо катастрофічний брак запасних дивізій, що їх потребував XIII корпус, який тоді стояв на фронтових позиціях під Бродами. Позиції, що припали Дивізії

Від'їзд добровольців зі Львова. Липень 1944 р.

Єпископ Йосафат Коциловський прощає добровольців у Перемишлі. Липень 1943 р.

були дуже невідгідні, з багнитим і непригожим тереном до оборони. Немає вже що й говорити про велику ворожу перевагу, бо в широко розгорненій офензиві, що її завданням було захопити західноукраїнські землі, більшовики кинули дві оперативні групи — одну в напрямку Броди-Красне-Львів, а другу — Тернопіль-Золочів, Львів. Разом — чотири танкові армії, три кінні дивізії і дванадцять піхотних дивізій, з запасом десяти дивізій. До диспозиції радянських військ були 1800 танків.

На фронтовому відтинку Броди-Красне-Львів діяли тільки два німецькі танкові корпуси і два піхотні — всього разом п'ятнадцять з половиною дивізій і дві запасні дивізії. Повітряні сил майже не було.

Маючи таку велику перевагу, більшовики проломали фронт і оточили 13 корпус у брідському кітлі. Після завзятих десятиденних боїв корпус був розгромлений. Українська Дивізія понесла великі втрати, бо ввійшла в бойову акцію, маючи одинадцять тисяч вояків, а в оточенні втратила майже сім тисяч вояків, підфіцерів і офіцерів. Багато вояків потрапили в полон, багато прорвалися до УПА, а тисячі полягли на кривавих брідських полях. Після героїського одчайдушного прориву з оточення, на збірний пункт між Ужгородом і Мукачевом прибули заледве 1500 дивізійників, потім доїхала до Нойгамеру така ж сама кількість, так, що всіх поворотців зібралось до трьох тисяч.

З розбитків, які опинилися в Нойгамері й новобранців почалось нове формування Дивізії. В часі свого вишколу вона була переміщена на Словаччину, де брала участь у поборюванні червоних партизанів. Упродовж перебування Дивізії на Словаччині, втримувалися якнайбільш дружні взаємини між вояками і словацьким населенням, тож побут на словацькій території належав до найкращого часу, що його пережила Українська Дивізія.

Взимку з 1944 на 1945 рік склад Дивізії був такий:

- Штаб Дивізії
- Піхотний полк 29 — три курені
- Піхотний полк 30 — три курені
- Піхотний полк 31 — три курені
- Гарматний полк — чотири дивізіони
- Фюзилерський курінь
- Протитанковий дивізіон
- Саперний курінь
- Польово-запасний курінь
- Вишкільно-запасний 14 полк — три курені й зап. курінь
- Дивізіон зв'язку
- Обози постачання
- Адміністрація
- Санітарні частини:

- 1, 2 і 3 санітарні сотні
- Польовий шпиталь
- Технічна сотня

В обличчі наступаючих радянських армій Дивізія була перекинута через Австрію до Югославії, де на протязі короткого часу воювала з югославськими комуністичними партизанами, а опісля її вислали до Австрії на фронт, щоб закрити прогалину між першою і шостою німецькими арміями на відтинку Гляйхенберг-Фельдбах. На фронтові позиції були кинені 29 і 30 полки, 31 полк був відтягнений у запас, а запасний полк залишився в районі Дойч-Ляндсберг і там поборював тітовців. У боях на згаданому фронтовому відтинку Дивізія пробула аж до капітуляції гітлерівської Німеччини.

В кінці квітня 1945 року до Дивізії прибув генерал-поручник Павло Шандрук, як Головнокомандувач Української Національної Армії і голова Українського Національного Комітету та відібрав від дивізійників нову присягу. Провести повну реорганізацію Дивізії, яка, згідно з декларацією Українського Національного Комітету, прийняла назву Перша Українська Дивізія УНА, — вже не було часу.

Надходили останні дні німецького Райху. Шостою травня відбулась конференція шефів штабів у командира II СС панцерного корпусу, на якій вирішено, що весь фронт відв'язується наступного дня від більшовиків і, залишивши все озброєння, переходить на територію зайняту альянськими військами.

Марширують добровольці у Львові. Липень 1943 р.

Добровольці на польовій Службі Божій у Перемишлі

Підофіцерська школа в Ляуенбергу. 1944 рік

Дивізійна оркестра

Після трудних маршів Дивізії, її частини спинилися в околиці Шпіталю, Клягенфурту й Фельдкірхену, звідтіля були перевезені до Італії, в місцевість Беллярію, а пізніше до Ріміні де дивізійники, як воєннополонені перебували до травня 1947 року. В тому році їх перевезено до Англії, де вони перебували в таборах воєннополонених ще до жовтня 1948 року. Восени того року всі дивізійники були звільнені з полону й перейшовши до цивільного життя стали рушійною силою усього українського організованого життя у Великій Британії. Невелика частина дивізійників після капітуляції попала в американський полон і перебувала в таборах воєннополонених у Німеччині й там була звільнена у відносно короткому часі.

• • •

Від часу утворення І. УД УНА сповняються 50 років. Із перспективи проминулого часу можна вже належно оцінити цей історичний факт вияву українського прагнення волі й усамостійнення України та боротьби за здійснення тих основних принципів буття української нації, що увіковічнися в історії нашого народу утворенням української військової формації — І УД УНА.

Немає сумніву, що це була важлива подія, хоча ніхто не міг перебачити, яка доля зустріне Дивізію. Була віра і сподівання, що з Дивізії розгорнеться українська армія, яка збере в собі активні народні сили та з їхньою допомогою доведе до постання української самостійної держави на руїнах московської й німецької імперій. Бо вони були виснажені, й лише величезна допомога, що її подали більшовикам західні альянти врятувала СРСР. Західні альянти, зокрема американські політики не виявляли навіть найменшого бажання подумати, що буде в майбутньому та що принесе світові перемога комунізму. Вони хотіли чим скоріш перемогти Німеччину, не рахуючись зовсім із наслідками своєї непродуманої і не виваженої політики.

Дивізійники були воїнами української національної революції. Вони кляли свої буйні голови на брідських полях, і принесли кровну жертву молодого українського покоління, що зродилося в огні і бурі революції, виховувалося на традиціях Визвольних Змагань і боротьби УВО-ОУН та зміст свого життя вбачало в служінні Україні й українській нації.

• • •

СЛУЖИТИ ВІТЧИЗНІ

Роки проминули, неначе хвилини...
І нині вже 50 стовнилося літ.
За покликом серця, на честь батьківщини
Складали дивізійники вояцький обіт.

Часи буревійні, і сірі мундири...
Ім думка блистіла велика, одна:
Служити вітчизні одважно і щиро
Як вояк із знам'ям «Галичина».

у небо лунали слова урочисті:
Буду захищати Україну свою!
Хай Бог допоможе і Мати Пречиста
Дотримати вірно присягу мою!

Велике горіння любови святої
До рідного краю, сестер і братів...
Князі і гетьмани, і славні герої
Прийшли на присягу нових вояків.

Князь Олег та Ігор, Святий Володимир,
Мечі їхні сяють, як чистий хрусталь,
У лавах могутніх виходять за ними
Дружинники княжі, закуті у сталь.

Поки запорозькі, козацькі гетьмани,
Що славою вкрились в нерівних боях...
І слово Мазепи, булава Богдана
Показують світлий до волі нам шлях...

Ідуть за Євгеном Стрільці Січовії,
Щоб була Україна від Дону по Сян...
Дорогу на Київ, щоб сповнилися мрії,
Показує владно Симон Отаман.

І ще побратими присяги нової
Стоять із стрільцями рам'я об рам'я:
А це — лісової легенди герої УПА,
Щоб славилось гордо українське ім'я.

І йшли добровольці зі знаменем лева
Змагались хоробро у різних боях...
Блистіли у сонці шоломи сталеві,
Несли синьо-жовтий всенародній стяг...

Як зброя замовкла, горіла ще мрія,
Мета всім єдина, велика цвіла.
Бо всіх нас єднає священна надія:
Аби Україна щаслива була!

У 50-РІЧЧЯ ДИВІЗІЇ «ГАЛИЧИНА»

*Це весна була, місяць був квітень
Місяць квітів, весни... і війни,
І був Львів, Юра Храм і привіти,
Бо на бій йшли батьки і сини...
... За свій рідний край,
За стрілецький звичай...*

Нелегко з перспективи довгих років наслідувати постанови Дивізії «Галичина», одну з найважливіших подій української історії минулого півстоліття; зокрема трудно істориком і не політиком, писати про справу, про яку протягом майже 50 років дискутують політичні «канони» — прихильні і неприхильні, чи навіть ворожі цьому питанню — питанню постанови цієї нашої військової формації у важких умовах Другої світової війни під чужою окупацією. А цих дискусій скільки за минулих п'ять десятиків років набралось, що лише з них самих можна б сформувати як не добру сотню, то бодай кілька сот.

Коли мені доручено це завдання, то я можу дати лише мій особистий погляд на цю справу як звичайний вояк Дивізії, яка за час свого існування перебрала кілька змін своєї назви від «СС Стрілецької Дивізії Галичина» в квітні 1943 р., аж до кінцевих тижнів Другої світової війни, коли вона нарешті дістала назву «Перша Українська Дивізія Української Національної Армії» і свою відзнаку — тризуб. А цей тризуб ми, вояки Дивізії, і так носили у наших серцях увесь час існування нашої формації...

Писав про це у книжці «Броди» 1951 р., у статті «Дивізія Галичина та її українське підпілля» о. д-р Іван Гриньох (напевно не прихильник творення Дивізії) переводячи паралелю між вояками УПА і вояками Дивізії, наступне: «Вояк воякові старався завжди в найбільш складних ситуаціях допомогти чи порадою, чи зброєю, чи навіть своїм життям. Різниця мали завжди більш зовнішній характер. Усі вояки залишилися по суті, по своїй природі і душі воїнами одної великої української армії...»

Це факт, що велика більшість тих, що послухали голосів політичних провідників легального сектора Галичини, весною 1943 року були огорнені ентузіазмом, бо, нарешті, ми мали дістати в руки зброю і то не лише піхотну легку зброю, але й артилерію наземну і проти-летунську, правдивий вишкід, якого мало хто мав, а то й більшість не мала ніякого взагалі.

Ми, ці, що пішли за покликком Військової Управи, не знали або дуже мало знали про те, хто розпочинав цю справу, чи проф. Кубійо-

вич, чи губернатор Вехтер, але для нас це все і так не було важливе. Ми пішли до Дивізії, бо так було треба, «хтось там мусів піти», бо і так УПА ще в тому часі не могла охопити такого числа людей, які позголошувалися до Дивізії з цілої Галичини і навіть з-поза неї.

Відомо було, що після Сталінграду Третій Райх паде і, на мою думку, навіть організатори Військової Управи вже не вірили в перемогу Німеччини (а, зрештою, що вона, та перемога, була б дала нам?). Недавно були голоси (навіть з легального сектора), що не треба сподіватися ніяких «універсалів» ані української армії. А тим часом до кордонів України сунула вже московська навала, яку ми всі пам'ятали добре ще з часів першої окупації; тисячі розстріляних, сотні тисяч вивезених, кривавий терор останніх днів московського панування, наповнені трупами жертв тюрми НКВД — весь жах, який залишили по собі більшовики.

Ну, щож — чи чекати на мобілізування до «доблесної» Червоної Армії, або бути вивезеним до німецького концтабору, або в кращому випадку на каторжні роботи до німецьких фабрик під альянтські бомби? Не знаю, чи так думали всі, що йшли до Дивізії — дехто вже мав старшинський чи підстаршинський вишкід у чужих чи своїх арміях, дехто мав найкращу нагоду зникнути з очей СД чи Гестапо, дехто йшов з дорученням підпільного Проводу — але не всі могли піти, як тоді казалосься — «у ліс».

Це, зрештою, не є «виправдування» мотивів дивізійних добровольців — ми просто пішли, бо ми вірили, що це буде **наша служба Україні** і, що може таке статися, як сталося при кінці Першої світової війни, що обидва противники заломилися і так, як тоді, з первочину УсуСуСів постане стотисячна армія, яка відіграла таку важливу ролю в збройних змаганнях за українську державу. Як писав у збірнику «Броди» інж. Богдан Підгайний, сотн. І УД у статті: «Два шляхи — одна мета»; «Справу постанови Дивізії висвітлять компетентні люди, які самі в цьому брали участь... і далі: «І не було в Дивізії ні одного вояка фронтовика, як не було ні одного вояка УПА, які вважали б себе взаємно за щось інше ніж за тих, що

пішли і вибрали тяжкий кривавий шлях воюва, так як і члени збройного підпілля, щоб вибороти краще завтра для свого народу».

А щодо самої концепції творення української збройної сили в цих умовах, по боці падаючої Німеччини, то це, як каже Кіплінг: «Це зовсім інша історія».

І тут пригадалися мені дві події: одна, з кінцевих днів війни на фронті коло Гляйхенбергу в Сирії, а друга з-перед 38 років, коли я увійшов в полеміку про цю справу (мабуть, одномуку в моєму житті).

Але розважу коротко, про що йшлося.

Якось в останніх днях війни, я з моїм добрим другом, сотн. Богданом Підгайним, відвідали тоді оточений більшовицьким військом славний замок Гляйхенберг (який переходив з рук до рук). Це було 28 квітня 1945 р. (мабуть, у річницю постання Дивізії). Цю дату я вирив на малій місячній старовинній іконі св. Миколая, яка впала мені в руки під час обстрілу замку радянськими гранатометами (і яка знаходиться тепер в архівах Української католицької митрополії у Філядельфії). Коли ми обидва разом з сотн. Підгайним виходили з замку, ми зауважили кілька хрестів, застромлених у жовту глину під муром замку і на них були незугарні написи «хемічним» олівцем на дошках:

«Поляг за Україну у квітні 1945 р.»

Майже 10 років пізніше, в січні 1955 р., інж. Богдан Підгайний помістив у газеті «Український Самостійник» статтю «Леґіони чи незалежні збройні сили», де він м. і писав так: «Організатори Дивізії навіть у 1943 р. вірили в німецьку виграну і очікували, що

Німеччина змінить свої пляни щодо України». Не знаю, у що вірили творці чи організатори Дивізії, але з протоколів засідань Військової Управи (мені відомих) не виходило, щоб вони, ці панове, в це вірили. . . але хто ж це знає?

Мене вразило ще інше, написане моїм другом інж. Підгайним, а саме: «Дивізія була одною великою нісенітницею, яка мала бути лише середником для кар'єри губернатора Галичини, Вехтера».

Я нагадав Богданові у моїй відповіді на мою статтю, його слова із збірника «Броди» (цитовані попередньо): «І не було в Дивізії ні одного воюва фронтовика. . . що б вважав себе за щось інше ніж за тих, що пішли і вибрали тяжкий кривавий шлях воюва, щоб вибороти краще завтра для свого народу». Я нагадав йому теж ці жовті глиняні горбки коло замку Гляйхенберг, що на них були на дощках написи: «поляг за Україну 1945 р.», і запитав його, як мого доброго друга: «За що полягли ці під жовтою глиною? За Україну чи за нісенітницю для кар'єри Вехтера?»

А Богдан відповів мені у статті: «Не мішаймо поняť!»; пишучи м. ін. так: «Завдяки свідомості і поставі воювків і старшин Дивізії ми вийшли з тої авантюри з гонором і не сплямили чести українського воюва. І тому нема нині різниці між кол. воювами УСС, УПА, чи українцями Червоної Армії, які билися і гинули за Україну. Але різниця є в концепції і про це власне йдеться. Не дискутуймо нині в площині чи ми, воюки Дивізії в нашому переконанні, були готові згинуть чи гинули за Україну. Це питання ясне і без-

Дивізіонна кавалерійська чота в Нойгамері

спірно. Йдеться про політичну **концепцію** і це треба розрізняти. І я сьогодні як фронтний старшина Дивізії підкреслюю: творення по стороні Німеччини Дивізії в тодішніх політичних умовах було таки політично неіснуючицею. З того ми повинні і мусимо витягнути науку».

Стільки Богдан Підгайний.

Ця полеміка (єдина, яку я коли-небудь у пресі в цій справі провадив) була лише тому, що мій «партнер» був теж фронтником, навіть більше, був моїм старшиною на фронті і я не провадив би її з ніким іншим, а лиш з тим, який теж мокнув з нами в шанцях і якого гризли воші разом із нами в полоні.

А тепер, 50 років після постановня Дивізії і після 40 років від цієї нашої дружної полеміки з сл.п. сотн. Богданом Підгайним, питання ще далі відкрите. Так, ми йшли «За Україну, за рідні права...» чи «За стрілецький звичай...», як співалося у воєнських піснях, — але що з **концепцією**? Хай такі скажуть своє слово історики і політики, але об'єктивні люди. Хоча б такі, як ред. Іван Рудницький-Кедрин, який писав 10 років тому у «Свободі» у статті

«Українська Дивізія — як військо і проблема» про «недискусійні і дискусійні» питання в справі Дивізії.

Щодо мене — якби мене хтось запитав, тепер після 50 років, коли я вже «сеньйор ситизен» з тягарем 80 років на плечах, як я дивлюся на ці справи: дискусійні, безспірні, недискусійні, концепційні, проблематичні, тощо — чи, якби повернути машину часу на 50 років, з цим знанням, що я тепер маю — чи я все таки був би пішов до цієї «дискусійної» Дивізії — я б відповів: «так, я пішов би!» А чому? А тому, що вона, ця Дивізія була і хтось мусив до неї йти, бо, як казав письменник Юрій Яновський у своєму романі «Чотири шаблі»: «Є лише один момент, коли птах щастя сідає на землю — тоді і його треба ловити. Прогнавши хвилину — будеш чекати довгі роки...»

Такий момент — так здавалось нам 50 років тому — прийшов до нас, тоді ще молодих, і нам здавалося, що ми того птаха зловимо.

І як писав Богдан Підгайний: «Ми вийшли з тої авантюри чисті, з гонором і не сплямили чести українського вояка!»

Випускники артилерійського офіцерського курсу в Бенешово, Чехія. 1 вересня 1944 р.

Учасники офіцерського адміністративного вишколу в Арользені, біля Касселю,
навесні 1944 року

Едуард ЛИСИЦІН

полковник, кандидат військових наук

СУЧАСНЕ УКРАЇНСЬКЕ ВІЙСЬКО

Питання про власну воєнну організацію дві-кавило Верховну Раду України з перших днів незалежності нашої держави. 24 серпня фактично водночас з Актом про незалежність була прийнята Ухвала Верховної Ради «Про військові формування в Україні». Цією Ухвалою створювалося Міністерство оборони України, урядові доручалося почати розбудову власних Збройних Сил. Така активна увага до військового питання, яку виявила законодавча влада нашої держави, була пов'язана з багатьма військовими традиціями українського народу, трагічним досвідом поразки демократичної республіки у 1918 році та дійсно існуючою загрозою незалежності, яка тільки що народилася. Існування загрози ясно виявило себе у дні серпневого (1991 року) путчу, що був здійснений ДКНС.

Правовим фундаментом всієї роботи стала підготовка і прийняття Верховною Радою пакета законів з питань воєнної організації держави. Серед необхідніших правових документів були і унікальні, наприклад, «Закон про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Такий закон так і не був прийнятий в СРСР за майже 70 років його існування. Але прийняття законів України було не досить. Треба було ще домовитися з республіками колишнього СРСР і, перш за все, з Росією з питання про розподіл військової спадщини Союзу, яка була розкидана по всім територіям, включно з територією України. Такої домовленості повної міри нема і сьогодні, але 30 грудня 1991 року у Мінську були укладені фундаментальні угоди, згідно з якими Україна одержала можливість почати реалізацію свого права на власні Збройні Сили з 3 січня 1992 року.

Україна мала вибір: або почати створення цілковито нових військових формувань, які складуть «кістяк» дійсно «власної» армії. При цьому війська і сили збройних сил Союзу, що розпався, мали в такому разі залишити територію республіки, або саморозпуститися; або послідовно підпорядкувати нашої державі військові формування радянської Армії і військово-морського флоту, які були дислоковані на території України, щоб далі реформувати їх необхідним чином до стану справжніх національних Збройних Сил. Парламент України обрав другий шлях: будувати власні

Збройні Сили на основі Київського, Одеського, Прикарпатського військових округів та Чорноморського флоту колишнього СРСР. Бо якщо б наш парламент відштовхнув війська і сили колишнього СРСР, які дислоковані на території України, ми надбали б на своїй території добре озброєну, бездатну майже мільйонного складу силу, ставлення якої до нової України було б явно негативне.

Розумне рішення парламенту нашої держави дало змогу уникнути загострення і без того складної обстановки, у найкоротші строки оформувати власні Збройні Сили. Була також продемонстрована повага до долі більш як мільйона людей (маючи на увазі й родини військовослужбовців). Таке ставлення характерне якраз для демократичної держави, на шлях будівництва якої стала Україна.

Можна вирізнити декілька станів у процесі будівництва власних Збройних Сил України. Перший — з середини 1990 року до 24 серпня 1991 року. На цьому етапі ще існувала радянська армія, але її розклад став дуже відчутним. У збройних силах, розташованих в Україні зароджується патріотичний рух передових (з світогляду) військовослужбовців, дехто з них залишає КПРС з ідейних засад. З лютого 1991 року під егідою Руху у Києві проводиться науково-теоретична конференція, на якій розглядаються питання будівництва Збройних Сил України. Наприкінці липня незважаючи на опір та відверті загрози військового командування, у Києві проходить перший з'їзд Спільки Офіцерів України (СОУ).

Другий етап — з 24 серпня по 3 вересня 1991 року. В цей час голова комісії Верховної Ради з оборони і безпеки В. Дурдинець і державний міністр з оборони, безпеки і надзвичайних ситуацій Є. Марчук створюють з членів Виконавчого комітету СОУ робочу групу для розробки проектів Законів України з військових питань. 3 вересня Верховна Рада призначає Костянтина Морозова міністром оборони України. Міністерство оборони займало декілька поверхів у будинку по вулиці Банківській, який належав у минулому Центральному комітету комуністичної партії України.

Формуються групи фахівців, які розробляють військову концепцію. У середині жовтня парламент України приймає заяву про без'ядерний

статус України. Після грудневого референдуму Верховна Рада України стверджує текст військової присяги, приймає її у К. Морозова і визначає порядок і термін приведення до неї всіх військовослужбовців, які забажають служити Україні.

Президент України Л. Кравчук видає Указ про виведення з України ядерної зброї. Починаються переговори про розподіл між державами СНД звичайних озброєнь колишнього СРСР та порядок виконання Паризької угоди (19.11.90) про звичайні збройні сили в Європі.

Третій етап почався з січня 1992 року і продовжується до нинішнього часу. Здійснюється масове приведення до присяги на вірність народу України військовослужбовців Збройних сил колишнього Союзу, які висловили бажання служити Україні. 3 квітня Президент України Л. Кравчук видає наказ «Про невідкладні міри з розбудови Збройних Сил України». В цьому наказі Міністерству оборони поставлено надзвичайно відповідальне завдання: оформувати Військово-морські сили України (на базі Чорноморського флоту) та організувати адміністративне керування військами Стратегічних сил на своїй території. (Що таке Стратегічні сили буде пояснено нижче). З свого боку Президент Російської Федерації Б. Єльцин видає наказ про створення в Росії Міністерства оборони, збройних сил, а також про підпорядкування Чорноморського флоту Російській Федерації. Ситуація, що склалася загострила відносини між Москвою та Києвом. Щоб злагіднити напруження з взаємної домовленості Президенти України і Росії оголошують мораторій на свої накази про Чорноморський флот. У травні 1992 року закінчено виведення тактичних ядерних боєприпасів з України в Росію. 15 травня на зустрічі керівників держав СНД у Ташкенті підписується Угода про принципи та порядок виконання державами Співдружності Паризької угоди про звичайні збройні сили в Європі. В середині липня 1992 року Верховна Рада України ратифікує цю Угоду разом з самою Паризькою угодою. Разом з Росією, Белорусією, Казахстаном Україна приєднується у Лісабоні до угоди СНО-1 («Старт»). З складу Збройних Сил України формується батальон миротворчих сил ООН, який був спрямований у Югославію. Подальше ускладнення обставин у питання Чорноморського флоту обумовлює зустріч 4 серпня 1992 року у Ялті Президентів Л. Кравчука і Б. Єльцина. На цій зустрічі була прийнята Ялтинська угода про Чорноморський флот. 24 серпня 1992 року в Україні відзначався День незалежності. Разом з ним святкувалась перша річниця наших національних Збройних Сил. І хоча до того часу пройшли лише сім місяців від початку конструктивної роботи з розбудови Збройних Сил України, вони вже фізично існували.

Згідно з концепцією будівництва Збройних Сил України їх бойові завдання, кількісний і якісний склад, структура мають відповідати принципів оборонної достатності. У складі Збройних Сил України плянується мати сухопутні війська (або війська наземної оборони), військово-повітряні Сили (або війська повітряної оборони) і військово-морські Сили.

Основний принцип комплектування Збройних Сил — змішаний, згідно з якими комплектування проводиться як у добровільному порядку, по контракту, так і на основі Закону про військовий обов'язок по територіальній і екстериторіальній ознакам. У складі наших Збройних Сил чесно і сумлінно виконують свої обов'язки громадяни України багатьох національностей. При цьому всі вони рівні перед законом. Збройні Сили України мають свою символіку, в основі якої малий герб України — тризуб. Тризуб носять військовослужбовці на юкарді кашкету або шапки, а також на гудзиках.

Сьогодні в Україні дислокуються: угруповання військ і сил власних Збройних Сил; угруповання Стратегічних Сил; Чорноморський флот.

Угруповання військ і сил Стратегічних сил, які дислоковані в Україні підпорядковані об'єднаному командуванню Стратегічними силами СНД. Згідно з Угодою про організацію Головного Командування (Головкомата) об'єднаних збройних сил (ОЗС) СНД, яке було прийнято на засіданні Ради держав — учасників СНД, Стратегічні сили входять у склад Головкомата ОЗС Співдружності на правах командування. Головнокомандуючий ОЗС Співдружності маршал авіації Є. Шапошников заявив, що «незважаючи на існуючі розбіжності, ракетні стратегічні частини, що розташовані на території України перебувають під централізованим контролем Москви, хоча це не означає, що вони 'закриті' для керівників суверенної держави» (мається на виду Україна). Розбіжності, про які згадав маршал Є. Шапошников зачіпають три питання:

1. Питання про адміністративне керівництво Стратегічними силами на території України, обравши тверду лінію на розпоширення свого адміністративного контролю на всі війська і сили колишнього Союзу, які мають стратегічне призначення і розташовані на її території, Україна веде наполегливу і цілеспрямовану роботу у цьому напрямі;

2. Про ОЗС Співдружності. Україна не погоджується на свою участь у звичайних збройних силах Співдружності. Що ж стосується до участі України у Стратегічних силах Співдружності, то на сьогоднішній час вона здійснюється у формі об'єднаного контролю за стратегічною зброєю колишнього Радянського Союзу, яка є найбільш доцільною;

3. Про склад Стратегічних сил. Хоча ще 30 грудня 1991 року у Мінську було узгоджено між державами-учасниками СНД, що склад Стратегічних сил на своїй території визначає сама держава-учасниця, в липні 1992 року Головкомат ОЗС Співдружності оприлюднив схему зі складом Стратегічних сил, до яких були внесені військові формування ракетно-

космічної оборони, управління начальника космічних сил, та інші, які Україна не визнає такими.

Кількість характеристики Збройних Сил України неодноразово обговорювались. Прийняття Україною Паризької угоди про звичайні збройні сили в Європі визначило квоти для нашої держави з основних видів звичайних озброєнь. (табл. I).

Таблиця I. Квоти звичайних озброєнь для України

<i>Найменування одиниці озброєння</i>	<i>Квота, одиниць (штук)</i>
Танки	4080
Бойові броньовані машини	5050
Артилерійські установки	4040
Бойові літаки	1090
Ударні вертольоти	330
Морські літаки наземного базування	80

Марширують воїни Національної Гвардії в Івано-Франківську

Головним завданням будівництва власних Збройних Сил на протязі часу, що минув, було створення системно закінченої конструкції, без спроб помітно впливати на її якісні параметри. І якщо б не вперта протидія Росії у питанні з Чорноморським флотом, таке завдання на сьогоднішній день було б вирішено. Проте, можна з впевненістю констатувати, що сьогодні Україна володіє власними сучасними сухопутними військами, військово-повітряними силами, та ембріоном військово-морських сил. Відрадім для світового співтовариства є той факт, що Збройні Сили України створюються дійсно для оборони. Після завершення процесів перепорядкування військових і флотських угруповань на території України плянується мати 420-тисячі Збройні Сили. (200 тисяч — у сухопутних військах, 90 тисяч — у військово-

повітряних силах, 50-60 тисяч — у військово-морських силах).

Це складає 0,8 відсотків від кількості населення України. Для порівняння цей показник складає: для Франції — 0,9 (для Греції — 1,9) І хоча проблема Чорноморського флоту обумовлює деяке перекручення вищенаведених чисельних оцінок, у середньому кількісні характеристики Збройних Сил України будуть близькі до них. У подальшому (згідно з концепцією будівництва, її Збройні Сили будуть поступово скорочуватись. Немає сумніву, що у випадку добровільної відмови від ядерної зброї та реального скорочення Збройних Сил України має право на міжнародні гарантії власної безпеки. Процес нашого роззброєння залежатиме від цього в першу чергу.

Богдан БОРА

МИ РУШАЄМО

*Ми рушаємо в бій за свободу,
На кривавий виходимо змаг
У рядах добровольців народу
І у лавах повстанських звитяг.*

*Нехай знають кати наші люті:
України повік не здолать!
У наших грудях надії закуті,
Що у полум'ї віри горять.*

*У серцях, мов у тиглях сталевих,
Ми стопили каваління на лють.
Вже не будемо рабами Кремлеві!
Тож гляди: наші месники йдуть!*

*Ми рушаємо в бій за свободу,
На кривавий виходимо змаг!
У рядах добровольців народу
І у лавах повстанських звитяг.*

1943 р.

ВОЄННА ДОКТРИНА УКРАЇНИ

Київ. (Українформ). Своєю постановою від 19 жовтня 1993 року Верховна Рада України затвердила Воєнну доктрину України, подану Президентом та доопрацьовану з урахуванням пропозицій і зауважень постійних комісій ВР і народних депутатів України.

ВОЄННА ДОКТРИНА УКРАЇНИ

Стратегічним завданням України в галузі оборони є захист її державного суверенітету і політичної незалежності, збереження територіальної цілісності та недоторканності кордонів.

Україна може і повинна стати впливовою державою, здатною виконувати значну роль у забезпеченні політичної, економічної і воєнної стабільності в Європі та в усьому світі.

Проголошуючи свою Воєнну доктрину, яка має оборонний характер, Україна виходить з того, що вона не є потенційним противником жодної конкретної держави.

Свою воєнну безпеку Україна розглядає як стан воєнної захищеності національних інтересів в умовах потенційної та реальної воєнної загрози.

Воєнна доктрина України є складовою частинною концепції національної безпеки і становить сукупність затверджених Верховною Радою України основоположних настанов і принципів щодо організації та забезпечення безпеки особи, народу і держави шляхом політичних, дипломатичних, економічних та воєнних заходів.

1. ВОЄННО-ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ

1.1. Воєнно-політичні цілі України та міжнародні пріоритети в галузі забезпечення національної безпеки.

Головною метою політики України є гарантування національної безпеки України від зовнішньої воєнної загрози, відвернення війни, підтримання міжнародного миру і безпеки.

Україна буде свої відносини з іншими державами на основі принципів рівноправності, взаємоповаги, взаємовигоди, невтручання у внутрішні справи та інших загальноєвропейських принципів і норм міжнародного права, зафіксованих зокрема у Статуті Організації Об'єднаних Націй (ООН), Гельсінкському Заключеному Акті та документах Наради з безпеки і співробітництва в Європі.

Здійснюючи свій зовнішньополітичний і воєнно-політичний курс згідно з національними інтересами, Україна:

— не висуває територіальних претензій до інших держав і не визнає жодних територіальних претензій до себе;

— суворо дотримує принципу недоторканості існуючих державних кордонів;

— поважає державний суверенітет і політичну незалежність інших держав, і визнає за ними право на вирішення всіх питань своєї національної безпеки відповідно до своїх інтересів без нанесення шкоди безпеці інших держав;

— сприяє паритетному і збалансованому скороченню всіх видів збройних сил і озброєнь у регіоні та у світі, виходячи з умов забезпечення оборонної достатності кожної держави;

— обстоює вирішення всіх міждержавних суперечностей тільки політичними та іншими прийнятими згідно з нормами міжнародного права засобами і шляхом прийняття всіма державами зобов'язань про взаємний ненапад;

— буде свої відносини з іншими державами незалежно від їх суспільно-політичного ладу та воєнно-політичної орієнтації на взаємному врахуванні всіх питань національної безпеки сторін;

— забороняє застосовувати власні Збройні Сили для розв'язання політичних завдань на своїй території;

— виступає проти розміщення іноземних військ на своїй території та на територіях інших держав без їх на те згоди;

— виключає своє одностороннє повне роззброєння.

Україна виступає за створення всеохоплюючих систем універсальної та загальноєвропейської безпеки і вважає участь у них важливим компонентом своєї національної безпеки.

Дотримуючись позаблокового статусу, Україна сприяє створенню надійних міжнародних механізмів та загальноєвропейської структури безпеки на двосторонньому, регіональному і глобальному рівнях з метою зміцнення довіри і партнерства на основі принципів взаєморозуміння і відкритості у воєнно-політичній діяльності.

1.2. Причини воєнної небезпеки. Ставлення України до війни.

Основними причинами війн і воєнних конфліктів можуть стати економічні, політичні, територіальні, національно-етнічні, релігійні, або інші суперечності, які державами не завжди розв'язуються безконфліктно.

Своїм потенційним противником Україна вважатиме державу, послідовною політика якої становить воєнну небезпеку для України, зазіхання на її територіальну цілісність та національні інтереси.

Україна засуджує війну як зняряддя національної політики, додержується принципу нестасосування сили та загрози силою і прагне вирішувати всі міжнародні спори та конфлікти виключно політичними методами.

Україна бере участь у скороченні військ і звичайних озброєнь на основі відповідних міжнародних угод, враховуючи при цьому необхідність підтримки власної обороноздатності на належному рівні.

Поважаючи право на свободу суспільно-політичного вибору кожною державою, Україна виключає воєнне втручання у її внутрішні справи.

Головна мета України у можливій війні полягає у відбитті збройної агресії захисті державного суверенітету, політичної незалежності, територіальної цілісності та якнайшвидшому припиненні політичними і дипломатичними засобами воєнних дій.

Україна застосовує свої Збройні Сили виключно у випадках збройної агресії проти неї та посягань на її територіальну цілісність, недоторканність державних кордонів, або при виконанні своїх міжнародних зобов'язань.

Держава та її Збройні Сили в разі виникнення війни суворо дотримуватимуть своїх зобов'язань, передбачених міжнародними угодами щодо захисту жертв збройних конфліктів.

1.3. Ставлення України до ядерної зброї та інших видів зброї масового знищення.

Виходячи з катастрофічних наслідків для всього людства ядерної війни, Україна вважає застосування ядерної зброї неприпустимим.

Україна у своїй зовнішньополітичній діяльності активно виступає за загальне ядерне роззброєння. Ставши в силу історичних обставин власником ядерної зброї, успадкованої нею від колишнього СРСР, Україна ніколи не санкціонує її застосування, виключає з арсеналу своєї зовнішньої політики загрозу використання ядерної зброї.

Україна має намір у майбутньому стати без'ядерною державою.

Україна пов'язує скорочення та знищення ядерної зброї, яка розташована на її території, з адекватними діями інших ядерних держав та наданням ними і світовим співтовариством надійних гарантій її безпеки.

Україна виступає проти розповсюдження технологій виробництва ядерної, хемічної та біологічної (бактеріологічної) зброї.

2. ВОЄННО-ТЕХНІЧНІ АСПЕКТИ

2.1. Основні напрями забезпечення воєнної безпеки.

Основними завданнями забезпечення воєнної безпеки є:

— у мирний час — прогнозування мети і характеру можливої війни для її запобігання, будівництво власних Збройних Сил у межах взятих на себе міжнародних зобов'язань, створення і підтримання воєнного потенціалу на рівні, достатньому для стримування збройної агресії, забезпечення недоторканості державних кордонів у повітрі, на суші і морі, припинення можливих провокацій та посягань на суверенітет країни, підтримання постійної готовності Збройних Сил до відбиття можливої агресії з боку будь-якої держави (коаліції держав) із повітряно-космічного простору, суші, або моря;

— у воєнний час — мобілізація всіх матеріальних та людських ресурсів країни для відбиття збройної агресії, завдання поразки агресору, позбавлення його можливості продовжувати війну та припинення воєнних дій за умов, вигідних для України.

Воєнна безпека України досягається за рахунок:

— єдиних політико-дипломатичних зусиль, спрямованих на зниження рівня воєнного протистояння;

— створення зон, вільних від зброї масового ураження, регіональних систем безпеки;

— активних, колективних акцій для вирішення конфліктів, що виникають;

— наявності військ постійної готовності та резервів, які за своєю чисельністю, оснащенням, бойовою злагодиєністю і ступенем розгорнутості забезпечували б відбиття агресії;

— відомоблізування і стратегічного розгортання всіх видів Збройних Сил та організованого вступу держави у війну;

— здатності вести воєнні дії на суші, морі, у близькому космосі та повітрі;

— забезпечення високого рівня морально-психологічної і професійної підготовки особового складу до виконання завдань збройної боротьби за будь-яких умов бойової обстановки;

— оснащення Збройних Сил новітніми засобами збройної боротьби;

— готовності виділити відповідні військові контингенти до складу військ ООН для проведення згідно з рішенням Ради Безпеки воєнних дій з метою припинення агресивних дій окремих держав, або груп держав, а також підтримання миру і безпеки в різних регіонах.

2.2. Завдання Збройних Сил та принципи їх будівництва.

Основним завданням Збройних Сил є захист незалежності територіальної цілісності недоторканості України. Їх розбудова здійснюється згідно з національним законодавством і ратифікованими Україною міжнародними договорами та угодами з військових питань.

Основними принципами будівництва Збройних Сил є:

- проведення оперативно-тактичної, мобілізаційної, бойової та морально-психологічної підготовки особового складу з урахуванням законів збройної боротьби та принципів воєнного мистецтва;

- комплектування їх на основі загального військового обов'язку і за контрактом з поступовим переходом до професійної армії;

- військово-патріотичне виховання допризовної та призовної молоді, особового складу на національно-історичних традиціях;

- вирішення комплексу питань, пов'язаних з соціальним захистом військовослужбовців; — повна департизація (заборона військово-службовцям брати участь у діяльності політичних партій і рухів).

Збройні Сили України мають у своєму складі види і роди військ та інші військові формування і об'єкти, необхідні для забезпечення обороноздатності держави та передбачені чинним законодавством.

Якісними ознаками будівництва Збройних Сил України є: бойова здатність, бойова ефективність, бойова стійкість, мобільність, інформованість, керованість, живучість, готовність до відмобілізування і виконання бойового завдання.

Підготовка Збройних Сил до захисту від агресії.

Бойова готовність, дислокація Збройних Сил на території України визначаються необхідністю організації ефективної оборони сухопутних та морських кордонів на всіх напрямках і забезпечення повітряно-космічної оборони важливих адміністративних центрів, промислових і потенційно небезпечних об'єктів.

У збалансованому будівництві видів Збройних Сил, родів військ та спеціальних військ пріоритет у розвитку віддається високоточній зброї підвищеної могутності, силам і засобам розвідки, повітряно-космічної оборони, радіоелектронної боротьби, ракетним військам, авіації та аеромобільним частинам, перспективним типам надводних кораблів і підводних човнів.

Збройні Сили України оснащуються єдиними системами автоматизованого управління, зв'язку, електронно-вогневої дії та метрологічного забезпечення. В інтересах усіх видів Збройних Сил і родів військ на території України створюється єдиний інформаційний простір.

Збройні Сили України у процесі оперативно-тактичної, мобілізаційної та бойової підготовки оволодівають оборонними, контрнаступальними та наступальними видами дій. При цьому вони готуються до вибору ефективних форм і способів воєнних дій, які відповідають обстановці, що склалася, забезпечують перехоплення ініціативи у противника та її утримання.

Система навчання і виховання кадрів у Збройних Силах України є складовою частиною загальнодержавної системи освіти і забезпечує підготовку військових фахівців у мирний і воєнний час.

Разом із Збройними Силами України у воєнний час діють Прикордонні війська, Національна гвардія, Служба безпеки, війська внутрішньої і конвойної охорони Міністерства внутрішніх справ та формування Цивільної оборони України.

3. ВОЄННО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ

3.1. Мета і принципи воєнно-економічної політики.

Мета воєнно-економічної політики України полягає у підтриманні належної обороноздатності держави при раціональному обсязі воєнних витрат. При цьому власний науково-технічний і виробничий потенціал орієнтується на збереження і розвиток сучасних високо-ефективних технологій та створення на їх основі систем озброєння, які в рамках діючих політичних, економічних, міжнародно-правових та інших обмежень дають можливість ефективно розв'язувати завдання, поставлені Збройними Силами.

Основними принципами воєнно-економічної політики України є:

- забезпечення максимальної ефективності воєнного виробництва за умови обмеженості фінансових і матеріальних ресурсів;

- застосування конкурсного підходу до розробки та виробництва нових систем озброєння і військової техніки;

- використання контрактного підходу до виконання замовлень Міністерства оборони;
- досягнення високої технологічності систем озброєння і потрібного рівня уніфікації їх елементів;

- екологічно безпечна і економічно вигідна утилізація систем озброєння і військової техніки, що підлягають ліквідації;

- раціональна конверсія воєнного виробництва.

Науково-технологічними пріоритетами є технології подвійного (військового і цивільного) призначення та новітні (конкурентоздатні) технології, в яких Україна досягла, або може досягти світового рівня.

Військово-технічними пріоритетами є озброєння і військова техніка, які підвищують вогневу міць і мобільність військ (сил), а також системи озброєння, що мають конкурентноздатність на світовому ринку.

Оснащення Збройних Сил сучасними системами озброєння і військовою технікою може здійснюватись шляхом;

- власного виробництва;
- розробки та виробництва спільно з іншими державами;
- закупівлі за кордоном.

Першочерговим фінансуванням користуються програми матеріального і соціального забезпечення особового складу Збройних Сил.

3.2. Підготовка держави і населення до оборони.

Готовність держави до оборони забезпечується в мирний час шляхом побудови стійкої системи державного і військового управління, створення виробничих потужностей, мобілізаційних запасів матеріальних ресурсів, а також завчасною підготовкою національного господарства до забезпечення потреб населення, Збройних Сил та інших військових формувань.

Система мобілізаційної підготовки національного господарства узгоджується з системою мобілізаційного розгортання військ (сил) та цивільної оборони з метою підвищення стійкості економіки і розгортання масового воєнного виробництва.

Підготовка національного господарства до

процесу матеріального забезпечення військ (сил) досягається шляхом:

— створення мобілізаційних запасів озброєння, військової техніки та інших матеріальних засобів, у тому числі в районах зосередження (бойового призначення військ/сил);

— створення (удосконалення) інфраструктури держави для успішного виконання завдань військами (силами);

— завчасної підготовки транспорту для перекидання військ (сил) у райони збройної агресії;

— удосконалення системи забезпечення військ (сил) матеріальними засобами.

Належний рівень військової підготовки військовозобов'язаних досягається оволодінням наявними в Збройних Силах засобами збройної боротьби.

Воєнна доктрина України — основа її воєнного будівництва, спирається на аналізі геополітичної ситуації в світі та довгострокові наукові прогнози її розвитку. Доктринальні положення є обов'язковими для державних органів, організації, органів самоврядування та громадян України і є основою узгодження їх зусиль у зміцненні національної безпеки України.

На основі Воєнної доктрини розробляються концепції будівництва видів Збройних Сил, родів військ, інших військових формувань України і конкретні програми їх реалізації.

ЯКУ СИМВОЛКУ БУДУТЬ МАТИ ЗБРОЙНІ СИЛИ УКРАЇНИ?

Зустріч з молодим художником-графіком Олексієм Руденком мала свою інтригу. Звів нас майор д-р Святослав М. Фостун з Великої Британії. Парадокси нашого життя бувають такими, що мостом для знайомства двох киян стає інколи і Лондон.

Мій інтерес до Олексія обумовлювався, як з'ясувалося не тільки спільним захопленням — історією одностроїв українського війська, а перед усім його участю у роботі Комісії по створенню військової символіки, що діє з початку 1992 р. при Міністерстві оборони України та Головному Штабі ЗСУ. Олексєєв є автором розробок проєктів прапорів, нагород, розпізнавальних знаків на техніці, відзнак на погоні, емблематики оркестрової служби, які у майбутньому мають стати реальністю і надати українському війську свій власний образ.

Але спочатку декілька слів про Олексю. Йому 27 років. У 1992 р. закінчив Київський державний художній інститут, за фахом художник-графік. У його доробку «Український кооперативний календар на 1992 р.», виданий у США, надзвичайно цікава дипломна робота з книжкового оформлення «Ілюстрованої історії України» М. С. Грушевського тощо.

В. Б.: Олексєєв, будь ласка, з чого почалась Ваша співпраця з Міністерством оборони України?

О. Р.: На початку 1992 р. до інституту завітав представник Головного Штабу з пропозицією студентам-випусникам взятися до розробки емблеми Головного Штабу і, оскільки на це крім мене ніхто не відреагував, то я взявся до роботи і мій ескіз прийшовся по душі. Згодом залучили мене і до роботи в Комісії по створенню символіки по ЗСУ. Формально комісією керував перший заступник міністра оборони генерал-лейтенант (зараз генерал-полковник) І. Біжан, а до її складу входили представники всіх видів зброї, управлінь і тилкових служб військового Міністерства. Прикро, але до її роботи не було залучено фахівця-історика, і взагалі, я зі своїм колегою — випусником Київського художньо-промислового технікуму Владиславом Коміренком були в тій комісії єдиними цивільними особами.

Робота комісії спливалася у безконечних обговореннях, як мені здається, несуттєвих проблем. Тиллові служби, поки питання обговорювалися, не гаючи часу, розгорнули свою роботу і згодом представили комісії свій варіант кокарди та гудзиків. Що цікаво, прийнятий до тиражування варіант кокарди в комісії не обговорювався і нею не затверджувався.

В. Б.: І це дуже прикро, бо якщо з дизайном гудзиків можна погодитися, то кокарда є прямим плагіатом з кокарди колишнього СРСР, єдине, що на ній нове — це тризуб замість зірки.

О. Р.: Так, тиллові служби педаливали на тому, що таких кокардок вже наштамповано море і не має сенсу вилучувати щось нове.

Паралельно з цією комісією, не узгоджуючи з нею своїх кроків у розробці проєктів уніформи, діяло управління тилу і комерційне управління Міністерства оборони. Як тепер з'ясувалося, ними було проведено якийсь конкурс на нові однострої. Але на яких умовах він відбувався, хто до нього був залучений — «п'ятьма єгипетська». Переможцем конкурсу став Український будинок виробничого та робочого одягу. Як на мою думку, проєкти Будинку виконані на надзвичайно низькому професійному рівні, бо не враховували ні світові досвід, ні національні традиції, ні історичні надбання України у створенні власних одностроїв. Та й взагалі, про розуміння авторами проєкту специфіки військового одягу говорити не доводиться. Щодо національних традицій, то автори проєкту не відрізняють форму Легіону УСС від інших українських комбатантських формацій, а головний розробник форми прямо заявила, що, мовляв, нема чого взагалі звертати увагу на «бандерівську форму». Коментари тут зайві. Хоча, на одній деталі одягу все ж таки варто зупинитися. Це, за словами проєктантів «мазепинка», що зазнала «творчого підходу» і в результаті стала схожа на кепі японської армії часів Другої світової війни. Важко описати, це треба бачити!

Влітку минулого року цю форму забракували, однак вона зринула знову у січні 1993 р., що, правда, з чисельним набором нових варіантів. І от уявіть собі, яка то може бути форма, коли рішення про різні її елементи приймаються на Комісії Мініборони... гомосуванням. У мене склалося таке враження, що проєктанти навмисне підсовують на прийняття якийсь непотреб, або довести за всяку ціну свою професійну здатність.

В. Б.: Біда полягає ще й у тому, що таких комісій є декілька — у Мініборони, у прикордонників, у Національній Гвардії, у Міністерстві внутрішніх справ. І кожна, так би мовити, грає в свою дуду. А «шедеврами» тоді стають такі відзнаки, які ні чим іншим, як кумедством, назвати не можна.

О. Р.: Звичайно, така паралельність тільки заважає загальній справі. Бо паралельні лінії не перетинаються. Я гадаю, що має існувати єдиний орган, що вів би роботу по створенню

нових українських одностроїв. І його треба створювати при кабінеті Міністрів, або при Президентові України. До речі, ще на початку 1992 р. вчені Інституту історії України АН України висловлювали слухну думку про створення при Президенті України спеціальної комісії з питань державної символіки та атрибутики.

В. Б.: Олексію, я розумію твою стурбованість, але давайте все ж таки повернемося до проєктів, до їх долі.

О. Р.: Якому бути символу Збройних Сил України і чи бути йому взагалі? Чи повинні мати свою емблематику види збройних сил? А роди зброї? Це не прості, а принципові питання. Комісія відкинула ідею загальної емблеми ЗСУ — козака з мушкетом, або Архистратига Михаїла, як архаїку і зупинилася на тризубі на щитку французької форми, тобто з закругленою основою. Обговорення цих та інших питань, мабуть, у комісії точились би довго, якби не терміновий наказ міністра оборони подати йому конкретні пропозиції. Тому в тижневий строк я мусив зробити те, що мало робитись, можливо, місяцями, а то й роками.

Загалом я розробив ескізи знаків на техніку, нарамених нашивок, емблематики оркестрової служби, відзнак та погони, військового нагород та прапорів Збройних Сил України.

В. Б.: Ці проєкти були затверджені міністром оборони?

О. Р.: Так. Кожний формуляр до мого проєкту був у серпні 1992 р. підписаний особисто військовим міністром. Опис і малюнок. Таким чином проєкти мали стати реальністю.

У короткий термін в натуральну величину на тканьовій основі були виконані прапори видів збройних сил України — сил наземної оборони, військово-повітряних сил та проти-повітряної оборони, військово-морських сил. Всього чотири прапори.

В. Б.: Варто зауважити, що історія українського прапорництва є надзвичайно цікавою, але мало дослідженою. Хоча й прапори мали полки Богдана Хмельницького, українські формування, що були на службі Австро-Угорщини та Росії, а також військові формування Української Народної Республіки, Української Повстанської Армії, Української Національної Армії. Є вони, до речі, і в українських ветеранських організаціях у діаспорі. Якимось чином історичні традиції українського прапорництва присутні у ваших проєктах?

О. Р.: Про ваше зауваження щодо маловивченості цього питання, я пересвідчився на власному досвіді, коли шукав у бібліотеках необхідну інформацію.

Прапор військово-морських сил практично повторює прапор УНР, затверджений 18 січня 1918 року, за винятком окремих деталей. Су-

часний прапор має біле поле, всередині блакитний рівнораменний хрест з блакитною окантовкою, в крижі — тризуб на тлі державного прапора України. За основу прапора сил наземної оборони взято темномалиновий колір, як символ козацької доби. В центрі полотнища тризуб на тлі синього щитка у вінку з дубового та калинового листя.

Прапор військово-повітряних сил має блакитний колір з таким же тризубом і щитком, але з «крильцями».

Крім того я запропонував базисний проєкт прапора для окремих військових частин. Це синьо-жовте полотнище, на якому з одного боку тризуб у щитку в обрамленні вінка з дубового та калинового листя зі стрічкою, на якій девіз: «За Україну, за її волю», а з іншого боку — номер і назва частини. По краях прапора — золота бахрама. На вістрі зображений тризуб у щитку. Передбачено також два золоті киличі на стрічці.

В. Б.: І де вони зберігаються зараз?

О. Р.: Нагадаю, що вони зроблені лише в одному примірнику. За моїми даними, зберігаються у роті почесної варті. Але оскільки ці прапори не затверджені Верховною Радою, то статус їх поки невизначений. Проєкти цих прапорів були опубліковані на шпальтах газети «Народна Армія», але реакція на них з боку ветеранів була обурлива. Деякі дописувачі навіть домальовували на прапори свастики. Як бачимо нове має пробивати собі дорогу з боєм, бо психологія багатьох людей за роки радянської влади повністю несприйнятна до національних ідей.

В. Б.: Я бачу серед ваших проєктів нарамених нашивки...

О. Р.: За їх основу я взяв так звану форму «м'якого тризуба». Звикли, чомусь, що це має бути обов'язково щиток, або овал. А такий «м'який тризуб» є досить оригінальним у конструкційному вирішенні.

Отримав я і перші видані проби примірники. Ви знаєте, це жах! Вони повністю не відповідають моїм ескізам, а виконані настільки неохайно і недбало, з такими відхиленнями від оригіналу, що нічим іншим, як навмисним спотворенням національної символіки, я назвати такий «витвір» не можу. Де мало бути золоте шиття — стоїть якесь пластикова потвора. І це робилось на державному підприємстві! Зате я бачив у підземному переході на Майдан Незалежності свій інший проєкт шеврона Головного Штабу. Невідомо яким чином він потрапив до рук підприємливих ділків. «Приватний сектор» виконав його чудово, звичайно за солідну вартість.

В. Б.: Я бачу ви зберегли традиції УНР у формі погон. Вони саме такі, які плянувалось вживати у Армії УНР у 1920 році.

Прапор сил наземної оборони Прапор сил оборони повітряного простору

Прапор військово-морських сил

Герб Міністерства оборони України

Герб Головного Штабу
Збройних Сил України

а

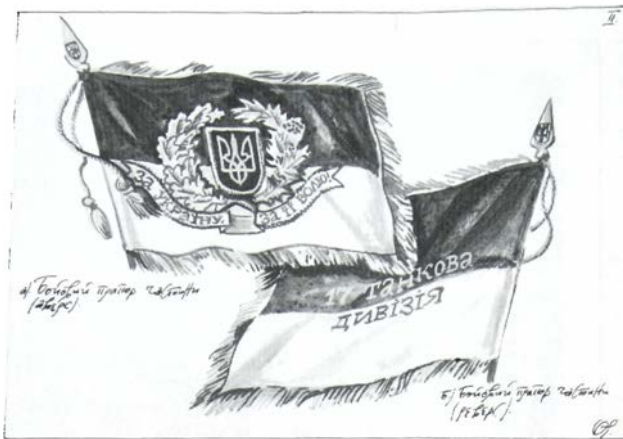

б

в

а, б, в — варіанти виконання нарамennих нашивок
г — нашивки Головного Штабу Збройних Сил України

О. Р.: Відверто кажучи, це випадковість, бо з тими даними я не був знайомий. А за основу я взяв погонний клапан, що нагадує сучасних збройних сил США. Він на металевому гудзику, зручний. Відповідно до бажання військового міністра знаки розрізнення по званнях я зробив металевими, зйомними.

Звання в моєму проєкті розрізняються комбінацією чотирикутних зірок (для молодших офіцерів), схрещених перначів (для старших офіцерів) і схрещених булав і вінку (для генералітету). Наприклад, капітан має три зірочки, підполковник — перначі, а над ними дві зірочки, а генерал-полковник — булав у вінку, а над ними три зірочки. В основу зірки покладено хрест з променями між кінцями хреста. Система, як бачите, є, але шлях до її прийняття, мабуть, ще довгий.

В. Б.: Поки, я бачу, що практично нікого з того, що ви запропонували і було затверджено, до армії не дійшло.

О. Р.: Чому, з упевненістю можу сказати, що відзнаки на авіаційній, бронетанковій та автомобільній техніці вже існують. Я буквально з лінійкою облязив танк, щоб визначити орму і розміри відзнаки. В проєкті це нанесений білою фарбою тризуб у шитку. Щоб що відзнаку не було спотворено і у всіх частинах вона була однакова, плянувалось її надрукувати у натуральну величину на сторінках «Народної Армії». Але й цього ще досі не зроблено. В липні я проєкти намалював, а лише в січні 1993 р. Комісія Мініборони подала пропозиції щодо

нанесення відзнак на бойову техніку.

В. Б.: Вибачайте, але ж ви говорили, що такі відзнаки вже існують у частинах.

О. Р.: Так. З одного боку їх немає офіційно, а з другого — існують у частинах. Тобто, не чекаючи коли ця справа буде вирішена, військово-службовці самі малюють на своїй техніці тризуб. Тому й варіантів нанесення існує маса! Мабуть, дослідники питань символіки сучасних збройних сил України у майбутньому будуть збиті з пантелику, намагаючись знайти якусь систему в цілковитій безсистемності.

На крилах і по боку літаків Військово-повітряних сил України прийняті відзнаки у формі концентричних кіл — більшого жовтого і сільшого меншого, а на хвості — тризуб на тлі сільшого шитка з жовтою лиштвою.

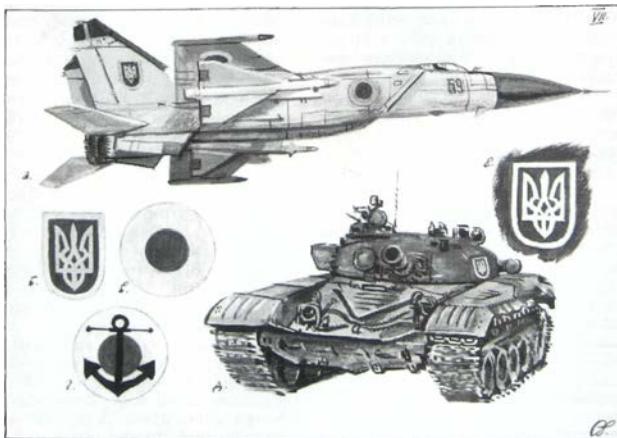
Як варіант для авіації Військово-морських сил концентричні кола мають на своєму тлі чорний якір. Така система відзнак для авіації є традиційною у багатьох країнах світу.

В. Б.: Відверто кажучи, сумну картину ви намалювали. ЗСУ не мають поки своїх відзнак і невідомо коли матимуть. Який висід з цього стану ви бачите?

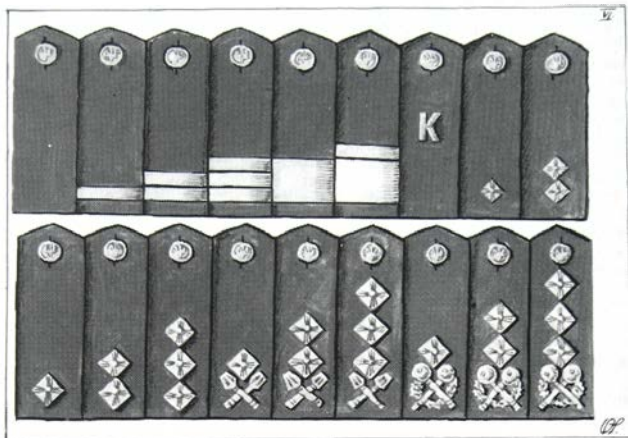
О. Р.: Мене турбує як фахівця і як громадянина, який вболіває за нашу українську армію, щоб ЗСУ мали гарну, зручну форму і власні відзнаки, щоб вояк-українець відрізнявся від вояка іншої армії. Я себе питаю при тому доходить до цієї справи, який є, з яким почуттям будуть служити в українській армії молоде покоління і кадровики?

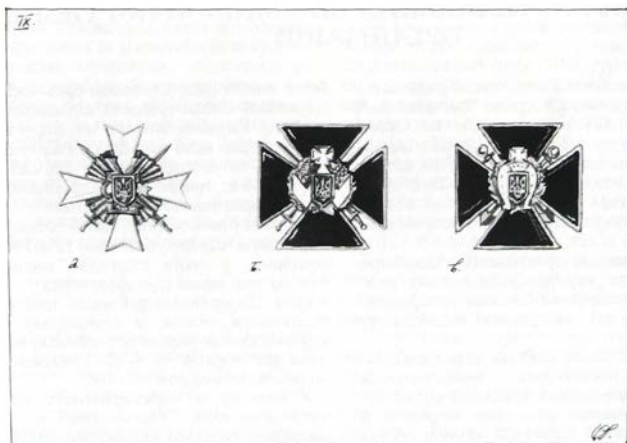
Нарменні нашивки Збройних Сил України — а, б, в
 Нарменна нашивка музикантів Збройних Сил — г
 Нарменна нашивка працівників Міністерства оборони України — д

Розпізнавчі знаки на літаках і танках Збройних Сил України

Позначення військових ранг на погонах

Проекти орденів: а) Ордену Івана Мазепи; б) Ордену Петра Сагайдачного

Щодо конкретного мого бажання то я вважаю, що необхідно всю справу розробки відзнак і власне уніформи звести в одні руки. Це має бути спеціальний орган з відповідними повноваженнями. До його складу мають увійти крім військових, модельєрів, представників промисловости, обов'язково історично-консультанти та художники. І треба якомога скоротити кількість інстанцій, через які проходить затвердження одностроїв та відзнак.

В. Б.: Ми не звернули уваги на питання про проекти орденів, що їх запропонував Олексій, але, гадаю, що то окрема розмова.

Підсумовуючи розмову з Олексієм Руденко, я зробив для себе поки що невтішні висновки. Прийняття нових відзнак та одностроїв ЗСУ йде з великим «скрипом». На заваді у цій справі стоять некомпетентність, поквалітивість,

розпорошеність зусиль, відсутність загальної ідеї, тяжка економічна ситуація в Україні, і, як на мою думку, відверта незацікавленість військових чиновників у якомога швидкому втіленні проєктів у життя. Невже влаштує невизначений стан ЗСУ щодо власних відзнак та одностроїв? Невже сподіваються, що повернуться старі часи і українському війську взагалі нічого не треба буде приймати свого? В останнє не хочеться вірити.

Це інтерв'ю я записав у лютому 1993 р. можливо, до того часу коли читачі побачать його на шпальтах «Сурмача», справа у вельми важливій сфері життя армії зрушиться з місця.

З того часу й справді згадана справа вже як відомо, зрушилася з місця, і декотрі проєкти нашого мистця були прийняті урядовими і військовими відомствами України.

Підполковник В. БЕРЕЖИНСЬКИЙ

ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВИХ ТРАДИЦІЙ У ДІЯЛЬНОСТІ ГАЛИЦЬКИХ ВІЙСЬКОВО-СПОРТИВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

5 травня 1900 р. член Української радикальної партії, син священника Кирило Трильовський (6.5.1864 — 19.10.1941) заснував у с. Завалі Снятинського повіту в Галичині (зараз Івано-Франківська область) гімнастично-пожежне (протипожежне) товариство «Січ». Цей день офіційно вважається днем заснування могутнього масового руху патріотичної молоді Галичини.

У той час численні організації дбали про освіту і виховання народу («Просвіта»), розвиток науки та культури (Наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка), зміцнення господарств («Кооперація»).

Завданням «Січі» було відродження українських історичних військових і національних традицій, зокрема славних традицій козацтва, близьких і зрозумілих простому народові й особливо українській сільській молоді. «Січ» ідейно готувала молоде покоління українців до боротьби за свободу України, загартовувала його дух, на практиці готувала до майбутніх

битв, вчила переборювати будь-які труднощі та перепони. Старі традиції козацької боротьби за свободу України жили в історії, у піснях, проте на практиці нові господарі Галичини австрійці, поляки та угорці пильно стояли на сторожі того, щоб ці традиції не відродились і не ожили серед українського населення.

М. Бобржинський, який став намісником Галичини, після убивства 12.4.1908 р. А. Потоцького, у своїх спогадах писав: «Не було там багато мови про гімнастику і тушиня пожежарів. Ця організація мала політичну мету — згуртувати селян, в основному молодь, під керівництвом головного провідника та ініціатора цих товариств — К. Трильовського, якого назвали гетьманом «Січі».

У одному з жандармських донесень того часу писалося: «Організації ці спочатку не мали політичного характеру, проте пізніше... у них була введена пропаганда політики на самих крайних соціалістичних платформах, оскільки у керівників виникла тоді ідея пере-

творити свої пожежно-гімнастичні організації на військові та запропонувати їх для послуг австрійській армії».

Австро-Угорщина початку сторіччя була конституційною монархією. Нею правив за допомогою уряду у Відні та Будапешті імператор Франц-Йосиф I. Уся імперія була поділена на 14 країв (провінцій), на чолі кожного стояв намісник або президент. До своєї смерті 12.4.1908 р. намісником у Галичині був граф А. Потоцький, президентом Буковини — барон Бляйленб. Адміністрація на місцях ставилась до українців у цілому ворожо. Лише з великими зусиллями українців міг отримати роботу в державних організаціях — на пошті, залізниці, у суді. Шкільна влада практикувала часту зміну українських учителів, всіляко перешкоджала вивченню української історії, української мови, літератури.

Як і всі юнаки Австро-угорської імперії, українські парубки були зобов'язані проходити військову службу в австрійській армії. Офіцерами у ній були в основному австрійці, поляки, чехи та угорці. Цілком зрозуміло, що вони часто вороже ставились до українських солдатів. Не раз австрійські війська придушували селянські та робітничі виступи. Багато описів того, як знущалися австрійські командири над українськими рекрутами, можна знайти у творах Ю. Федьковича (до речі, колишнього офіцера цієї армії), О. Кобилянської та інших письменників того часу. Не дивно, що українська молодь негативно ставилась до армії та військової служби взагалі. Тому організатори «Січ» ставили перед нею завдання перебороти антиімлітаристські настрої молодих людей, ідейно згуртувати їх у протистові австро-угорсько-польським окупантам, готуватися до майбутніх боїв за свободу Батьківщини.

Січова ідея була по душі молодим людям, і кількість організацій під загальною назвою «Січ» швидко збільшувалась. Уже через два роки після створення першого товариства її організації з'явилися практично у кожному селі повітів Городенка, Снятина і Коломиї. З часом у «Січ» з'явилась переважна більшість активних, ідейно настроєних молодих людей Галичини.

* * *

Проте не тільки «Січ» існувала тоді у Західній Україні. Ще до створення першої організації «Січ» К. Трильовським у 1884 р. у Львові Василь Нагірний, один з засновників «Народної торгівлі», і Володимир Лаврівський, син колишнього депутата і сеймового віце-маршала, створили українське спортивне товариство «Сокіл» (центральный орган «Сокіл-Батько» у Львові). Воно було створене за образом і подобою

існуючого у Чехії з 1871 р. одноименного товариства під керівництвом М. Тирша. Аналогічна організація існувала і у Польщі, у ній перебували в основному урядники, учителі, студенти, міська інтелігенція. Простих людей, селян, які складали на той час переважну більшість населення Галичини, у ній майже не було. Як чеські, так і ремісничі кола, знаходилися під сильним клерикальним впливом.

У Чехії на той час було ще три подібні організації: «Орли», «Робітничі фізкультурні об'єднання» і «Федерація дельницьких фізкультурних товариств». Діяли у Галичині й інші спілки польської молоді: «Вольність», «Гвізда», «Скала» та інші. Найбільш могутньою була стрілецька організація лівого спрямування під керівництвом Ю. Пільсудського.

У 1911 р. львівські учні середніх шкіл організували перший таємний гурток «Пласт». Його засновником стали відомі у майбутньому українські офіцери — Р. Сушко, І. Чмола, О. Степанівна, син відомого письменника Петро Франко. Багатьох молодих українців об'єднала «Молода Січ» — організація української шкільної молоді, яка діяла під опікою старших січовиків. Різні студентські товариства і гуртки діяли у Галичині з кінця XIX ст.

З 1898 р. існував відомий студентський гурток «Молода Україна». Різним ступенем популярності в українського студентства користувались студентське товариство «Запоріжжя», організації «Промінь» на чолі з А. Гривняком та І. Муричним, «Каменярь» та інші військовоспортивні організації.

При українській студентській спілці ім. М. Драгоманова діяв Просвітницький гурток, його члени були одночасно і членами таємного Стрілецького гуртка. Цей гурток у 1913 році видав декілька номерів «Відгуків», у яких пропагувалась ідея військової підготовки студентства для підготовки до боротьби за незалежність України.

Проте найбільш масовими і популярними у галицької молоді були все-таки «Січ» та «Соколи». У них було багато спільного. Обидві ці організації були створені членами Української радикальної партії і діяли виключно під її впливом.

У одному з рапортів начальника Львівського тимчасового жандармського управління своєму начальству Радикальна партія характеризувалась таким чином:

«Українська радикальна партія» створена як і Українська національно-демократична партія на ідеях самостійної України. Свою діяльність вона буде на національно-демократичній основі з урахуванням аграрного питання. Партія урядова... вона організувала «Січових стрільців», які декілька років вправлялись у військовому мистецтві у своїх січових товариствах по селах та містечках і в

результати з виникненням війни з Росією 20,000 цих січових стрільців, отримавши від австрійської армії зброю, пішли на війну воювати з Росією під керівництвом австрійських офіцерів.

Головний діяч УРП, засновник «Січових товариств» і організатор «Січових стрільців», депутат у сеймі та парламента доктор Кирило Трильовський живе у м. Яблунів біля Коломиї. Керівники УРП непримиренні вороги Росії і прищеплюють такий настрій своїм членам-селянам.

Партія — майже селянська. У ній біля 40,000 членів. Партія перебуває у тісних контактах з січял-демократичною партією і з партією польських соціал — демократів, згрупованих у польську фракцію «Людовців». Контроль правління УРП, а також редакція її органу — щотижневої газети «Громадянський голос», головний редактор якої В. Закляньський, розташована у Львові, на вул. Коперника 22».

Спочатку «Січ» і «Сокол» жили досить дружньо, посилали делегації на річні свята один до одного, зміцнювали контакти на різних рівнях. Проте з часом, коли «Соколив» очолив І. Боберський, дружні стосунки були порушені. Немалу ролю зіграла у цьому і непопулярна в українському середовищі назва «Сокол», а також її підтримка намісником А. Потоцьким, і сфера впливу, в основному від міста, на міщанство, а не на широкі селянські маси Галичини.

Поступово «Соколи» втрачали популярність у широких народних масах. Після смерті А. Потоцького частина «Соколив» прибрала назву «Січ», інші ж надалі діяли під духовним керівництвом «Сокола-Батька» у Львові (Л. Цегельський, М. Волошин). Історичі по-різному оцінюють кількість цих організацій та їх чисельність. Одні пишуть, що перед першою світовою війною у Галичині і на Буковині організацій «Січ» (разом з підпорядкованими «Соколу-Батьку») було біля 1500 загальною чисельністю більш ніж 100 тис. чоловік. Інші стверджують, що у цей час нараховувалось біля 900 сокольських організацій і більше 1000 «Січей». Сучасники ж у своїх мемуарах пишуть про 5000 січових організацій з 60,000 членів і 3000 сокольських з 30,000 членів. Безсумнівно залишається одне — на ті часи це була величезна серйозна сила.

• • •

Січовий рух усе більше ставав масовим рухом українського селянства, а пізніше і робітничої класи та міщанства. Господарськими формами організації січовики стали кооперативи і профспілки, політичними — політичні партії, культурними — школи, читальні, клуби і фізкультурні товариства. Проте «Січ» була не

просто протипожежною або спортивною організацією, у її завдання входило насамперед культурне, національне і класове виховання своїх членів. Селянство пов'язувало з «Січчю» свої визвольні прагнення, усвідомивши, що окрім його самого ніхто йому не допоможе.

«Січ» утворилась як суспільна сила демократичного, трудового українства на твердих ідейних засадах, закладених ще нашими предками у Запорозькій Січі. Цими засадами були громадянство, рівність і товарищівість, демократизм і республіканство, соборність, висока мораль, честь, поважання власної і чужої гідності, вільнодумство.

Січовики називали один одного товаришами. Раніше так називали себе старі запорожці, бо січова ідея визнавала рівність усіх людей Січі від плуга до молота. Ідея рівності людей не припускала пригнічення одних людей іншими: ні національного, ні соціального, ні культурного, ні релігійного.

Січовики вважали, що право керувати державою, краєм, повітом, общиною належить усім. Вони заперечували будь-яке насильство над людьми, будь-яку диктатуру (команду). Керувати міг той, кого обере община, як це і було у Запорозькій Січі.

Кожний командир обирався відкритим голосуванням на загальних зборах, будь-який член товариства відкрито міг засумнівати у його здібностях керувати людьми. Це було цілком у традиціях Запорозької Січі та козаччини. При вступі до «Січі» приймалась присяга Богу і Україні.

Кожний член «Січі» повинен був безперечно коритися наказам старших. Треба було вміти підпорядковувати свою волю, власне «я» загальній справі. Як у армії вчать субординації, так і у «Січі» вчили слухняності, умінню підкорятися. Різниця у тому, що в армії для цього використовують заходи примусу, а січовики підпорядковували свої інтереси загальній справі добровільно, тут вони не лише проходили хорошу школу дисципліни, але і пробігались духом українського козацтва, духом демократії. Перебуваючи членом товариства, січовик більше уваги, ніж раніше, повинен був приділяти своїй поведінці, своїм вчинкам, оскільки знав, що за його дисципліну відповідає вся організація.

Рівність січовикив виявлялась в ідеї об'єднання селян, робітників і міщан у одному товаристві, одній організації, де панує любов і рівність. Соборність передавалась формулою: «Січ» одна на всю велику Україну! І над Дніпром, і над Бескидами, і на Кубані, і в Америці — скрізь український трудовий люд повинен об'єднатися у своє братство, жити однією січовою сім'єю».

Січовики проголошували опору тільки на власні сили. У статутах багатьох товариств було записано: «Січових знає, що тільки праця

і наука вирвуть нас із неволі». Січовики повинні були переборювати у собі рабську покірливість, лицемірство, догдливість і облудність. Вони поважали кожну працюючу людину, яка здобуває хліб своєю працею, але одночасно вимагали і людського ставлення до себе. Січовики поважали будь-яку працю, вони знали, що «тільки праця (рук і голів) тримає світ». Обов'язком січовика-інтелігента була допомога своїм братам з допомогою науки, знань.

Вільнодумство січовиків виявлялось не тільки в тому, що вони проголосили себе республіканцями і демократами, але і не визнавали ні царів, ні гетьманів, а тільки обрану народом владу. Питання віри вважалось інтимною справою кожної людини, як хочеш, так і вір, але не примушуй інших вірити так, як тобі самому хочеться.

У керівних документах січовиків стверджувалось, що це Запорозька Січ і старе козацтво здійснили помилку, змішавши справу національну зі справою релігійною. І українці, і росіяни були православними. Богдан Хмельницький вважав, що православний цар захистить православну Україну від католицької Польщі, і тому став союзником Москви. Що із цього вийшло, відомо. Тому січовики були проти якої б то не було релігійної боротьби, оскільки у «Січі» перебували люди різних віросповідань. Проте в той же час, боячись повторення Запорозької «Січі», січовики не допускали в свої ряди церковників.

Однак багато священослужителів активно працювали у «Січі», усіма засобами допомагали цьому товариству у вихованні молоді. Багато хорошого зробили для «Січі» священник о. Гібовидький (с. П'ядки Коломийського повіту), о. Гоморак (с. Стецева), о. Попель (с. Довгопілля) і багато, багато інших. Духовенство в історії «Січі» відіграло доволі значну роллю. Воно допомагало командирам виховувати молодь у демократичному дусі, вчили їх самостійно думати і діяти.

* * *

Спочатку в різних товариств «Січі» не було єдиного керівного органу, але у квітні 1906 р. у Станіславі (зараз м. Івано-Франківськ) було утворено Головний січовий комітет (ГСК) на чолі з К. Трильовським. Секретарем комітету став І. Чупрій, Н. Лагодницький — скарбником.

З 1900 р. до осені 1910 р. центром січового руху було м. Коломия, де знаходився Головний січовий комітет. Коли у 1910 р. Трильовський переселився до містечка Яблунівка поблизу Коломиї, туди перемістився і січовий центр. У Коломиї К. Трильовський видавав січові часописи, календарі, пісенники, які розходилися по Галичині десятками тисяч екземплярів.

У 1906 р. у кав'ярні «Народного готелю» студенти м. Львова заснували львівське товариство «Січі», яке очолив Роман Дашкевич, майбутній кошовий, полковник січових стрільців (київських) пізніший генерал української армії. На Буковині організаторами «Січей» стали в основному молоді учителі — українці (на 130 тис. українців тут були 216 українських шкіл з 822 українськими учителями). Першу таку організацію створили С. Ярчевський і О. Попович у 1903 р. у містечку Киднаш. У 1904 р. створено «БСПілку Січей на Буковині» на чолі з С. Підгуляком. На відміну від галицьких «Січей», які були опорою радикальної партії, «Січі» на Буковині підтримували усі національні партії. Членами «Січей» тут могли бути і служителі культу. У Народному домі у м. Чернівці діяли декілька денних гімнастично-спортивних курсів. Протипожежні вправи відпрацьовувались у приміщеннях чернівецької вогневої охорони.

Рух січовиків поширювався. Поляки почали боятися «Січі», її організації. Уже наприкінці 1902 р. польські газети у Галичині писали: «... недалеко від Заболотова хлопці збираються ночами і грають сокирками», «гуцули — січовики бунтують і погрожують вирізати поляків і євреїв...». «Ім уживалася нова гайдамаччина. Староста у Снятині наказав січовикам вкоротити ручки їх сокирок, а у Косові взагалі заборонив усім гуцулам ходити з ними. Глухе роздратування польської влади викликали і відроджувані «Січчю» звичаї влаштовувати процесії до церкви вихідними днями і у свята.

Багато славних справ було у активі січових організацій. Поряд з широкою просвітницькою діяльністю і економічною роботою вони розвивали спорт, вели безупинну боротьбу з пияцтвом (шинкарями), єврейськими лисварями, клерикалами, проводили свої свята. Не останню роллю у «Січі» грала і атрибутика, яка відроджувала стародавні традиції нашого козацтва.

Одним з основних завдань «Січі» була ліквідація неграмотності населення, культурна робота.

«Січ» мала свої друковані органи. Спочатку це був «Громадянський голос», який видавався у Львові, пізніше «Хлопська правда» і «Січ», що виходили у Коломиї. Незабаром кожна організація «Січі» повинна була щорічно вносити до каси СПілки 2 крони 20 ситиків для видання січового друкованого органу «Січові вісті». Дуже популярними у січовиків були газети «Народ», «Дзвін», «Діло», «Зоря», «Новий громадянський голос» та ін.

Членами «Січі» повинні були бути люди грамотні, у найкоротший час вони повинні були навчитися читати і писати. Якщо січовик протягом трьох місяців не навчився грамоти, його виключали з організації.

Скрізь створювались Січові коші» — читальні для простого народу, у яких були організовані курси для тих, хто не вмів читати і писати. Відкривались читальні «Народна спілка», «Просвіта», «Січ», «Товариство ім. М. Качковського», гуртки «Рідна школа», Сільський господар», будувались «Народні будинки» — будинки культури.

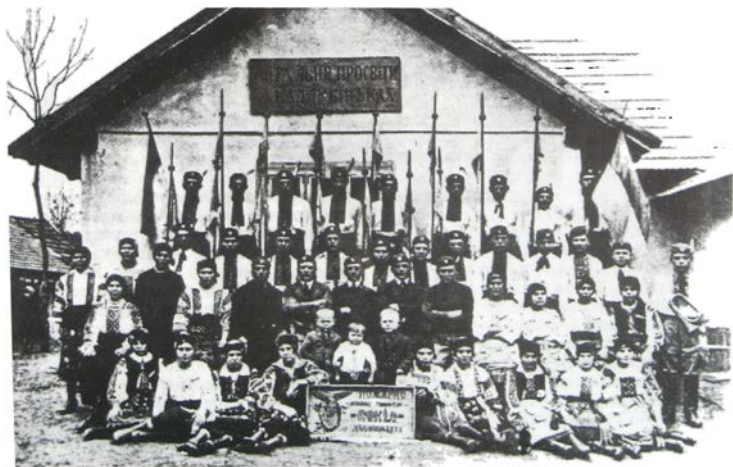
Юнаки і дівчата, самі вивчали грамоту, вчили читати і писати своїх близьких, приносили з читальні книжки і вечорами вслух читали їх батькам і сусідам. Вони вчили напам'ять вірші Т. Шевченка, І. Франка та інших поетів, декламували їх вдома і на зборах, читали історію М. Грушевського, готували реферати з української історії та літератури, виступали з ними перед односельцями. Читанням, розповідями і бесідами розповсюджувались знання, повага до національного минулого, зрозумілішою ставала дійсність і розсіпались ілюзії щодо її незмінності. Це зміцнювало національні прагнення, сприяло зростанню національної самосвідомості. Передплачувались газети і журнали, часописи, для своїх бібліотек закупувались книги, брошури, січові пісенники, календарі «Громада», «Отаман», «Запорожець» та інші. В багатьох селах були свої оркестри духових інструментів, хори, театральні самодіяльні групи.

Важливим напрямком діяльності січовиків була економічна робота. Велику ролу у житті організації «Січ» відіграло засноване у 90 роки

у Коломиї І. Герасимовичем і С. Даниловичем товариство «Народна спілка». Це була організація не тільки просвітницька, але й економічна. За її статутом у випадку росформування «Січі» владою, що у ті часи було цілком реально, їх майно переходило «Народній спілці». Січовики забезпечувались від несподіванок з боку влади.

«Січ» розширювала і практично втілювала у життя ідею кооперації, тільки у єдності та співробітництві бачачи порятунок від злиднів. Січовиками засновувались кооперативні магазини «Народна торгівля», молочарні, каси та ін. На Гуцульщині діяли споживча кооператива «Верховина», кредитна кооператива «Лебедин», товариства «Каменярі», «Жіноча община», гуртки «Рідна школа», «Сільський господар», «Лещетарський клуб», товариства «Промінь», «Спілка українці». Січовики будували церкви, створювали магазини протипожежного обладнання, влаштовували лотерею, створили свій кооперативний банк «Міщанська каса».

Одним з основних практичних завдань «Січі» у селах і у містечках було створення протипожежних і фізкультурних товариств, у містах — головним чином спортивних товариств. Обов'язки січовиків поряд з вивченням у своїх членів почуття громадянської самосвідомості, товариської взаємодопомоги включали і охорону від пожеж. Січовики закупували пожежні наоси і шланги, бігали по селу, тренуючись в гасінні пожеж, вивчали різноманітні проти-пожежні вправи.

Товариство «Сокіл» при читальні «Просвіта» в с. Кадлубиськах 30 роки

Великою справою був спорт. Молодь навчалась розвивати власну фізичну силу не для бійок а на користь суспільству. Вечорами і вихідними днями січовики збирались у своїх товариствах або на площах, проводили спортивні ігри, прогулянки, походи, змагання. Юнаки виконували вправи з вільними руками та сокирками, а дівчата зі стрічками і вінками.

Спортивний характер «Січі» та її традиційний зв'язок зі старими січовими традиціями надавали їй вигляд востановленої організації, у якій провадилась військова підготовка, марші, гімнастичні та протиложежні вправи, підтримувались товариська дисципліна і підпорядкованість обраній старшині. Символічні сокирки означали зброю а перев'язана через плече малинова стрічка з написом «Січ» даної місцевості була знаком належності до січового братства.

Багатолудні, зразково виконувані гімнастичні вправи, на які дивились тисячі людей, викликали у українців почуття гордості, а у чужоземців — повагу до нашого народу. «Гей, Січ іде, красен мак цвіте. .! Кому прикро наше дло, нам воно святе!» — ці слова І. Франка співали на честь січової ідеї. «У селах Гуцульщини, до Франка і Трильовського, панувала національна тіснота. . . Неграмотний народ топив своє горе в горіщі. І хоча панщини уже не було, австрійсько-польська шляхетська влада, з допомогою шинкарів у селах, тримала гуцулів у рабстві», — писав С. Олексюк. Тому дуже позитивним був поширюваний з ініціативи січовиків рух за здоровий, трудовий спосіб життя, прагнення вживати влітку український квас, взимку — чай», а не спиртне. Молоді усе більше і більше імпонували заняття спортом, гімнастикою. Кожний хто вступав дл «Січі», зобов'язувався покинути пити алкогольні напої. Боротьба з пияцтвом і картярством провадилась дуже серйозна. П'яниці та картярі вважались нещасними людьми, які дарма витрачають великою працею зароблені гроші і своєю поведінкою деморалізують інших. Цей рух у Галичині мав своїх попередників. Ще у 1874 р. один з засновників «Руської радикальної партії» І. Сандуляк зі священником А. Восводком заснували тут громадянський «шпіхлір» для подання допомоги бідним селянам, а пізніше «Братство тверезости» для боротьби з пияцтвом.

У дусі історичних традицій у «Січі» були названі команди різних ступенів цього товариства. На чолі «Січі» стояв кошовий, його заступником був осавул, далі шли писар, скарбник і чотири ротарі (від сербського слова — «чота»).

Січовий прапор був малинового кольору, як у запорозьких козаків. На одній його стороні повинен був бути портрет одного з українських гетьманів або іншого видатного національного діяча: Богдана Хмельницького, До-

рошенка, Шевченка, Драгоманова, або — лев, герб Галицької України. Намагалась, щоб кожна організація «Січі» одного повіту, по можливості, мала різні портрети на своїх прапорах. Таким чином, коли на січове свято збирались «Січі» різних сіл за портретами на знаменах було видно усю історію українського народу. Над портретом повинен був бути напис «Січ у (такому то селі)», а в низу — гасло «У єдності сила — у силі перемога!» З іншої сторони прапора розміщувався січовий знак: восьми-конечна зірка, а посередині її дві руки, які тримають серп — символ трудового селянства. На древку прапора зверху прикріплювалась синьо-жовта стрічка.

Прапори «Повитових Січей» були синьожовтими. З однієї їх сторони — лев, герб Галицької України, з другої — січова зірка. На кінці древка — малинова стрічка. Прапори не були призначені для церковних свят, тому за статутом їх не треба було освячувати.

Цікавим був святковий ритуал вручення прапора. Вручався він на перших загальних зборах «Січі», після обрання старійшини. Але спочатку членам старійшини вручались відповідно стрічки «Свідомим батьком» та «Січовою Матір'ю». При цьому «Січовий Батько» запитував: «Чи клянешся ти, товаришу, самовіддано і вірно служити твоєму славному товариству січовому?» Кошовий голосно говорив: «Клянуся за козацьким звичаєм. Допоможи мені український народе!» Таку ж клятву давали і інші члени старшини. Після цього сурмач сурми збір. Кошовий запитував: «Чи ти присягаєш, товаришу, чесно і добросовісно дбати за славу січової коровги, яку тобі тут до рук передаю?» Хорунжий відповідав, беручи до рук прапор, і «Січова Мати» перев'язувала йому через плече синьо-жовто-синю стрічку. Після цього всі, стоячи на команду «Струнко», співали гимн «Ще не вмерла Україна. .!» За цим відбувалось святкове проходження з відданням чести прапору. Закінчувався ритуал врученням прапора, співанням січового гимну «Гей, там на горі, Січ іде. .!»

Привабливими були і відзнаки членів товариства. Це були різнобарвні стрічки, які носили через праве плече. Колір стрічки залежав від посади члена товариства. Хорунжим, звичайно, обирали високого, сильного хлопця. Він, сурмач, барабанщик, ад'ютант (дорученець) не входили до старшини.

У кожного січовика була дерев'яна сокира. На кожній стрічці — напис з назвою села або містечка. На капелосі або шапці восьмиконечною металевю зіркою прикріплювалось червоне перо. На зірці було зображено дві руки, які тримали серп. Поруч з серпом на металі було витиснено дві літери «Р. П.» — Радикальна партія, пізніше частина організацій змінила

Делегатський січовий з'їзд Городенщини в 1912 році

ці літери на «УСС» — Українська січова спілка.

Кожна організація «Січі» згідно зі статутом повинна була одягатися у свій національний одяг.

У 1910 р. для усіх січовиків ввели єдину форму. До цього часу стройовий одяг січовиків був ніби демонстрацією різних видів українського національного одягу. Яскраво оформлені прапори з портретами історичних діячів перетворювали огляд у маловничу виставу на історичну тему. Для членів Української січової спілки було запроваджено єдину форму: довгий до колін жупан зі світло-сірого сукна, широкі штани з цього сукна, чоботи. На жупані — чорні петлиці, рукави закінчувалися чорними вилогами. Шапка з цього ж сукна з ушитим

чорним шльиком. Спереду шапки прикріплювалося восьмиконечною січовою зіркою червоне перо. Сорочка — вишиванка, зверху жупана — січова стрічка. Січовикам такий мундир додався, оскільки нагадував часи козаччини.

(Автор цієї дбайливо опрацьованої розвідки є начальником групи гуманітарної підготовки соціально-психологічного управління Міністерства оборони України).

«Народна армія»

(Далі буде)

ОТАМАН ВАСИЛЬ ТЮТЮННИК

Це було кілька років тому. Один із старожилів Рівного прийшов до нас у музей, щоб повідомити про те, що він знає могили «ад'ютаанта самого Петлюри» — отамана Тютюнника. Про це йому колись дуже давно розповідав його батько, який був на похоронах цього військового.

Хоча у той час ми були мало знайомі з біографією Тютюнника, але це повідомлення викликало певні сумніви. Невже Тютюнник, отой знаменитий отаман, похований у Рівному? Адже він, Юрко Тютюнник, здається, десь на початку 20 років повернувся в Радянську Україну, вийшов, так сказати, з «повиною», написав сам сценарій про свою «банду», сам у цьому кінофільмі виконав свою ж роллю, написав книжечку, зрозуміло під диктовку тодішнього НКВС, «З поляками проти України» (яка, до речі, є у книжкових крамницях Рівного, але не користується з відомих причин у покупців попитом). Проте, все одно це його не врятувало: у 1929 році він став жертвою сталінського терору.

Значить, у Рівному, яке тоді входило до складу Польщі, Юрко Тютюнник не міг бути похований.

Але ідемо на кладовище, що по вулиці Дубенській. Проходимо у перші ворота кладовища, що майже навпроти тролейбусної зупинки. Прямуємо доріжкою, що веде до запущеної тоді Миколаївської церкви. Справа був пам'ятник на могилі будьонців.

— Гляньте ось сюди, — показав новий мій знайомий на один з пам'ятників. Він виділявся серед інших своєю масивністю, цікавим завершенням. Підходимо ближче. Прямокутна стела похилилася вліво, у верхній її частині — барельєфне зображення обличчя людини.

— Злі люди хотіли зруйнувати пам'ятник, але він виявився «твердим горяшком» — цього їм не вдалося зробити. Але гляньте, що вони зробили з барельєфом.

І дійсно, пам'ятник був у запущеному стані, він потіскав від часу, а барельєф був дуже пошквований — ніс відбитий, очі повивізані... Ледве проглядалося обличчя.

— Ось тут і похований Тютюнник, отаман, повірте мені. — Цей пам'ятник, як говорив мій батько, побудований на кошти гімназистів Рівненської української приватної гімназії. Вони ж бо дуже шанували отамана. Юнаки і дівчата часто приходили сюди, приносили квіти.

Але на жаль, більше нічого ми не знали про Тютюнника, не знали навіть, як його звати. Йшли роки...

І ось нарешті відкрилися деякі спецфонди державних архівів. Перегортаю підшивку «Волині», яка виходила у Рівному в 1941-1944 роках. В одній із статей зустрічаю абзац, у якому говориться про Василя Тютюнника, про його мужність, відвагу, стійкість, аскетизм, про те, що він всього себе віддав боротьбі за незалежність та самостійність України. І більше ніяких даних.

Нічого конкретного не дала і «Балада про Василя Тютюнника», яка була опублікована в одному з номерів газети, за підписом Євгена Маланюка.

Звертаюсь з проханням до українців — знайомих, які проживають нині у США, Канаді, Франції. З Паризької Бібліотеки музею Симона Петлюри наш земляк Василь Михальчук надіслав ксерокопію невеликої статті з «Енциклопедії Українознавства», яка вказувала, що Василь Тютюнник народився у 1882 (на жаль, день і місяць народження не вказані), був полковником Генерального штабу Української Народної Республіки, згодом Головнокомандуючим і начальником штабу Дійової Армії УНР. Особливо зацікавила мене фраза: «Помер у Рівному 20.12.1919 року від тифу. Тут і похований. Стаття проілюстрована і фотографією, яка також — на барельєфному зображенні на пам'ятнику».

Але найбільшу допомогу надала землячка Антоніна Горохович з Великих Межиріч Корецького району, нині широко відома в українській діаспорі літератор та громадська діячка. У своїй бібліотеці вона знайшла ряд нарисів, спогадів, поетичних творів про Василя Тютюнника задуваного вище Євгена Маланюка. Виявляється, він протягом 1918-1919 років був ад'ютантом полковника Тютюнника. Тепер ми знаємо, що Маланюк — відомий у діаспорі (а нині вже й в Україні) поет та есеїст.

Допомогли відновити біографію Василя Тютюнника й інші матеріали, які ми отримали з діаспори не так давно.

Виявляється, що батьківщина Василя Тютюнника — село Сньки Хорольського повіту на Полтавині. У Ромнах закінчив реальну школу. З 1913 року навчався в Тифліській військової школі. Після закінчення її отримав призначення на військову службу в один з сибірських полків. У роки першої світової війни він був спочатку командиром кінної розвідки полку, потім — старшим ад'ютантом штабу корпусу (посада — капітан Генерального штабу). Тут Тютюнник набув глибоких знань штабної роботи.

А лютнева революція 1917 року застала підполковника Василя Тютюнника на посту командира полку.

Влітку цього ж року він був на відповідальній посаді начальника оперативного відділу Генерального штабу Української Народної Республіки.

Згодом був почергово першим генерал-квартирмейстером військ Директорії, помічником начальника Генерального штабу (пізніше штабу (Дійової Армії), від весни 1919 року з місячною перервою — командуючий армією УНР аж до самої смерті.

Ось як описує його останні дні Євген Маланюк: «Рівненський шпиталь... — З Тютюнником зле. Ваш отаман, видно, працював, вже будучи хворим, — у нього переpracьоване серце. А тиф, знаєте, така річ, що все залежить від витривалости серця. Нічого не можу про рокувати». — Так каже ординатор-лікар. Наближується криза. Два дні шукаю по Рівнім 'дігалену'. Знаходжу. Отаман — непритомний увесь час. Раз заходжу лише. Пізнав. Говорити не може. Тремтячою рукою намагається показати мені криву своєї температури на стіні — страшний спад кризи: з 40 до 35,5. Але свідомість того, що кризу перебув, — наповнює всіх надією, хоч вигляд хворого — невимовно жахливий. Це дійсно тільки тінь людини».

І старшини і вояки переживали за свого отаманеного командира. Хотіли вірити, що отаман одужає, проте...

«... За два дні — ранком 19 грудня 1919 — несподівано, — пише Маланюк, — (завжди смерть «несподівано») повідомляють: вмер. «Розрив серця» після кризи!

«... Одягли в той самий френч (темно-зелений),

єдиний (у Командуючого Армії), який всі пам'ятають, в якому був за Центральної Ради, за Гетьмана, за Директорії, за Головного Отамана. На труні — крива шабля в сріблі, — єдиний люксемс (це був мій ад'ютантський подарунок, — з цією шаблею я перебув і світову війну) в Отамана — і славнозвісна сіра смужкова шапка, — також подарунок (здається від повстанців).

Чота польського війська. Ляфету не можна було в Рівнім дістати, отже, звичайна чорна карета, — зовсім не для генерала.

Сальва в мокрім повітрі.

Потім — простий дубовий хрест...»

А на хресті — прямокутна довгаста цинкова бляха, на якій було зображено тризуб в обрамленні лаврового вінка, а під ним напис: «Отаман Василь Нестерович Тютюнник, командуючий Наддніпрянською армією УНР. Помер в ніч з 18 на 19 грудня 1919».

І, цікаво, що цей напис кілька тижнів тому потрапив у Рівненський краєзнавчий музей, де відтепер буде зберігатися назавжди.

А згодом замість дубового хреста було споруджено на могилі пам'ятник-обеліск, який чудово зберігся до наших днів. І зовсім недавно барельєфне зображення Василя Тютюнника відновив молодий рівненський скульптор Олександр Євтушенко. Тепер цей барельєф з бронзи сяє у всій своїй красі. А одна з вулиць міста Рівного названа іменем полковника Василя Тютюнника.

Наше покоління таким чином вшановує пам'ять славного сина українського народу, про якого згадуваний вище Маланюк писав: «Хіба його — одна завчасність: і народився — завчасно, і завчасно ж нас залишив».

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ!

КОЛЬПОРТУЙТЕ!

ПОШИРЮЙТЕ!

І ЧИТАЙТЕ «СУРМАЧ»!

ГУЦУЛЬЩИНА У ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАННЯХ 1914-1920 РОКІВ

Важливу ролю у пробудженні національної свідомості гуцулів відіграли братства тверезості, читальні «Просвіти», товариства «Рідна школа», «Січ», Українська Радикальна (1890), Українська національно-демократична (1899), Українська соціал-демократична (1900) партії та їх друковані органи. Велику просвітницьку роботу проводили на Гуцульщині учителі М. Вахнюк, Л. Гарматій, П. Дудяк, Б. Заклинський, О. Іванчук, Т. Кисилевський, О. Кузьмак, А. Онищук, Г. Павлушевич, М. Поліщук, М. Тим'яківна, священники О. Волянський (Криворівня), І. Попель (Довгополе), О. Стефанович (Кути), депутати до парламенту і сейму І. Окуневський, К. Трильовський, П. Лаврук, М. Лагодинський та ін.

Значний вплив на зростання революційних настроїв на Гуцульщині мала революція 1905 р. в Росії, перебування на Гуцульщині її учасників, зокрема Гната Хоткевича, а також письменників І. Франка, М. Павлика, М. Коцюбинського, Лесі Українки, А. Крушельницького, О. Кобилянської, О. Олесья, фольклориста В. Гнатюка та інших діячів культури.

Все це привело до проведення гуцулами масових віч, на яких, крім економічних, вони ставили теж політичні вимоги. На них з початком XX ст. виступали діячі радикальної партії М. Павлик, М. Лагодинський, К. Трильовський, П. Лаврук, засновники місцевих товариств «Січ», Ю. Соломійчук, П. Шекерих-Доників та інші. На вічах приймалися резолюції з вимогою загального виборчого права до парламенту і сейму, поділу Галичини на українську і польську частини, введення у школах української мови та вживання її в державних установах, відкриття українського університету, заборони ліцитації селянських gruntів тощо.

У цей час активували свою діяльність товариства «Січ», які з 1913 р. стали перетворюватися у військові організації. Товариства «Січ» з різних гуцульських сіл брали участь у багатотисячному поході під час відкриття пам'ятника Шевченкові в Косові 19 липня 1914 р. та у святковому поході у Львові 28 червня 1914 р. з нагоди 100-річчя від дня народження Т. Шевченка.

З початком Першої світової війни на заклик Головної Української Ради у Львові та Української Бойової Ради (в її склад входив М. Генік з Верхнього Березова) боротися проти царської Росії — тюрми народів — зголосилися най-

більше добровольців з Гуцульщини.

Організацією добровольців в УСС на Гуцульщині займався адвокат М. Лагодинський, Шекерих-Доників, сини Івана Франка Петро і Тарас, учителі з Косова І. Устиянович та О. Іванчук.

До УСС найбільше зголосилися юнаків з Брусторів, Річки, Яворова, Космача, Прокурави, Кобак, Краснолілля, Криворівні, Жаб'я, Березовів. Вони були розподілені в кожну з 8 сотень. Так, у 4 сотні (сотник Носковський) служили Борчук Михайло, Беренчук Василь, Кушнірчук Тарас (з Космача), Данилюк Іван, Матвійчук Федір, Микитюк Льюк, Тарасюк Василь (з Прокурави), Коренюк Юра (з Татарова), Прокопишин Іван (з Яворова), Семенчук Онуфрій (з Жаб'я), Ткачук Василь (з Річки); у 5 сотні (сотник Сень Горук) — Боднарук Василь, Могорук Юрко (з Криворівні), Довбенчук Василь (з Косова), Копильчук Дмитро, Томащук Іван, Столащук Микола (з Яворова), Бодвінок Дмитро, Дячук Василь (з Ясенова), Дручків Андрій, Петрів Лукін (з Брусторів). Крім того до Стрибачева на Закарпаття приїхали із Стрия 150 гуцулів, що не хотіли повертатися додому і яких не зарахували до УСС. Їх узяв під свою опіку сотник Клим Гутковський. У січні 1915 р. цей відділ прославився у бою під Вишковим. Гуцули проявили героїзм у боях на Маківці (29 квітня — 2 травня 1915). Тоді загинули 42 стрільці (Лаврук Іван з Княздвора, Бельмега Федір з Довгополя, Лпійчук Василь, Ткачук Федір, Маротчак Михайло з Краснолілля, Генік Василь з Нижнього Березова). Були поранені — 76 (Петрів Семен з Брусторів, Петрик Петро з Устерік, Библюк Антін, Зітинюк Іван, Бумбук Микола, Сорук Іван з Жаб'я, Колпчук Петро з Річки, Сав'юк Василь, Магорюк Петро з Брусторів, Бойчук Микола, Ребенчук Федір з Яворова, Каліняк Іван, Максим'юк Амброзій, Кумліч Михайло з Ясенова, Федорах Микола з Льючі, Подок Іван з Кобак, Дзвінчук Михайло з Космача та інші.

У жовтні 1916 р. була створена Гуцульська сотня, яка 29 листопада у бою за гору Присліп разом з німцями захопила 600 полонених та багато зброї. У цьому наступі Гуцульська сотня мала одного вбитого і 20 поранених і за цей героїчний наступ одержала подяку.

30-31 березня 1917 р. Гуцульська сотня коло Кірлібаби захопила у полон 45 російських солдатів.

Коли стрільці Гуцульської сотні довідалися, що в складі російського війська знаходиться Київський полк із українців, то на Великдень вони розпочали брататися з ними, обмінюватися різними речами, а згодом налагодили листування. У червні того ж року до сотні прийшло поповнення, і тоді сотню очолив четар Гриць Голинський (1895-1941, родом з Верхнього Березова). Сотня перейшла з Закарпаття на Тернопільщину. Під Конохами і Козовою провела дводенний бій. Особливо прославилася в бою під Бурдаківцями над Збручем у липні 1917 р. У 1918 р. сотня прибула у складі австрійських військ на Східну Україну. УСС співчували і допомагали населенню, яке виступало проти гетьманського режиму та грабницьких дій австро-німецьких військ. За це сотню Г. Голинського, яка відмовилася йти проти повсталих селян, відправили в жовтні 1918 р. на Буковину. Тут УСС активно включилися у боротьбу за встановлення української влади.

Михайло Горбовий який пройшов увесь бойовий шлях із УСС у статті «Встановлення української влади» писав: «В жовтні 1918 р. кошова команда УСС, що перебувала у Вишніці, призначила мене з кількома стрільцями для підготовки перевороту в Косівському повіті. Після перевороту, що відбувся добре, доручено мені помагати повітовому отаманові учителєві І. Устияновичу встановлювати українську владу в повіті... Мені, як повітовому комісарові міліції, доручено вдержувати порядок і наставляти на посади вийтів — ширих українців».

З цим завданням М. Горбовий справився блискуче. Всюди населення прихильно ставилося до нової влади. У Косові, Кутах, Яблунові та інших населених пунктах відбулися урочисті маніфестації з нагоди проголошення Західно-Української Народної Республіки.

Гуцули Буковини і Закарпаття теж виступили проти румунських та угорських поневоловачів і заявили своє бажання бути в складі ЗУНР. 4 листопада 1918 р. гуцули села Ясиня обрали Гуцульську Народну Раду в складі 42 членів (із них 2 євреї, 2 угорці від національних меншин), які проголосили Гуцульську Республіку в складі ЗУНР. Її Президентом і міністром військових справ став Степан Ключурак (1895-1980) з Ясиня. Створена з добровольців армія прогнала угорців і півроку заохцала 15-тисячне населення від ворогів.

Під час українсько-польської війни 1918-1920 рр. гуцули мужньо воювали проти поляків, а потім проти більшовиків у лавах УГА в складі піхотного полку ім. гетьмана І. Мазепи та Гуцульського куреня під командою Г. Голинського. В армії УНР у складі XII дивізії був створений Гуцульський полк морської піхоти, який прославився у 1919 р. в боях з

більшовиками і денікінцями.

Під Рава-Руською прославився четар УГА Юрко Мельник, який захопив у полон 120 польських жовнірів та звільнив з полону 50 стрільців. Він — комендант 2 сотні 3 куреня — впау в бою 26 січня 1919 р. біля Угнева і похований у рідному селищі Яблунові.

Гуцульський курінь 7 березня 1919 р. розпочав наступ проти поляків коло Доляни на Львівщині, захопив Вовчухи, взявши в полон 250 польських жовнірів, а 9 березня 1919 р. здобув залізничну станцію Родатичі. Тут у рукопашнім бою декілька гуцулів було вбито і 32 поранено. Потім особливо тяжким був бій під Новим Самбором. Тут при переправі через Дністер під сильним вогнем поляків багато воїнів УГА загинули в Дністрі.

Далі бойовий шлях Гуцульського куреня Г. Голинського пролягав через Городок, Дрогобич (Тут розігнали соціалістичних заколотників), Болеків, Долину, Калуш, Галич, Рогатин, Підкамінь, де курінь зазнав найбільших втрат.

На Поділлі Гуцульський курінь після переходу Збруча 16 липня вів бої з більшовиками та денікінцями. 7 серпня 1919 р. курінь здобув Жмеринку, потім — Вапнярку, а 30 серпня війська УГА здобули Київ. Опісля були бої з кіннотою Котовського за Бершадь та Гнівань.

Бойовий шлях Гуцульського куреня описали в своїх щоденниках його учасники хорунжі М. Богоніс та М. Горбовий родом із Косова.

Після програних вольонних змагань Галицьку Гуцульщину захопили Польща, Буковинську — Румунія, а Закарпатську — Чехо-Словаччина. Окупаційні власті тероризували населення, проводили масові арешти. В перших числах лютого 1919 було арештовано члена Української Національної Ради Г. Дувірака з Печеніжжя. Його звинувачували в більшовицькій агітації.

Доведені до відчаю, гуцули в ніч з 16 на 17 квітня 1920 р. почали повстання в Жаб'ї, Голловах, Зеленові та інших селах Косівського повіту. У Зеленові повстанці вбили двох жандармів і арештували державного лісника Грудецького. 17 квітня повстанці в кількості 100 чоловік (з них тільки 6 мали рушниці) напали на жандармерію в Жаб'ю, але були відбиті. Того ж дня у Верхньому Ясенові загін повсталих селян у кількості 600 чоловік організував табір на горі Плаїк. Тут вони проходили військове навчання.

Повстання сильно налякало окупаційну владу. Косівський староста просив галицьке намісництво «з метою вилоннення загону, який з дня на день зростає, і встановлення спокою в повіті вислати негайно до Косова сильні військові частини, або карну експедицію і запровадити в повіті надзвичайні суди».

На Гуцульщину була послана карна експедиція

і з 22 квітня тут встановлено осадне положення.

Введені на території Коломийського судового округу (в Снятині, Косові, Коломиї, Печеніжчині, Городенці) надзвичайні суди за участь у революційних виступах проти польського уряду карали смертю. По селах іздила каральна експедиція, яка спалювала хати забирала худобу, масово арештувала селян. Багато повстанців та їх спільників було зразу арештовано, бо польським карателям, як свідчить учасник повстання І. Дроняк, вдалося знайти списки учасників повстання, що були захопані у Дмитра Дроняка в Головах. Частка повстанців, рятуючись від карателів, втікала в гори чимало з них перейшли на територію Чехо-Словаччини і Румунії.

Були арештовані Р. Горбовий та М. Горбовий з Косова, Ф. Дроняк, І. Дроняк, Ю. Маротчак, М. Зеленський, М. Недоходок з Голів, П. Зуб'юк, В. Сорук, Д. Петрашук з Жаб'я, П. Максим'юк, О. Янушевський, В. Космачук, В. Сумарук, Ф. Слизжук з Зеленої, Ф. Сіренчук, О. Мокан, Т. Рибарук з Гриняви, П. Марфієвич, І. Коцегран, Ф. Освітінський з Довгополя, В. Крамарук з Краснопілля, Л. Сливчук з Слупейки та інші учасники повстання. Після катувань їх відправили в Коломийську тюрму, де продовжували над ними знущання.

Повстання на Гуцульщині було жорстоко придушено. Окружний суд в 1921 р. судив 255 учасників повстання.

Григорій ВИШНЕВИЙ

ВІДГОМІН ВІКІВ

*Коли присниться степ, повіє духом волі,
Сідаю на коня і їду в даль віків,
І бачу чорний шлях і валки Чумаків,
Кріпацтва лядський жат і плечі наші голі.*

*Минає довга ніч, на ранок Поле Дике
Біжить у далечину, в безмежжя степове.
Мовчить самотній дуб і поле лугове,
В яругах звоцових ні гомону, ні крику.*

*Нараз мій сивий кінь напруж чутливі вуха,
Рвонувся шпарко вскач, і як вже знав чому.
У тишу чарівну, глибоку і німу,
Ввірвався не тихий звір, а людолов-псяюта.*

*І я вже не втечу, аркан уп'явся в шию.
У степ хоробрий кінь без вершника побіг.
Він вістку понесе, шукаючи доріг
У зоряні віки, в Полтаву й Коломию.*

*Невже я ще живу? Копита б'ють у груди.
То коні яничар виступують з могил.
В уяві блиск шабель і золотих вудил,
І дикий крик орди на мене звідусюди.*

*Я бачу чисту кров, гарячу і невинну,
Що лється у траву з глибоких людських ран.
Я чую крик татар, я бачу ятаган
Й атаку козаків, раптову і невинну.*

*Дивлюсь на смертний бій, мушкетний і шабельний,
Вже трупи без голів лежать уздовж і вишир,
Мурза тікає в Крим, покинувши ясир,
За ним женеться стах, холодний і смертельний.*

*Зненацька чорна ніч на степ упала глухо
І в темряву густу взорнула грішний світ.
А потім з року в рік, без сонця сотні літ,
Навпомацки пливли Десна, Дніпро, Синюха.*

*Так снівся мені степ, багатий і роздертий.
На правім боці лях, на лівім — москалі.
І хоч поїла ржа мушкети і шаблі,
Та доля не дала мені в степу померти.*

*Сьогодні випав дощ і звеселіли трави,
В коріння струмом б'є в віках пролита кров.
І буйно пророста у зарослях дібров
Цвітіння степове козацької держави.*

*І вперше за віки прозріло скуте місто,
Вже синьо-жовтий стяг підносять шаттарі,
Співають «Отче наш» і діти і матері,
І щастя розцвіта над Києвом барвисто.*

*Втіка від мене сон. Мені так легко жити!
Сідаю на коня і їду в даль степів.
Спустошені вони, та вже лунає спів
І весело біжить мій кінь білокопитий.*

Іван ГРЕЧКО
голова Львівського клубу
греко-кат. інтелігенції

УКРАЇНСЬКЕ ВІЙСКОВЕ ДУХІВНИЦТВО

Восени 1992 року відбулась у Львові важлива конференція на тему: «Збройні сили України: історія та сучасність». Про загальний перебіг конференції та порушену проблематику повідомляла львівська преса, називаючи прізвища прелегентів та теми їхніх доповідей. Але, як виглядає, обійдено увагою одну дуже важливу проблему, а саме, забезпечення армійським частинам духовну опіку з урахуванням того, що військові сили України будуть полкконфесійними. Справа ця на недалеку перспективу є важлива, тому варто присвятити їй трохи зосередженої уваги. Не будемо вводити в глибоку нашу історію в пошуках прикладів, бо там небагато можемо знайти інформації, яка потверджувала б існування в княжих чи козацьких часах якоїсь окремої інституції в складі військових формацій.

Розгляньмо часи ближчі нам історично — часи Першої і Другої світових війн. У цих війнах українські збройні сили чи як окремі національні військові з'єднання в складі державних армій (легіон Січових Стрільців, дивізія «Галичина»), чи як збройні сили української держави (УГА, Армія УНР), мали забезпечену духовну опіку згідно свого віровизнання. Звичайно, тема ця широка і при ґрунтовному опрацюванні могла б бути дуже цікавою монографією. Але тут візьмемо тільки часи українського стрілецтва, отже роки 1914–1920. породжене духом української стихії, формувалося воно в лоні імперських збройних сил Австро-Угорщини, з конечности приймаючи існуючу і зобов'язуючу структуру австрійських військових формацій та їх службові устави, але вже «українізовані». В цьому аспекті не були ви-

нятком справи польового душпастирства або капелянства. В складі австро-угорської армії ціла духовна інституція мала назву «Фельдвікаріят», якою керував польовий римо-католицький єпископ, що був представником Церкви при імперському Міністерстві військових справ. Йому підлягали «фельдсуперіор», які були при штабах окремих армій. Їм підпорядковані були найнижчі польові духовні чини — «фельдкурати». Крім того, були ще капеляни при військових шпиталях. Отже, структура духовної інституції в армійських частинах відповідала менш-більш адміністративному поділові Церкви взагалі: єпископат, деканати-парафії. Українцями, що служили в царській армії, духовно опікувались українські греко-католицькі капеляни «фельдкурати», що адміністративно були підпорядковані римо-католицькому єпископові але в канонічних питаннях підпорядковувались греко-католицьким єпископам тих епархій, з яких вони походили. Референтом для української греко-католицького воєнного духовництва при польовому вікаріяті був о. д-р М. Нагорнянський. Всі капеляни носили військову форму, мали ранг капітана або майора, але без відзнак і носили нагрудний хрест.

З утворення легіону УСС першим його головним капеляном був декан з Яворова о. Андрій Пшепорський. А після проголошення ЗУНР — о. Микола Іжак Зважачий на воєнні обставини, капелянці тимчасово діяли на правнім законодавстві колишньої австрійської імперії. Та вже 1 січня 1919 року при Державному Секретаріяті Військових Справ був покликаний до життя вищий духовний орган, що називався Преподобництво. При начальній Команді українських військ було створене Зарядче Преподобництва. При армійських частинах існувало польове Преподобництво. Права і обов'язки, а також однострій військових духовників були чітко визначені відповідними правними розпорядженнями, підписаними головним Преподобником о. Миколою Іжаком, а деякі також — і Державним Секретарем Військових Справ Дмитром Вітовським.

Згідно з тими документами до обов'язків капеляна, крім душпастирських, належало: ведення метрик і точний облік всіх полеглих або померлих у військових шпиталях вояків УГА та ворожих армій незалежно від їх конфесійної приналежності, а також ведення точного обліку стрільцьких могил і додержування всіх приписів воєнних похоронів, удлювання воякам спеціальних збірних розгрішень перед боем, коли вже не було часу на сповідь, і багато іншого. Видані були спеціальні «молитовники жовніра» з молитвами. Кількість українських греко-католицьких капелянів у час Першої світової війни і Визвольних Зма-

гань доходила до сотні, то збільшуючи, то зменшуючи свій кількісний склад. Отже, якщо загально прийнято вважати, що УГА мала 100 тис. вояків, то виходить, що один польовий духовник припадав на 1000 стрільців. У мирний час таку кількість вірних налічувала нормально галицька парафія.

Окремо годиться згадати, що для заспокоєння духовних потреб православних українців з Буковини в австрійській армії були православні священники. Права і обов'язки їх були такі самі, як і греко-католицьких, з тою різницею, що канонічно вони залежали від румунських православних митрополитів у Чернівцях.

Мало даних маємо про інституцію польових духовних у тих часах на Великій Україні. Відомо тільки, що першими православними священниками у відроджували в 1917 р. збройними силами України були оо. П. Пацевський, М. Маринич, А. Матеюк. В Армії УНР головними духовними були о. А. Матеюк, а пізніше о. П. Пацевський, який, як митрофорний протоіерей, в 1920 р. очолив новоутворену Головну Управу Військового Духовенства. Невідомо, кому підлягали православні польові духовники в питаннях канонічних, оскільки ні УАПЦ, ні іншої української православної деномінації тоді ще не існувало. Головним духовним в Армії УНР для греко-католиків був о. В. Кузьма. В кінці Визвольних Змагань митрополит А. Шептицький призначив генеральним вікарієм УГА о. В. Лабу.

В час проголошення та існування Закарпатської України 1938-1939 рр. головним капеляном «Карпатської Січі» в Хусті був о. С. Сабод, ЧСВВ, до речі, відомий перед війною поет, що писав під псевдонімом «Зореслав». Під час Другої світової війни в дивізії «Галичина» та інших військових частинах були 19 капелянів, а головним капеляном був генеральний вікарій о. В. Лаба.

Покищо невідомі нам імена тих священників, які виконували душпастирську працю безпосередньо в бойових з'єднаннях УПА. Відомо, що для заспокоєння своїх духовних потреб вояки УПА в основному користувались послугами парафіяльних священників з найближчих місцевостей, що вимагало пильної конспірації. Треба сказати, що виконуючи душпастирську працю серед вояків у час війни і в час спокою, український священник ділив з ними долю і недолю їхнього щоденного суворого життя.

У мирний час він був опікуном і порадиником, а то й захисником, подавав розраду в години духовного заломання, а в час війни — вповагов боювого духа після перших воєнних неупіхів. Переходив з ними Збруч, хворів і вмирав на тиф, терпів у таборах для полонених, словом, усі невгоди, жорстокості та жах,

що їх несе з собою всяка війна, і вони не оминали українського капеляна. Так, наприклад, помер на тиф у Жмерині за Збручем у 1919 р. перший капелян УГА о. М. Іжак, у тому ж році від тифу померли о. П. Кашуба у Вінниці, о. Г. Ковч у Старо-Константинові, о. д-р П. Колтун і о. І. Косович у Гнівані, о. І. Кипріян, що попав у російський полон і помер 1934 р. в Сибірі. Багато, багато інших, відданих українській справі душпастирів також загинули. Розстріляний більшовиками був православний священник о. М. Маринич, денкінцями — о. А. Матеюк, а також інші, що служили в армії УНР.

В новітній історії один тільки раз польові духовники-українці носили військову уніформу українських збройних сил. А в більшості вони носили однострої армії, які були окупаційними в Україні. І це було особливо упорочуюче і болоче для патріотичного і свідомого українського духовенства.

О. КОЛЯНЧУК

СЛДАМИ ІНТЕРНОВАНИХ ВОЯКІВ АРМІЇ УНР У ПОЛЬЩІ

(«НС») Протягом віків борці за волю України по мілітарних невдачах або в обставинах, неможливих до дальшої суспільно-політичної діяльності, емігрували в різні, перш за все європейські, країни. Так було з гетьманом Мазепою та його однодумцями з Пилипом Орликом на чолі, з запорожцями після зруйнування Січі, з політичною еміграцією у 80 роках XIX століття, з діячами Револуційної української партії, з великою еміграцією в перших роках XX століття і так сталося з майже 30-тисячною групою оборонців УНР, яка протягом 1919-1921 років опинилась на території Польщі. Були це в основному вояки кільканадцяти дивізій та спеціальних військових формувань Армії Української Народної Республіки, між іншим, Української Галицької Армії, 2 Волянської і 3 Залізної дивізій, 4 і 6 Стрілецьких дивізій, 5 Херсонської, 1 Запорізької і 4 Київської дивізій, кордонного корпусу, Мазепинського кінного полку, Юнацької школи, кулеметної дивізії та інших. На території Польщі опинились також багато цивільних працівників різних українських державних установ, які поселились в основному в Тарнові, де був також осідок уряду УНР з президентом Ради Республіки проф. Іваном Феценко-Чопівським та в Ченстохові, де утворено спеціальний табір і бюро для цивільних інтернованих осіб.

Настав час, коли Україна проголосила себе самостійною державою і для оборони своїх справ і території творить собі гарант — Українські Збройні Сили. З Божою поміччю Українські Збройні Сили забезпечать Україні спокійне і мирне життя в народів вольних колі на всі часи. Крім військових складових частин української армії, в ній мусить бути також надконфесійна або міжконфесійна інституція польового душпастирства. Як вона буде називатися і яка буде її структура — це вже інше питання. Стаття ця не вичерпує теми, але в ній подано історичні приклади з недавнього минулого українського капелянства і це в якійсь мірі дає нам певні орієнтири щодо його форм і традицій, які можна би використати при розробці нового.

На закінчення треба сказати, що військове душпастирство існує в усіх арміях світу. Українські збройні сили не повинні бути винятком.

Інтерновані відділи Української Армії розташовано по цілій Польщі, а саме: в Пикульчах к/Перемішля, Ланьцуті, Вадовицях, Пйотркові, Шпийорні к/Каліша, Калішу, Александрові Куявському, Стшалкові к/Вжесьні, Тухолі, Дomb'ю, Юзефові к/Варшави та в Ченстохові-Страдомі для цивільних осіб.

Життя в таборах було дуже тяжке з різних причин. Крім психічного стану вояків, матеріальної нестачі, дуже негативно впливали на інтернованих умови життя. База таборів у більшості була споруджувана нашвидкуруч. Наприклад, у Стшалкові табір влаштовано за містом в чистому полі без води. Крім провізорних бараків, більшість табірників жила в землянках. Подібна база була також у таборі Шпийорно к/Каліша. Отже в зимовий період був неймовірний холод, а влітку спека. В таборі Ланьцут для відміни інтерновані жили в конюшнях, де важко було витримати від запаху, аміаку.

Тому Головне Командування армії вважало необхідним якнайшорше організувати в усіх таборах для вояків різні форми занять, у тому перш за все культурно-освітні. З цією метою покликано до дії спеціальні культурно-освітні відділи та головну управу при штабі армії. Для намічення основних напрямних діяльності в квітні 1921 року в таборі Ланьцут

зорганізовано конференцію представників цих відділів з усіх таборів. Покликано також триособовий координаційний комітет, очолений ген. О. Пилькевичем та А. Льницьким і Г. Гордієнком як членами. Завдяки великій активності цього відділу при штабі армії, очолюваного якийсь час Вячеславом Прокоповичем — пізнішим прем'єр-міністром УНР в екзилі — та оперативності табірних осередків, життя в таборах набрало сенсу з огляду на швидку організацію різних форм культурно-освітньої діяльності. При кожному відділі, як правило, покликано секції: загальну, видавничу, історичну, мистецьку, наукову, бібліотечну та фізичного виховання. Одним із найголовніших завдань, яке поставлено перед керівництвом культурно-освітніх відділів у поодиноких таборах, були справи організації різних форм освіти, в тому ліквідації неграмотності яка охоплювала коло 30% інтернованого воєнцтва. Наприклад, в Александрові Куявському було їх 947 осіб, в Калішу — 600, у Вадовіцах — 300. Проблему цю розв'язано в досить короткому, бо зазедве тримісячному періоді. Помогло це тій групі активніше включитись у різні форми праці, а особливо у навчання в різних його формах: починаючи від програми повної початкової школи, а на різного роду професійних курсах кінчаючи.

В усіх таборах були зорганізовані курси чужих мов, а саме: англійської, німецької, французької та есперанто (в основному для старшин). Крім мережі початкового шкільництва, були зорганізовані також гімназії: Ланьцут, Каліш, Шпільорно. В цьому останньому відремонтовано два лікарняні бараки на потреби школи з інтернатом для молоді з усіх таборів. Вже у 1922 році тут працювала школа українських пластунів. У п'яти класах навчалися 123 учні, з них 78 українських, 15 російських, 38 беларуських та 5 польських. Школа була зорганізована як пластунська сотня, в якій українці творили дві чоти, беларуси — чоту, а росіяни — рій. Після ліквідації табору частина молоді була скерована до праці у Францію, а 29 дітей перевезено до гімназії для інтернованих у Чехо-Словаччині (Прага). Спеціальну спортивну гімназію організовано в таборі Стшалково коло Вжесьні. Програма спиралась на американських взірців і охоплювала основні спортивні дисципліни (легка і важка атлетика, машина гімнастика, вільні рухи, французька та американська боротьба, бокс, фехтування, дзю-джітсу, теніс, баскетбол, футбол тощо). У заняттях школи брали участь понад 400 осіб. Гімназія в Ланьцуті почала працювати в травні 1921 року і навчалась у ній 124 учні. Найбільш тривалий гімназійний осередок дів у Каліші. Покликано його до життя з ініціативи генерала Загородського.

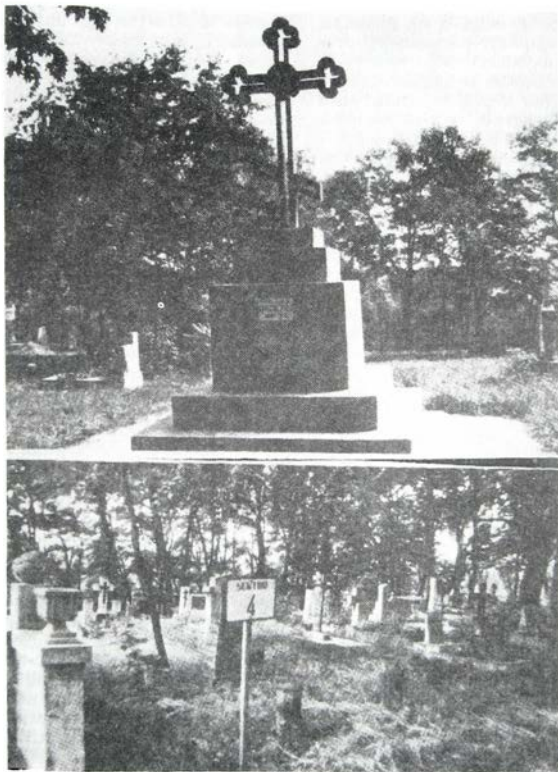
Директорами школи в різний час були О. Думічевський, Б. Олександр, В. Андрієвський, а інспектором полк. М. Серета. Вчителями були прот. І. Бриндзан, ген. О. Кузьма, пор. Можейко, підл. М. Харитоненко, С. Кость-Костенко, П. Шандрук, О. Стасевич, І. Герман, О. Терлецький, І. Зубенко, Б. Якубовський. За період 10 років у Каліській гімназії вчилися 973 учні, а закінчили гімназію 120 учнів. Багато з них закінчили навчання у вищих школах Польщі. В Каліській гімназії розгорталася культурно-освітня діяльність. Тут працювали молодіжні організації, діяв пластунський курнір ім. Т. Шевченка. З браку кандидатів гімназія перестала існувати в 1937 році.

Крім курсів, початкових шкіл (найдовше працювала початкова школа ім. С. Петлюри в Калішу, бо до 1939 р.). 9 червня 1921 року був заснований Український народний університет з трьома факультетами: математично-природничим (118 слухачів), економічний (266), історично-філологічний (139). Ректором університету обрано проф. Василя Біднова. Через місяць від заснування УНУ 6 липня 1921 р. відкрито четвертий факультет — військовий — для 62 слухачів. Першими професорами університету були: Василь Біднов (історія України), Іван Фещенко-Чопівський (економічна географія), М. Чайковський (вища математика), Х. Лебідь-Юрчик (фінансове право), Трескин (аналітична механіка), А. Чернявський (кристалографія), Злотчанський (хімія), Л. Бачинський (зоологія). На деканів покликано М. Чайківського, Вілецького, А. Льницького. Почесним деканом військового факультету став його ініціатор ген.-полк. Микола Юнаків, а дійсним — ген. Мартинюк.

Протягом липня-серпня 1921 року табір з Ланьцута переміщено до Стшалкова коло Вжесьні на Познанщині, а організований університет вів свою нормальну діяльність із значно більшою кількістю слухачів. Їх число зросло до 758, особливо на військовому факультеті (до 235 слухачів), однак рівень праці університету став нижчим із-за відсутності викладачів, які доїжджали на заняття зі Львова і Тарнова. З огляду на такі обставини, постійними викладачами університету стали табірні кадри з деякими слухачами включно. Серед цих останніх були досвідчені старшини з доброю теоретичною підготовкою та практичним військовим досвідом. Слухачами, між іншим, були: 2 полковники, 4 підполковники, 37 сотників, 68 поручиків, 96 хорунжих. Найбільший вклад у працю на військовому факультеті вніс його декан ген. Мартинюк, який з їх викладацьких кадрів створив дуже добрий і активний колектив, що вміло використовував знання слухачів у присвоєнні професійних знань. Викладачами були: підполковники Хо-

мя, Панченко, Козловський, Рахвальський; сотники Подільський, Богун, Гончаренко, Горко, Лукашевич, Гаудрінг, Корнієнко, Дід-

ченко, Корнійчук; поручники Ноздрачів, Шкорт; хорунжі Писаренко, Губа. Штаб інтернованої армії та керівництво військового факультету надавали великої ваги професійній

Цвинтар-мавзолей у Каліші, вул. Жолнерська, 34.

підготовці слухачів, використовуючи в заняттях багато тактичних та операційних хиб з недавніх воєнних дій, які були наслідком низької військової підготовки командирів поодиноких відділів. З огляду на труднощі, викликані браком елементарних підручників і матеріальних засобів, для реалізації практичних вправ силами викладачів опрацьовано посібники з таких ділянок як стратегія, курс елементарної тактики, історія військових операцій 18-19 і початку 20 століть, історія воєнного мистецтва, основи фортифікації, ведення війни, військова психологія. Посібники ці були друковані в місцевій власній друкарні. Крім цього, для потреб військових вправ працювали перекладні секції, які українізували вибрані військові посібники з німецької і французької мов. Між іншим, у Каліському таборі протягом одного року перекладено більше 30 військових німецьких і французьких творів на українську мову.

Корисний вплив на самоосвітню працю табірників мали видавничі твори власних газет та журналів. У різний час було біля 70 назв. Друковано також різні допоміжні матеріали для потреб курсів, початкових шкід, хорових і театральних колективів, лекторських груп, слухачів усіх факультетів УНУ. Наприклад, у Вадовичському таборі культурно-освітній відділ 4 дивізії видавав гумористично-сатиричний тижневик «Комар» а 1 Запорізької дивізії — ілюстрований журнал «Запорожець», сатиричний «Аванс». Видавалася тут також два рази в тиждень загальнотабірна газета «Запорожська думка». В таборі Александрів Куявський виходили «Зірниці», «Нове життя», «Український стрілець» та кілька сатиричних часописів, як «Промінь», «Окріп», «Характерник», «Комар», «Гримасв», а в таборі Стшалково — «Наша зоря», «Будяк», «Запорожська думка», «Блоха», «Промінь», «Студентський вісник». Викладачі та слухачі військового факультету видавали «Військовий вісник». У 1921-1922 рр. в таборі Каліш виходив літературний місячник «Веселка», заснований молодими табірними літераторами, що перед тим гуртувалися навколо видання «Залпний стрілець». Протягом року при місячнику згуртувалися коло 50 авторів з різних українських осередків Польщі. Між іншим, з «Веселкою» співпрацювали: М. Грива, Є. Маланок, М. Селегій, Ю. Дараган, Б. Гомзин, М. Конопальський, А. Коршнівський, М. Осика, П. Омельченко, В. Дядинок, В. Цимбал. До редакційної колегії «Веселки» входили Ф. Крушинський, І. Зубенко, А. Коршнівський, М. Селегій, М. Селегій, А. Падоліст, Є. Маланок. Крім «Веселки», в Каліському таборі видавалися, між іншим, літературно-гумористичний журнал «Око», сатирично-гумористичний і літературний «Січ», гумористична козацька газета «За дротом»

та «Джерело», «Нова інтервюванія», «За Україну», «Вісник інтервюваного куреня». В таборі Шипорно після переміщення до нього в грудні 1921 року табірників з Александрова Куявського, в березні 1922 р. засновано видавниче товариство «До світла». Ініціатором його покликання був Євген Бачинський, а організатором о. Петро Білон. До кінця 1922 року надруковано тут кілька книжок, які розповсюджено серед табірників.

В таборах була добре zorganizована мережа читальні і бібліотеки. Протягом короткого часу вони мали тисячі книжок та значне число часописів, в тому також іноземними мовами, особливо німецькою і французькою. Наприклад, табірна бібліотека у Вадовичях вже в першому місяці існування табору мала майже тисячу книжок, а в Калішу книгозбірня охоплювала більше 800 томів та по 150-200 книжок у кожному відділі.

Одночасно з освітньою діяльністю в усіх таборах дуже активну діяльність проявляли художні колективи: хори, драматичні гуртки, музичні капели, танцювальні колективи. Мали вони як загально табірний, так і відділовий характер. Були також офіцерські колективи, як, наприклад, хор старшин у Калішу, який був дуже популярним, а його виступи віднощувала місцева преса, особливо «Gazeta Kaliska». Ось одна з реляцій, вміщена в 39 номері від 16.2.1921 р.: «7 лютого в театральному залі офіцерський хор із Залісної української дивізії влаштував концерт. Обширна програма у виконанні солістів і хору була на дуже високому рівні. Давно Каліш не чув таких чудових хорових співів... Слід підкреслити надзвичайний талант керівника хору капітана М. Калмудького, який зумів створити такий чудовий колектив... На увагу заслуговують також солісти п. Васютинська і п. Ганжа». І ще реляція з травневого виступу хору: «Хор українців, який зараз маємо нагоду оглядати, є феноменальний».

Крім колективів Каліського табору, на увагу заслуговує хор з табору Стшалково під керівництвом сотника Дмитра Котка, який протягом 1921 року відбув турне по Познанщині, ознайомлюючи його мешканців з українським хоровим мистецтвом. Концерти відбулися у Познані, Гнезні, Весьні, Слупши, Пиздрах, Загурові, Стшалкові. Виступав він також перед полоненими більшовиками, які перебували в таборах Стшалково і Домбе, довелось їм ділити злидні з недавніми як мілітарними, так й ідеологічними противниками. Принагідно варто згадати, що в таборі Домбе серед інтервюваного вояцтва був також наш відомий художник, професор Академії мистецтва у Кракові Лев Гец, який створив там цікавий цикл 117 художніх картин під заголовком «Домбе», на яких зобразив фронтове життя УСС.

ВІЙНА ПІСЛЯ ВІЙНИ (Повоєнна збройна боротьба литовців із більшовиками)

Початки литовського збройного опору зродилися у воєнних роках. Навесні 1944 року німці розв'язали литовське військове Місцеве Об'єднання, котре налічувало около 12,000 воїнів. З них німці вивезли в Німеччину 3500 чоловік, а інші забравши зброю зі собою розбрились по країні. Але восени того ж року більшість із них утворила різні партизанські загони, котрі ставили своїм прямою неспосильним завданням затримати на границях Литви наступаючі радянські війська. Такі сміливі пляни підняли політики, які майже всі влітку 1944 року втекли на Захід, тобто, за словами учасника збройного резистансу Л. Ламбаускаса «вожді втекли, врятувались, а команда потапаючого корабля була залишена своїй судьбі».

Все-таки з розгортанням наступу радянських військ на Литву литовці почали більш тверезо розцінювати положення, а водночас і свої спроможності протиставляти ворогові. Член Головного Комітету Визволення Литви (ВЛІК), що був утворений 1943 року П. Шилас писав: «Перед тим, ще заки Червона Армія зайняла Вільнюс, у мене відбулась нарада представників ВЛІКА — були присутні — К. Белиніс, А. Генійтис і я. Ми знали, що Радянський Союз вдруге захопить Литву, а збройний спротив наступаючим радянським військам був би непродуктивним жадливим кровопролиттям. Тому ми й вирішили написати наше звернення до литовського народу, закликаючи його не ставити збройного опору більшовикам, а перейти до пасивного спротиву та не входити в збройні зударі з Червоною Армією.

Восени 1944 року П. Шилас послав зв'язкового до командира «Кестутиса», який командував великим військовим об'єднанням, що його сформував за часів німецької окупації полковник Янкаускас. «Я прохав його не піднімати збройної боротьби з військами НКВД, вважаючи, що така збройна боротьба з ворогом нам не під силу. Подібний погляд заступала також наша впливова політична організація — Рада Визволення Литви (ЛІТ) утворена вкінці 1944 року у Вільнюсі. Вона вважала своїм головним завданням зберегти фізичну і моральну силу народу. На думку лідерів тієї організації клич: «У ліс вся Литва!» — треба замінити кличем: «Збережемо нашу молодь для майбутнього батьківщини!».

Однак збройного опору та кровопролиття годі було обминути. Уже восени 1944 року

литовські партизанські загони вступили в збройну боротьбу з військами НКВД, так, що в багатьох місцевостях проходили великі бої із значними людськими втратами з обох сторін. У тому часі по всій Литві діяли великі партизанські загони, котрі навесні 1945 року налічували около 30 тисяч бійців. У лісових масивах стояла навіть партизанська кіннота. Литовська Армія Визволення (ЛЛА) — військова організація, котра постала ще в роках німецької окупації не мала свого представника у ВЛІК, вона діяла самостійно, не придержувалася тактики ВЛІК, зорієнтованої на пасивний опір ворогові. 1944 року ЛЛА почала співпрацювати з німецьким Вермахтом і послала у німецькі військові школи кілька сотень бійців на навчання диверсійної партизанської боротьби у ворожому заплілю. Наступного року взимку багато з тих бійців були закинні літаками в Литву, як спадуні-диверсанти. Майже всі вони приєдналися до партизанів, не виконували приказів Берліна, але слухалися місцевого партизанського командування. З Вермахтом вони співпрацювали лише в такій формі, щоб литовський партизанський рух мав якнайбільшу користь із такого спількування. Ці спадуні-диверсанти були литовською найбільш мобільною, дуже добре вишколеною, і так само озброєною бойовою групою, яка з бігом часу розстанула у широкому партизанському русі.

Кадри партизанських загонів дислоковані в лісах не були постійні. Одні бійці виходили з лісів, гинули, попадали ворогові в руки, на їх місце приходили нові. Загально партизани перебували в своїх загонах максимум — два роки. Лише небагато з них пройшли нелегкий десятирічний шлях збройної боротьби з більшовиками. Більшість з них загинула в боях, або попала в полон. Попавши в полон, бійці були засуджені на довічне ув'язнення в радянських концтаборах, чимало з них були розстріляні. Загально в повоєнних роках у лісах Литви перебували від 70-80 тисяч партизанів.

Соціальний склад партизанських загонів і частин був різний: робітники, селяни, рядові, підполковники й офіцери колишньої литовської армії, студенти. Були в загонах теж і капелани. Все-таки головною силою литовського партизанського руху було селянство, яке творило 4,5 відсотки всього населення Литви. Головною партизанською територією була Південна Литва.

Партизанські загони були добре озброєні як німецькою так і радянською зброєю. Більшість бійців носила форму кол. литовської армії. У лісах стояли великі партизанські з'єднання зі своїми штабами, проводилися різні вишколи, з'їзди, конференції. Наприклад, улітку 1946 року було проведене перше багаточисленне зібрання командирів партизанських округ Литви (ВГПШ). На цьому зібранні був утворений Головний штаб із осідком у Вільнюсі. Цей штаб розробив низку різних інструкцій, наказів, доручень, співпрацював з Об'єднаним демократичним рухом спротиву (ЕБДПС), що його раніш утворила литовська інтелігенція, яка хотіла теж впливати на провідну роллю партизанського руху. Проте перегода виявилось, що один із членів БДПС був агентом КГБ по кличці «Срялис» («Орел»), і це скомпрометувало цілу організацію. Цим агентом був професор Вільнюського університету медик Ю. Маркуліс, який видав більшовикам багато партизанських командирів і бійців. 1949 року було проведене останнє засідання БДПС, на якому вирішено переорганізувати цю організацію у Рух борців за волю Литви (КЛЛС), але на самому ділі ця організація була лише формальною, і нічим особливим вона себе в подальшому не проявила.

Таким чином збройна боротьба з більшовиками весь час посилювалася. Вкінці 1944 року були заарештовані члени ВЛІК, а в лютому 1945 року попали у ворожі руки члени ЛІТ — прихильники концепції громадянської непокорності ворогові та пасивного спротиву. Хоч без чіткого політичного проводу та живучи в ізоляції від світу Литви, як розцінював тогочасне положення у своїй країні, Л. Дамбраускас «литовці таки вважали, що збройний спротив ворогові це найбільш успішний і почесний спосіб боротьби».

Звірства НКВД, пізніше КГБ, розстріли невинних людей, масові вивози населення, арешти — все це заставляло громадян Литви втікати в ліси. Ось, що згадує А. Раманаускас — партизанський командир південного округу по кличці «Ванагас» («Яструб») «Жив я у курортному районі Алітуса по вулиці Війжгаса. Кожного дня ідучи проспектом Басанов Вичюса на працю і з праці я бачив огорожені колючою дратяною проволокою великі підвали, в яких були ув'язнені литовські патріоти. На всіх вулицях міста багато підвалів були заборані в домовласників і використовувались як тимчасові в'язниці. Скільки то разів я бачив, як енкаведисти вели чоловіків із зв'язаними руками до тих підвалів. Бачачи це я став непримирним ворогом комунізму...»

Отже вибором не було: Сибір, співпраця з ворогом, або ліс...

Але нагадаймо при тому що Литва вже мала посмак «сталінської демократії». 14 червня

1941 року за тиждень до вибуху німецько-радянської війни у Литві була проведена насильно перша масова депортація литовського населення. Тепер чергові насильні вивози нагадали литовцям жахливу дійсність. Сім разів більшовики провели такі масові вивози литовського населення (1944, 1945, 1946, 1947, 1949 двічі). Після кожного такого масового вивозу повновиними втікачами партизанські загони в лісах. «Коли вмирати, то краще вмирати в боротьбі за рідну країну і на рідній землі? — мовили тоді литовці.

У стихійному виборі збройного опору ворогові зіграв вагому роллю теж феномен віри і надії у підтримку з боку Заходу. Селяни, інтелігенція і партизани свято вірили, що «заграниця нам допоможе», що, мовляв, «так довго не може бути». Надія на поміч Заходу сплюгалла на тому, що Захід не визнав анексії Литви в 1940 році. Тим самим, мовляв, Захід не лишить Литву в біді і примусить Москву вивести її війська з тієї країни. Не лише інтелігенція, але й більшість населення знала про Хартію ООН, в котрій говорилось про необхідність повернення суверенітету повоєнним народам. Звідкіля ж було знати людям, що Вінстон Черчл пішов на уступки Москві і признав їй Литву ще в грудні 1942 року, а в 1943 році в Тегерані зробив це саме і Франклін Рузвельт. І все це було зроблено, незважаючи на те, що як формально так і юридично анексія Литви не була визнана Заходом. За весь час після Другої світової війни західні великодержави так і не знайшли можливості встановити історичну справедливість. Вони не вважали потребою часу підняти балтійське питання в ООН. Навіть, Папа Пій XII в 1948 році не відповів на звернення литовських партизанів до нього. Така була доволічність західних політиків.

Улітку 1949 року представник американської розвідки в Німеччині Г. Сміт заявив керівникам ВЛІК (котрі в тому часі вже перебували на еміграції), що литовські партизани не можуть надіятись на будь-яку поміч з боку Америки. Литовські підпільники повинні по його думці брати на увагу більш перспективні цілі, а тим самим Литва не терпітиме жорстокостей з боку окупанта. Таким чином у пізньому етапі масового збройного спору литовські патріоти вже знали, що їм надіятись на Захід не можна. Все-таки вони продовжували збройну боротьбу з ворогом до половини 50 років.

Ціна ілюзій для повоєнної Литви була жахлива: насильною смертю загинуло 50 тисяч чоловіків. У тому числі 20,000 партизанів, декілька тисяч підпільників, приблизно ж таке саме число або й більше загинуло працівників окупантської адміністративної влади і військовиків. За скількістю загинулих, а теж і за числом ліквідованих партизанських заго-

нів і груп можна бачити весь масштаб широкого національно-визвольного руху Литви. Якщо ж вірити звідомленню голови литовського бюро ЦК компартії В. Щербакову, що було подане на XI пленумі ЦК, то від січня до жовтня 1946 року в Литві були винищені й погромлені 339 партизанських груп, взято в полон декілька тисяч партизанів, а загинули в боях понад 10,000 партизанів і підпільників. Не дивлячись «на значні наші успіхи, — говорив тоді В. Щебратов, — діяльність озброєних контрреволюційних банд і підпілля в Литві все ще триває далі».

Треба нагадати, що проти збройного визвольного руху в Литві були кинені великі радянські бойові сили. З партизанськими загонами воювали дві дивізії НКВД (одна з них під командуванням генерала Ветрова раніше брала участь у вивозі чеченців, інгушів і кримських татар), крім цих двох дивізій оперували теж великі армійські з'єднання (около 50,000 бійців). Друга збройна ворожа сила це були стрибки, організовані в місцевих жителів, котрі в жовтні 1945 року були перейменовані на загони «народних охоронців». Але населення далі називало їх стрибками «стрибукасами». Ці загони стрибків були підпорядковані НКВД, їхні рядовики були звільнені від військової служби та користувалися різним привілеями і пільгами. Діяли стрибки в усіх 300 тогочасних литовських волостях. У кожному загоні налічувалось по 30 стрибків, а в цілій країні їх було до 8-10 тисяч чоловік. Часто під егідою

цих «народних охоронців» діяли теж різні бандитські групи, використовуючи складне положення країни для своїх грабінницьких цілей. Вони грабували і вбивали людей. У партизанських загонах були й агенти НКВД (пізніше МВД). Та й самі партизани не завжди у своїх діях керувалися принципами гуманності. А. Раманаускас — керівник партизанського руху у своїх споминах з 1953 року признає, що були партизани котрі зовсім нехтували законність і вбивали невинних людей. Інший свідок тогочасних подій А. Вайтуленіс, що провів дев'ять років у партизантці писав, що в тих роках усі купались у крові. Діялися такі події, що про них треба вчитися нашим дітям, але й були такі злочини, що їх годі забути й вони не повинні ніколи повторитися».

Немає сумніву, що людські втрати були величезні. Лише в половині 60 років був досягнений передвоєнний рівень чисельності населення Литви. Коли ж 1939 року в Литві проживали 3.1 мільйони населення, то перепис населення проведений 1959 року виявив лише 2.7 мільйони населення.

Питання з яким зустрічаються дослідники збройного резистансу Литви у повоєнних роках — це питання, що дала Литві десятирічна війна з більшовиками після війни. Історики і політики не знаходять правильної об'єктивної відповіді на це питання, хоч його аргументація різна. Прихильники збройної боротьби твердять, що боротьба за визволення рідної країни це головна свята ціль, інші вказують, що партизанська

Литовські партизанські кулеметники

боротьба зберегла Литву від насильної колонізації її росіянами. Протиники такої аргументації наголошують, що властиво десятиліття кровопроливного збройного опору нічого корисного не принесло литовському народові.

Проте все це не означає, що партизанська боротьба не мала змислу. Не все можна міряти з прагматичних позицій. Наколи ж литовську збройну боротьбу розглядати як помилку, то такою ж помилкою можна теж уважати повстання Спартак в старовинній римській імпе-

рії, повстання Разіна, Пугачова в російській імперії та інші збройні повстання поневолених народів.

Трагічна сторінка литовського партизанського руху була така, що литовським борцям за волю їхньої країни прийшлося воювати з могутньою імперією, що було їм не під силу. Проте все-таки ця збройна боротьба залишилася в історії литовського народу назавжди, як його героїчний історичний чин XX століття.

Марш Української Дивізії

Слова: Мати на Україні беззбройний. Муз. о. в. Лизюк
муз. оформл. С. Гербман

Marchale
(Маршова)

Ан-а-зі-є, ге-рі-яно ма-ти, Но-ві-на Сє-ти с аю
нас, у-тре-ба, тре-ба те-б, ма-ти - то-го-ві-на-ма-ва
тєс Мос-ква лю-ту с о-у-ка. і-чи ру-й-чу-є.
па-льє все ку-д-го-т, д-ши-ра-но-ві-ти на-ру-є-ні су-ну-є
Хи-бі на-а-ні-р-ом.

2. Ти сонцем будеш в Україні
Доглядай сонечки, стріляй думи!
Жеми воюють єврейські
У шасті знайдеш різніх вояк
Дивізій, - зростай же в силу,
У буди безсмертня у боях.
Згадай Шибелькаву топіну,
Не змиєш у місяці в тоді страх

Микола КОТЛЯР

ВІЙСЬКОВА СПРАВА У ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКІЙ РУСІ XII-XIII СТОЛІТТЯ

Більше семисот років тому в західній частині нинішньої України народилось могутнє Галицько-Волинське князівство. Воно розкинулося на величезному обширі від горішньої течії Бугу на півночі до середньої течії Дністра на півдні, від Вепра і Віслока на заході до Случі на сході. Створене видатним державним діячем і уславленим полководцем державним діячем Романом Мстиславичем на схилі XII століття і відновлене його сином Данилом Галицьким, це князівство стало захисним форпостом давньоруської держави на Заході, боронячи її від зазіхань агресивних сусідів: польських, чеських, угорських, литовських та ятвязьких феодалів.

Волинська і Галицька землі творилися із племінних об'єднань східних слов'ян під гамір походів і гуркіт битв, у ході тривалої боротьби народу Київської Русі із спробами чужоземних поневоловачів уярмити її західноруські території. Свідчить про це вже перша згадка літопису про Червенську і Перемишльську землі, що згодом лягли в підвалини Галичини і Волині. Найдавніший із збережених повністю давньоруських літописів — «Повість временних літ» — під 981 роком лаконічно нотує: «Пішов Володимир (Святославич, київський князь — Авт.) на Ляхів і захопив міста їх, Перемишль, Червен і інші міста, що й донині під Руссю». Це повідомлення — джерело не зовсім точне: Володимир Святославич відвоював міста не в польських, а в чеських феодалів, що заволоділи Перемишлем і Червеню із прилеглими до них землями десь незадовго перед 981 роком.

Потім польський князь Болеслав Хоробрий (1018 року) заволодів західноруськими землями, а остаточно повернув їх до складу Київської Русі знаменитий Ярослав Мудрий, спільно із своїм витяжним братом Мстиславом. Про це сповіщає «Повість временних літ» під 1031 роком: «Ярослав і Мстислав зібрали воїнів багаті, пішли на Ляхів і захопили знову міста Червенські». Є вагомі підстави гадати, що тоді у ворога було відвоювано і Перемишльщину.

Творення Волинської (XI-XII століття) і Галицької (друга половина XII — початок XIII століття) земель також відбувалося в умовах майже безперервних сутичок, а то й справжніх війн із західними й південними сусідами. Ось чому західноруські літописи XII століття (що не збереглися до нашого часу, а

лише частково відбилися у Київському літописі) і, особливо, Галицько-Волинський літопис XIII століття у розповідях про волинські й галицькі справи доносять до нас брязкіт мечів і бойових сокир, посвист сулиць* і стріл, тупіт багатьох тисяч коней, зойки конаючих людей. . .

Давньоруському народові, зокрема людині Галицької й Волинської земель, довелося докласти чимало сил до захисту батьківщини. Зіставлення свідчень літописців та нечисленних пам'яток художньої літератури і фольклору з матеріалами археологічних розкопок дає змогу запропонувати цей стилій нарис історії військової справи на Галицько-Волинській Русі XII-XIII століть. Перед читачем довгою низкою перейдуть кінні і піші воїни, воеводи, князі-полководці; буде описано озброєння, захисний обладунок ратників, пристрої для штурму фортець і самі ці фортеці, кинуті погляд на стратегію і тактику західно-руських воєначальників у битвах. Автор змушений почати розповідь з XII століття та й то з другої його половини, бо літописи ранішого часу майже не містять відомостей, що цікавлять нас. З часом літописання робиться усе більш докладним, звертає пильнішу увагу на воєнні справи. Цю особливість згаданих джерел відзначив академік Б. О. Рибаків у книжці «Київська Русь та руські князівства XII-XIII століть» (Москва, 1982 р.): «Світильник, запалений першими невідомими літописцями, спочатку дуже бідно освітав темну безпосередньо віддалених століть, але, розгорюючись, поступово освітав нам тисячі історичних діячів, сотні битв, походів, облог, побудову міст, оборону від половців. . .

Саме хижі половецькі хани несли головну загрозу Руській землі, починаючи з середини XI століття. Аж до кінця 30 років XIII століття захланні половецькі орди мало не щороку вдарилися на південноруські землі, здіблого на Київщину, Переяславщину й Чернігівщину, та не раз досягли вони і галицького Пониззя. Кочовики грабували, убивали і забирали в полон великі тисячі мирних жителів, витоптували родючі ниви, палили села і міста.

Одним із найвидатніших борців проти безжалюгідного половецького степу був Роман Мстиславич, волинський (з 1170 року) і галицько-волинський (з 1199 року) князь. Літописці справедливо вважають, що високим взірцем для нього були подвиги у справі захисту рідного

краю від страшних кочовиків його прапрадіда, великого князя київського Володимира Мономаха. Володимир очолює всенародну боротьбу проти степовиків і кількома сміливими рейдами завдав половецьким ханам нищівної поразки.

Майже через сто років по особливо успішному поході Мономаха в половецький степ невідомий нам складач Галицько-Волинського літопису розпочав свою працю барвистою похвалою Романові. Висловлюючи суспільну думку Давньої Русі, що бачила головну заслугу того чи іншого князя у відбитті загрози з боку кочовиків, галицький книжник вигукнув: «Переміг він (Роман) усі язичницькі народи мудрістю розуму, . . . кидався він на поганих (язичників); тут — половець. — (Авт.), мов лев, був лисий, мов рись. . . « і т. ін. Літописець пояснює князеве завзяття тим, що «наслідував він діда свого Мономаха, котрий погубив поганих ізмаїлтян, прозваних Половцями».

Далі освічений галицький історик наводить поетичний народний переказ, що зберіг, як встановили вчені-фольклористи, відгомін справжньої половецької пісні: «Коли Володимир Мономах пив золотим щоломом Дон, захопив всю землю їх (Половецькому. — Авт.), він вигнав отрока до Обезів (у даному контексті: до Грузії — Авт.), за Залізні Ворота, а Сирчан, харчуючись рибою¹, залишився на Дону. По смерті ж Володимира (Мономаха) залишився у Сирчана один музика, Ореві. Послав його ясрчан до Обезів сказати (Отрокови): «Володимир помер, повернись, брате, до своєї землі. Передай йому мої слова, заствай пісень половецьких. Якщо не захоче (повернутись), дай йому понюхати зілля, що зветься евшан»². Коли той не побажав ні повернутись, ні слухати (пісень), дав йому (Ореві) те зілля. Він понюхав, заплакав і мовив: Ліпше мені на власній землі кістями лягти, ніж на чужій землі славу здобути. Прийшов він до своєї землі. . . «

Авторів цих рядків у 60 роки пощастило встановити, що дійсно внаслідок експедиції очолюваних Володимиром Всеволодовичем Мономахом руських полків у Половецький степ 1111 року величезна, сорокатисячна орда під проводом хана Отрока, сина Шаруканя, була змушена переселитись до Грузії, пройшовши Залізні Ворітки — одним із проходів у західній частині Кавказького хребта. Потім, як сповіщає давня грузинська хроніка «Картліс-Цхверба», знаменитий грузинський цар Давид використав половецьких вояків у війні з турками-сельджуками.

З літописної похвали Романові Мстиславичу неважко зробити висновок, що його здобутки в боротьбі проти половецьких ханів не поступалися аналогічним досягненням його великого прапрадіда. Проте в Галицько-Волинському літописі відсутня розповідь про подвиги Ро-

мана в боротьбі з половецьким наступом на Русь. Та в цьому немає нічого дивного: з невідомих нам причин у згаданому джерелі втрачено опис його перебування на столі³ об'єднаного Галицько-Волинського князівства (1199-1205 роки).

Галицько-Волинський літопис починається словами: «У рік 6709 — початок князювання великого князя Романа, князя галицького, що був самодержавцем усієї Руської землі»⁴. Далі, природно, мала бути оповідь про ті шість років його недовгого сидіння на великокнязівському престолі в Галічч. Але одразу ж після наведених слів, без жодного зв'язку з ними, йде мова, про загибель Романа в 1205 році під містом Завихостом: «По смерті великого князя Романа, приснопам'ятного самодержця всієї Русі», що є вступом до наведеного раніше панегірика цьому князеві, який далі переростає у похвалу Мономаху.

Можливо, боярські олігархи, опір яких централізації князівства безжално придушував Роман Мстиславич, доклали рук до зникнення з Галицько-Волинського літопису тих сторінок, де містилася історія його князювання в об'єднаному ним князівстві. Як би там не було, доводиться шукати інших джерел для висвітлення Романових походів у Половецький степ. Одним із сучасних Романові давньоруських джерел, в якому відбилася, хоча й у поетичній формі, його боротьба з половецькими нападниками, є «Слово про Ігорів похід». Невідомий нам автор пам'ятки звертається до князя з прекрасними словами:

»А ти, буй-Романе,
і ти, Мстиславе!

Мисль одважна
Покликає ваш розум на діло.
Високо плаваєш ти, Романе,
В подвигах ратних,
Як той сокіл на вітрі ширяючи,
Птицю долаючи одвагою.
Маєте ви залізні нагрудники
Під щоломами латинськими.
Та й не одна країна гуннська⁵,
Литва ще й Ятвіги,
Деремела⁶ й Половці
Спити свої покидали,
А голови преклонили
Під тими мечами булатними!«

(Переклад Максима Рильського)

Побіжна згадка «Слова» про «залізні нагрудники», на мій погляд, зовсім не випадкова. Гадаю, Роман мав одну з краєвих у Східній Європі кінну дружину. Лише така дружина могла забезпечити постійний успіх у війнах з половецькими ордами, що мали багаторазову чисельну перевагу. Кіннота Романа долала

ворогів не кількістю, а вмінням. Вона була споряджена за останнім словом тогочасної військової техніки, на західноєвропейській рицарській зразок — згадаємо «шоломи латинські» ратників Романа з тільки-но наведеного звертання до нього «Слова про Ігорів похід».

У часи Романа Мстиславича регулярне військо на Русі являло собою кінну князівську дружину. У випадку ворожої навали похапцем збирали народне ополчення, озброюючи його по можливості з князівських арсеналів. Але воно не було навчене, мало приблизне уявлення про військову дисципліну і зовсім не годилося для далеких походів. Регулярну піхоту вперше на Русі запровадив син Романа Данило.

Отож, у разі війни князеві доводилося спиратись головним чином на власну нечисленну (два-три сотні вершників) дружину. Роман Мстиславич зумів перетворити її на важко-озброєну рицарську кінноту. зразки давньоруського озброєння відомі з пам'яток образотворчого мистецтва: фрескових розписів, ікон, книжкових мініатур, рельєфів тощо, і, певна річ, із знахідок археологів. Серед численних археологічних джерел варто виділити матеріали розкопок відомого археолога М. Каргера поблизу села Городище Шепетівського р-ну Хмельницької обл. 1957-1964 років. Там, на його думку, було колись волинське місто-фортеця Ізяслав. Учений та його помічники збирали досить багату колекцію давньоруського озброєння і військового спорядження: мечі, шаблі, бойові сокири і булави, наконечники стріл і списів, залишки шоломів, кольчуг та ін. Значна частина знахідок належить до останньої чверті XII століття, тобто до років князювання Романа Мстиславича на Волині.

Є вагомий підстави вважати, що Роман Мстиславич замінив повсюдно поширену на тогочасній Русі кольчугу панцирем. Давньоруські джерела називають панцир «доспехом» або «броней». Літописці добре знають Обида терміни. Наприклад, князь Володимир Васильович волинський у кінці XIII століття залишив по собі «броню дощатъ», тобто панцир з «дощок» — окремих секцій. У прекарських пам'ятках давньоруської народної творчості, билинах, частина яких має галицьке походження, богатирі одягаються «во доспехи да в свои крепкии». Головний герой билин Ляля Муромець також «брал с собой доспехи крепки богатырския» — панцирі були важкі і їх одягали безпосередньо перед битвою.

На відміну від кольчуги, панцир захищав від стріл — адже луки були головною зброєю половців та інших кочовиків. Він складався з металевих пластин, гнучко з'єднаних одна з одною. Блискуча поверхня панцира справляла на ворога великий психологічний вплив, нею милувались літописці й співці билин. Так, Іосафавський літопис зауважує, що «доспехи»

сляли, мов срібло. А билина про Лялю Муромця порівнює блиск панцира богатиря із сяянним льоду: «А-и не лед трещить, не иглы сплюются». Звичайно, панцир доповнювався ще й щитом.

Важливою частиною захисного обладунку воїна був шолом. На Русі їх робили сфероконічної та банеподібної форми. Частіше використовувались перші, що їх згодом, десь із XVI століття, почали називати шишаками. Шоломи впоряджались наносниками й кольчужними бармицями для захисту шиї. Траплялись шоломи, що закривали горішню частину обличчя, з отворами для очей. У такому шоломі людина важко було впізнати. Здається у ньому був під час битви з Юрієм Долгоруким дід Романа, князь волинський, згодом київський Ізяслав Мстиславич (1151 рік), оскільки його мало не вбили власні ратники.

Подібно до панцирів, шоломи мали блискучу, поліровану поверхню. Про воїнів Данила Галицького літописець із захвотом пише, що «щити їх були, мов зоря, шоломи, мов сонце, що сходить». Германський хроніст, який описав битву тевтонських рицарів із руськими на початку XIII століття, також відзначив, що шоломи останніх «блищали, мов дзеркало». Билини теж підкреслюють блискотіння руських шоломів. У знатного галицького чепуруна Дюка Степановича «на верху шелом как быдто жар горит».

Князівські й боярські шоломи щедро прикрашали, вони мали золоті та срібні накладки. У щойно згаданого Ізяслава Мстиславича, як пише київський літописець, «був же на шоломі понад чолом золотий Пантелеймон» — напевне, цей святий вважався покровителем князя. Так само на сталевому шоломі батька Олександра Невського Ярослава Всеволодовича, що дістався йому в спадок і був загублений ним під час кривавої битви на Липицькому полі між новгородцями і суздальцями в 1216 році⁷, прикріплені срібні карбовані накладки із зображеннями Спаса, святих Георгія, Василя і Федора. У набобній частині цього шолома вміщено рельєфне зображення архистратига Михаїла на повний зріст.

Озброєння волинського (а потім, із XIII століття, і галицького) рицаря-дружинника складалося з меча, списа, бойової сокири чи булави. Ось як описує билина Лялю Муромця у бою:

«И начал старой поскокивать,
Да копьем, мечем он помакивать».

У давньоруській кінноті рідко використовували луки. Але деякі джерела сповіщають про застосування луків і кінними дружинниками. Особливо часто трапляються луки в билинах: «тугой лук разрычатый», «каленные стрелы» — обов'язкова приналежність озброєння богатирів. Збираючись у дальню путь, галицький витязь Дюк Степанович

»Берет себи свой тугой лук;
 Да еще он тридцять три стрелы,
 А тридцять-то каленных, а три-то
 каленных золоченных».

Як засвідчує один із західноєвропейських середньовічних хроністів, у кінці 90 років XII — на початку XIII століття Роман Мстиславич кількома переможними походами у причорноморські степи «зупинив половецькі нашествия». Сучасник галицько-волинського князя, ушлявлений грецький історик Нікіта Хоніат умістив у своєму творі докладну розповідь про перший з цих походів, що врятували від загибелі Візантійську імперію.

Коли 1197 чи 1198 року половецькі орди напали на Візантію, вони легко подолали

прикордонні війська і підступили до грецької столиці Константинополя, за звичкою розграбувавши прилеглі до неї землі. Здавалось, не існувало сили, яка б могла відігнати багатотисячні полчища кочовиків. Раптом Роман блискавично вдарив у тил ворогові, розсік орду на частини і почав її нищити. Приголомшені половці в безладі залишили межі імперії. Це свідчення Хоніата тим більш важливе, що звичайно пишати візантійські письменники зумисно «не помічали» своїх північних сусідів і писали про Київську Русь та її людей неохоче і рідко.

Через кілька років Роман Мстиславич, що на той час був уже володарем могутнього Галицько-Волинського князівства, здійснив новий зв'яз-

Герби Галицько-волинської держави. Мистець Олекса Руденко

жний похід у Половецьку землю. Під 1202 роком північноруський Суздальський літопис коротко сповіщає: «Тєї зим ходив Роман князь на Половців і взяв вежі⁸ Половецькі, і привів полонених (ворогів) багато, і душ християнських безліч з полону визволив, і була радість велика в землі Руській». Це лапідарне повідомлення Суздальського літопису доповнюється звісткою іншого північноруського літописного ізвода — Никонівського від того самого року: «Приходили Половці на Русь і багато зла вчинили, пішли назад. Князь же Роман Мстиславич сам пішов за ними навздогін. Коли Половці вийшли у степ, то зналаи невдачі, бо князь Роман Мстиславич ударив на них несподівано і полон відібрав, і багатьох Половців перебив, і повернувся з радістю додому». Наступного року об'єднані сили Південно-Західної Русі під проводом Романа знову атакували половецьких ханів, відігнавши їх далеко від рубежів Руської землі.

З цими воєнними досягненнями галицько-волинського князя слід, мабуть, пов'язувати зменшення інтенсивності нападів половецьких орд у наступні роки на Русь. Так само, як після походів Володимира Мономаха у Половецький степ, кочовики ще довго по смерті Романа не наважувались зазіхати на південноруські землі.

Полководницькі успіхи Романа Мстиславича були пов'язані не лише з відбиттям половецької загрози. Західним кордонам Волині здавн завдавали великої шкоди войовничі ятвязькі⁹ князьки, і Роман був змушений невтомно дбати про захист рідної землі. Київський літопис під 1196 роком коротко сповіщає, що волинський князь «ходив на ятвягів мститися, бо вони воювали його волость». Пам'ять про цю, певно, вирішальну перемогу Романа над ятвязькими загарбниками надовго залишалася жити в народі. Коли більш ніж через півстоліття його син Данило підкорив собі ятвязьких князів і обклав їх даниною, галицький літописець урочисто відзначив: «По смерті великого князя Романа ніхто з руських князів не воював з ятвягами (так переможно — Авт.), окрім сина його Данила. . . Як писав премудрий хронограф: «Добрі діла святяться у віках».

Та Роман свята голову підчас походу проти польського князя Лешка. Багато років його вдова Ганна з малими синами Данилом і Васильком блукала по чужих світах, аж поки, на час Данилового повноліття, Романова Родина утвердилася у Володимиріві-Волинському.

Старший у роді Данило, зробившись володимирським князем, починає потроху збирати волинську «вотчину» Романа. Його першим рішучим кроком на тому тернистому шляху було відвоювання західних і північних земель Волинського князівства, захоплених польськими феодалами за кілька років до того. 1219

року, як із гордістю за свого героя оповідає галицький літописець, Данило Романович «поїхав разом з братом і захопив Берестя, Угровськ, Верещин, Стов'яч, Комів і всю (інакше кажучи — Авт.) Україну¹⁰». Так були звільнені з-під чужоземної влади Берестейська і забузькі волості Волині. Лешко розгнівався і послав військо, щоб повернути втрачене. Але полки Данила розгромили нападників і «гналися за ними до річки Вепра», тобто до самого русько-польського кордону.

Швидкість і гадана легкість, з якими Данило Романович оволодів п'ятьма укріпленими містами-фортецями, наводять на думку, що їх здобули «изъездом» або «изгоном», тобто з ходу, коли тих, хто оборонявся, захопили зненацька. Здається доречним мовити кілька слів про те, як узагалі в давньоруські часи облягали і здобували міста й фортеці.

Засіб несподіваного оволодіння містом був найбільш вигіраний: до нього вдиралися або через ворота, які захисники не встигли зачинити, або через вилом у стіні, що залишився після недавньої облоги. Фактор несподіваності відіграв тут головну роль. Видатний стратег і знавець облогової тактики Данило неодноразово вдавався до цього засобу, що при всій його зовнішній простоті вимагав стрімкості дій і добре навченої та дисциплінованої кінноти. Трьома десятиріччями пізніше він «изъездом» оволодів містом Опавою у Чехії, де засів німецький гарнізон: «Як тільки люди (галицькі та волинські воїни — Авт.) кинулись до міста — оповідає літописець, — німці, побачивши сильний натиск руських, побігли, і деякі були забиті у воротах, і воріт ті, що бігли, не зачинили».

* металеві списи (дротки).

1. Вважалося ганьбою для кочовиків, що годувалися м'ясом.

2. Полин.

3. Так давньоруські книжники називали князівський престол.

4. Помилка, мало бути: 6707, що відповідає 1199 рокові нашої ери.

5. В оригіналі: «хнова» — певно, якийсь східний народ.

6. Можливо, кочовий тюркський народ.

7. Був знайдений 1808 року в лісі, на березі річки Колокши, поблизу міста Юр'єва Польського. Зберігається у Державній Оружейній палаті (Москва).

8. Стани, центри половецьких племен.

9. Ятвяги — балтські племена, що жили поміж ріками Німан і Нарев. У XIII столітті увійшли до складу Великого князівства Литовського. Середньовічні письменники часто плутали ятвягів з їхньою ріднею — литовцями.

10. Україну, в даному разі — Волинської землі. Поняття «Україна» в етнічному розумінні з'явилося набагато пізніше.

У ПАМ'ЯТЬ ГОЛОВНОМУ КОМАНДИРОВІ УПА

І знову прийшов день 5 березня, як день національної жалоби. 5 березня 1950 року Україна втратила Головного Командира Української Повстанської Армії сл. п. ген.-хор. Романа Шухевича — Тараса Чупринку. Він загинув у Білгородці біля Львова. Об'єднання бувших Вояків Українців у Великій Британії, щорічно в день 5 березня (внизшнього року припало у п'ятницю) вшановує пам'ять цього Великого Сина України. Не дивлячись, що це був робочий, похмурний і холодний день, до сумівської оселі Тарасівки, численно прибули члени ОБВУ і громадянство з українських громад Середньої Англії і теж з подальших місцевостей — таких як Лондон, Манчестер. Усі зібрались на впорядкованій площі біля пам'ятника полеглим за волю України. По обох боках проходу організовано стоять прапороносці почти: ОБВУ, ОУЖ — пані Ніна Марченко, Осипа Кішук, Северина Бондар; СУМ — друг Ярослава Семенен голова КУ СУМ, подруга І. Карпинець і друг Богдан Найдан; Пласт — пласт. сеньйор Микола Попович; вище, обабіч постаменту стояли прапороносці побр. І. Гудзь і побратим ст. бул. Т. Гнип. Попереду стояли члени Головної Управи ОБВУ на чолі з заст. голови ОБВУ сот. Маріяном Д. Гайвою і пор. Петром Кіщуком — головним організатором цього шанувального відзначення — 43 роковини героїської смерті Командира УПА. Поряд стояли — почесний гість д-р Роланд Франко радник посольства України у Великій Британії та представники суспільно-громадських, політичних установ, організацій і товариств.

О год. 1.00 дня всеч. духовні отці — о. митр. Микола Матичак, о. прот. Григорій Лазіенко, о. д-р Степан Солтис відслужили соборну Панахиду в пам'ять Головного Командира УПА. Під тихий спів «Вічна пам'ять», який проводив побр. Павло Сеніх з Ноттінгтаму, заст. голови

ОБВУ сот. Маріян Д. Гайва і члени Президії Ради СУБ хор. інж. Микола Шупляк покляли до пам'ятника вінок. Після того патріотичне і шанувальне слово сказав всеч. о. митр. Микола, вказуючи на те, що місяць березень, для українського народу є місяцем двох Тарасів, пам'ять яких український народ величаво вшановує. Перший — Тарас (Шевченко) боровся пером; другий Тарас (Чупринка) боровся зі зброєю в руках. Мета у них була одна — допомогти своєму поневоленому народові звільнитися з ворожих кайданів і стати господарем на своїй прадідівській землі.

Коротке шанувальне слово сказав достойний гість — радник посольства України у Великій Британії д-р Роланд Франко. Він також висловив своє вдячення за короткого побуту в українській оселі, яка з самої назви є чудова й типово українська. Був захоплений усім тим, що бачив, і в кінці сказав: «Я прилучаюся до всіх і клоню голову в пошані до тих, що віддали своє життя за Україну».

Останнім промовцем був заступник голови ОБВУ сот. Маріян Д. Гайва, який охарактеризував Романа Шухевича як великого й незламного патріота, що любив Україну; доброго організатора й неперевершеного знавця й тактика збройної і підпільної боротьби.

Пор. Петро Кішук від імені Головної Управи ОБВУ, висловив сердечну подяку усім, хто будь-чим причинилися до організації цього поминального відзначення, та всім присутнім за їхню участь. Відспіванням українського славня «Ще не вмерла Україна» закінчено шанувальне відзначення, на якому було приблизно 250 учасників. Майорлі прапори Відділів ОБВУ — 21, а 5 — від інших установ і організацій.

П. Гошко

ОКРУЖНА КОНФЕРЕНЦІЯ ОБВУ В ШОТЛАНДІЇ

В суботу, 20 березня 1993 року в Единбурзі у домівці Відділу СУБ, відбулася окружна конференція ОБВУ, в якій взяли участь представники Відділів ОБВУ з Округу Шотландії. Голова Округу підх. О. Дем'ячук відкрив окружну конференцію вступним словом та привітав всеч. о. Й. Лецишина, організаційного референта ОБВУ пор. П. Кіщука та всіх присутніх, і запросив до почесної президії: о. Й. Лецишина і голову місцевого Відділу

СУБ побр. І. Федорового, котрі висловили привітання і побажання окружній конференції, яка розпочалася молитвою Отченаш. Голова Округу зачитав порядок нарад та привіт від голови ОБВУ май. д-ра С. М. Фостуна. Пор. П. Кішук привітав усіх присутніх, а головню о. Й. Лецишина і побажав успіхів у проведенні конференції. Однохвилинною мовчанкою вшановано пам'ять членів ОБВУ нашої Округи, які відійшли у вічність у звітному часі.

Опісля було звітування з діяльності Відділів ОбВУ Округи Шотляндія: Карлайл — побр. В. Панкевич; Данді — М. Онуфрак; Локербі, Аннан — М. Богдан; Единбург побр. Е. Стешин, а також підх. О. Дем'янчук зачитав звіт із діяльності Округи. Відтак доповідав пор. П. Кішук про організаційні справи ОбВУ. Він висвітлив многогранну діяльність ОбВУ, а також зупинився на відзначенні 50-річчя УПА та участь у перепохованні Патріярха Йосифа у Львові. Подав також напрямні діяльності ОбВУ на 1993 рік — відзначення 50-ліття УД УНА, поїздка до Австрії, видавничі справи та багато іншого. Закликав нас до єдності в наших громадах, щоб ми своєю діяльністю приєднувалися морально і матеріально до розбудови та закріплення Української держави.

Відтак, відбулося обговорення важливих справ та нагородження кількох наших побратимів комбатанськими орденами. При кінці голова Округи подякував о. Й. Лецишину за духовну опіку і участь у конференції. Подякував орг. референтові ОбВУ пор. П. Кішuku і всім присутнім за участь в окружній конференції, яка закінчилася відспіванням національного славня.

Опісля, пані з місцевого Гуртка ОУЖ пригостили всіх присутніх обідом. При кінці цієї зустрічі відбувся показ відео-фільму про перепоховання тлінних останків Блаженнішого Патріярха Йосифа у Львові та відзначення 50-ліття Української Повстанської Армії в Україні.

Е. Стешин

учасники Окружної конференції ОбВУ в Бедфордї

ПОЇЗДКА ДО АВСТРІЇ

На плянування цього річної поїздки до Австрії членів ОБВУ і громади з Великої Британії безумовно від'ємно вплинуло організування групової поїздки в Україну, де алітку нинішнього року відзначають 50-річчя утворення Дивізії «Галичина». Незважаючи на те, що Об'єднання бувших Вояків Українців у Великій Британії є головним організатором щорічних поїздок до Австрії, щоб там відвідати могили та віддати поклін і пошану полеглим воїнам УД УНА, які загинули в боях у околицях Фельдбаху під час Другої світової війни, цього року Головному Управу ОБВУ у Фельдбаху репрезентував тільки її орган, референт пор. Петро Кішук. Він прибув, щоб разом з побратимами та членами Братства 1 УД УНА з Німеччини і Австрії та українським громадянством скласти поклін полеглим побратимам. Голову Братства 1 УД УНА в Німеччині, сотника Романа Дебрицького репрезентував хор. мгр Богдан Шарко. Були присутні члени Головної Управи Братства — хор. Володимир Дялбога, хор. Світлик і ст. бул. Василь Остапів. Неабиякою приємною несподіванкою була досить численна присутність членів Галицького Братства Дивізії «Галичина» з України. Вони приїхали автобусом у числі 35 чоловік і їх очолювали: побр. Михайло Бендина — станція Львів; побр. Володимир Малкош — станція Івано-Франківськ і побр. Володимир Саламаха — писар Крайової Управи Галицького Братства Дивізії «Галичина».

Четвер, 20 травня. Усі прибули у місто Грац і на кладовищі при могили бл. пам. капеляна 1 УД УНА о. Д. Ковалока всеч. о. д-р Олександр Остайм-Дзерович і о. Ігор Сапун відслужили Панахиду. Був також покладений вінок на могилу. Відслужили Панахиду і біля пам'ятника жертв війни де загинули 300 українських двчат і жінок; вінок від українських жінок поклали до пам'ятника п-ні Марія Сімків, Елфреда Колонницька і Ірма Дялбога-Стамер усі з Мюнхену. У місцевості Талергоф священики відправили Панахиду за померлих українців-інтернованих там у Першій світовій війні. Звідтіля переїхали всі до Фельдбаху, де о год 7.00 ввечері у міській залі, посадик міста влаштував для українців гостинне прийняття.

П'ятниця, 21 травня. Війзд на военні цвинтарі у місцевостях Ст. Стефан, Бірбавм, Гнас, Травтсмандорф, Бад-Гляйхенберг і Фельдбах. На кожному цвинтарі, при пам'ятниках у пошану полеглим нашим побратимам о. шамб. д-р Олександр Остайм-Дзерович і о. Ігор Сапун відслужили Панахиду, а до пам'ятників були покладені вінки. З шанувальним словом виступали у Ст. Стефані — ст. дес. Богдан

Стасів з Тернополя; у Гнасі — побр. Володимир Саламаха зі Львова; у Травтсмандорфі — побр. пор. Петро Кішук; у Бад-Гляйхенбергу — побр. Володимир Малкош з Івано-Франківська; у Фельдбаху — хор. мгр Богдан Шарко.

В закінчення денної програми пор. П. Кішук, керівник поїздки, від імені голови ОБВУ майора д-ра Святомира М. Фостуна і голови Братства Дивізії «Галичина» в Німеччині сот. Романа Дебрицького висловив сердечну подяку всьч. отям за відправлення Панахид, дорогим гостям побратимам з України, громадянству, комбатантам та жінкам-вдовам за щорічну участь.

Субота, 22 травня. О год. 10.00 дня всі зібрались на центральній площі міста Фельдбаху. Там, біля пам'ятника в пошану полеглим воїнам 1 УД УНА стояла почесна стійка: два австрійські військовики стояли обоабч пам'ятника. На площі організовано стали представники міста на чолі з посадиком міста, а також австрійські ветерани з прапорами і оркестрою. Це парадне шанувальне зібрання відкрив коротким вступним словом пор. Петро Кішук. Після чого був зачитаний лист від голови австрійської комбатантської організації підполк. Валтера Бендля, який особисто не міг прибути на цю урочистість. По відчитанні листа, ст. стрілець Михайло Бендина, побр. Богдан Саламаха і побр. Михайло Мулик поклали до пам'ятника вінок від Галицького Братства Дивізії «Галичина» в Україні. Другий вінок покладено до плити вмурованої у крипті церкви. Після покладення вінків пор. Петро Кішук, керівник української групи висловив сердечну подяку посадику міста Фельдбаху, Управі австрійських ветеранів, а зокрема команді місц. військового гарнізону за забезпечення приміщення наших побратимів з України. Відспіванням національного славня закінчено першу частину дня.

Відак усі перейшли до міського кладовища і там був покладений вінок до пам'ятника сл. п. майорові Сеппу Мавреру, колишньому нашому доброму приятелю. О год. 5.00 дня в місцевій церкві була відправлена Служба Божа. Отець шамб. д-р О. Остайм-Дзерович у проповіді теплими словами вітав усіх, що прибули до Фельдбаху, а зокрема колишніх воїнів Дивізії «Галичина» що прибули з України. О год. 7.00 ввечері в готелі Трумер відбулася комбатантська зустріч і там були нагороджені українські комбатанти — австрійськими медалями, а австрійських комбатантів було нагороджено українськими медалями. Церемонія нагородження провели, від австрійців — секретар австрійських комбатантів дир. Еріх Наглер, а від українців — пор. Петро Кішук і хор. мгр Богдан Шарко. Гості побратими з

України роздавали австрійським господарям дрібні подарунки.

Неділя, 23 травня. Представники західної діаспори у ранішній порі прощалися з своїми побратимами, які від'їжджали автобусом в Україну.

Понеділок, 24 травня. Пор. Петро Кіщук і побр. Дмитро Більо з Німеччини відвідали на кладовищі Вальдфрідгор у Мюнхені місця похоронених там українців, провідників суспільно-громадських і політичних діячів і

поклали до їхніх пам'ятників китиці квітів у вазах. Як керівник групи і член Головної Управи ОБВУ, пор. П. Кіщук почувається до милого обов'язку висловити щире подяку побратимам-ветеранам з України за їхню взірцеву поведінку під час побуту в Австрії. Щира подяка належить хор. мгр. Богданові Шарко і ст. бул. Василеві Остапову за їхню всебічну допомогу.

Учасник поїздки

На воєнному цвинтарі в Травтсмандорфі 21 травня 1993 року

ВЕЛИЧАВЕ СВЯТО ГЕРОІВ У ТАРАСІВЦІ

Як попередніх років, так і цього року заходами Об'єднання бувших Вояків Українців у Великій Британії в дні Всіх Святих, у Зелено-святочну неділю, 6 червня 1993 року в сумівській оселі Тарасівці, Велика Британія, відбулось урочисте Свято Героїв, у якому взяли участь около 5000 українського громадянства, членства ОБВУ, жіноцтва, організованої сумівської і пластової молоді зі своїми церковними хоругвами, прапорами і представниками українських установ, організацій і товариств, щоб сповнити свій національний обов'язок і спільно помолитися за спокій душ українських героїв і героїнь та великих церковних, політичних, військових, культурних і громадських діячів, які працювали, боролися і віддали своє життя за віру Христову, за рідну Церкву та волю України. Годиться відмітити, що на це крайове Свято громадянство прибуло 28 автобусами і сотнями приватних

автомобілів з різних місцевостей Великої Британії, а також були кілька десятків гостей з України.

Цьогорічне Свято Героїв відбулось у пам'ять і пошану та прославу пам. полковника Євгена Коновальця — визначного українського діяча, військовика й основоположника українського організованого націоналістичного руху і Голови Організації Українських Націоналістів у 55-річчя його трагічної смерті в місті Роттердамі, Голляндії. У пам'ять полеглих воїнів І УД УНА і в пам'ять усіх загиблих за волю України — воїнів, борців, діячів, патріотів землі української упродовж її історичного буття.

З великою приємністю належить відмітити, що на цьогорічному Святі Героїв були присутні українські особистості: радник українського посольства у Великій Британії д-р Ролянд Франко та двоє суспільно-громадських і полі-

тичних діячів в Україні — Василик Роман художник професор Львівського державного інституту прикладного та декоративного мистецтва і представник Конгресу Українських Націоналістів друг Тарас Процев'ят.

У цьому нашому вже традиційному Святі Героїв взяли участь гості — наші британські приятелі — представники Відділу Британського Легіону зі своїм прапором з місцевості Бірмінгему, та своїм головою п. Джеймсом Робінсоном.

Комендант Свята був пор. Михайло Гринюк, а його заступником пор. Володимир Лесюк.

Цьогорічна програма святкових урочистостей охоплювала польову Архирейську Службу Божу, похід-процесію до пам'ятника, соборну Панахиду і покладення вінків та святочний концерт.

Перед початком польової Служби Божої біля пам'ятника сформувалась почесна сотня уніформованих членів ОБВУ з прапорами своїх Відділів, а також і з прапорами станули представники та численні почти з вінками із багатьох наших громад.

Комендант сотні пор. Володимир Янківський зголосив у військовій формі сотню голові ОБВУ май. д-рові Святомиру М. Фостуніві, а відтак голова провів перегляд почесної сотні та великої групи почтів із вінками.

Опісля, всі організовано вмарширували на площу біля таборової каплиці. У між часі з таборової дзвіниці понісся гомін дзвону, який закликав людей на Богослужіння. Велика площа навколо каплиці скоро наповнилася громадянством.

Торжественне Свято Героїв започатковано в 12.00 годині дня. Комендант свята прозвітував голові ОБВУ май. д-рові Святомиру М. Фостуніві. Під спів українського національного гімну «Ще не вмерла Україна» почет — хор. Михайло Татарчук у супроводі старшого пластуна Романа Михайлока і дружинника СУМ Володимира Павлюка підтягнув на шоглу національний прапор.

Табірну каплицю по-святочному прибрали наші пані-члени Гуртка ОУЖ у Дарбі.

На площі перед каплицею почесна сотня членів ОБВУ, делегації українських крайових установ, організації і товариств зімкнули великий прямокутник, а посередині цього прямокутника кілька мирян стояли з хрестом та церковними хоругвами. А біля каплиці стояли члени ГУ ОБВУ та почесні гості.

Урочисту польову Архирейську Службу Божу в наміренні українського народу та ювілею 50-річчя І УД УНА служив Преосвящений Владика Михайл Кучм'як, ЧНІ, (УКЦерква) у сослуженню всч. отця митрата Миколи Матичака і всч. отця Степана Солтиса, отця Христофора Хомина, ЧСВВ, і о. Віталія Климчука,

при співі кількох дяків з громад та отця Михайла Якуб'яка під проводом колишнього питомиця Колегії святої Софії в Римі п. Федора Курляка. Апостола читав піддяком Павло Малицький. Під читання св. Євангелія держали запалені свічі голова ОБВУ і пор. Володимир Лесюк.

Після читання Євангелія, Владика привітав усіх учасників свята та гостей з України і сказав проповідне слово, нав'язане до сотень тисяч кращих дочок та синів України, котрі віддали своє життя за її волю та незалежність, згадав про 60-річчя голодомору в Україні, про незалежність Української держави, і закликав усіх нас суцільно молитися за жертви потертільх у часі страшного голодомору та за всіх героїв і героїнь, котрі своє трудолюбне життя посвятили Батьківщині. . .

Водночас, Владика наголосив, що з рядів української Дивізії виїшли священники, богослови, науковці, церковні, політичні і суспільно-громадські діячі та багато працівників в усіх галузях. У часі Богослужіння багато вірних прийняли св. Причастя. Служба Божа закінчилася загальним многолітнім, співом «О спомогай нас, Діво Маріє» та молитвою за Патріярха.

Отпісля отець митрат Микола Матичак зачитав письмове повідомлення вірним про цього-річну релігійну процу до Льюрду, яка відбудеться у днях від 27 серпня до 3 вересня.

Після закінчення Святої Літургії сформувалась процесійний похід, що пройшов навколо оселею у напрямі площі, на якій споруджений пам'ятник у пошану й пам'ять усім полеглим за волю України. Попереду цього процесійного походу несли церковний хрест, корогви, а за ним йшли прапороносці з трьома головними прапорами — державним, революційним та військовим (ОБВУ). Цим величавим походом керував комендант Свята.

Перед пам'ятником по обидвох боках на високих щоглах гордо розгорнулися два великі прапори — національний і революційний, а прапороносці зі своїми 63 прапорами, представники з вінками, миряни із хрестом і хоругвами, почесні гості, почесна сотня ОБВУ в одностроях, своєю імпанзністю, врочистістю і кольоритом творили разом прекрасну картину.

Соборну Панахиду відслужили Преосв. Владика Михайл і чотири священники. Як під час Богослужіння, так і в часі Панахиди співали кількох дяків з окремих громад. Святкову проповідь сказав всч. о. протоієрей Григорій Лазенко (УАПЦ). Привітав Владика, митрата, радника д-ра Р. Франка та всіх учасників Свята і гостей з України, голів і представників братніх організацій та всю молодь і при цій нагоді висловив належне признання Головній Управі Об'єднання бувших Вояків

Українців за спорудження величавого пам'ятника у сумській оселі Тарасівці в пошану й пам'ять усім полеглим за волю України і за щорічне відзначування Свята Героїв у Свято Трійці. Всечесніший отець витолосив глибоко-змістовне релігійно-патріотичне проповідне слово, присвячене пам'яті українських духовних провідників, державних діячів, полководців, лицарів і всіх національних героїв і героїнь та воїнів, які в боротьбі за волю і долю українського народу загинули на рідній землі, на засланнях, у концентраційних таборах, тюрмах за рідну Церкву й Батьківщину. Водночас, отець вказав, що цього року припадає 60-річчя трагічного в історії українського народу лиха, штучно створеного великого голодомору в Україні, підготовленого Москвою в 1932-1933 роках... задав про 50-річчя утворення української Дивізії «Галичина» і закликав вірних, щоб вони у своїх щоденних молитвах складали щирі подяку всевишньому Богові за Його Божу ласку, що українці дочекалися щасливого часу — незалежної держави...

З черги комендант свята привітав і представив особливого гостя з українського посольства радника д-ра Ролянда Франка і попросив його до святочного слова.

Достойний гість почав свій привіт словами: Преосвященний Владико, Всечесніші отці, дорогі брати і сестри в Україні! Самостійна Україна вітає вас як своїх синів і дочок та висловлює вам любов і велике признание за те, що ви зберегли свою ідентичність, свою українську душу, свою духовну спадщину

поза межами України.

Від імені посла України у Великій Британії академіка Сергія Комісаренка, членів передової групи українського посольства у Великій Британії та їхніх сімей і від себе особисто — вітання вам сердечне! Український народ один із найкращих народів Європи. За час нашого національного буття багато чужих завойовників простягали свої загарбницькі руки на відвічну нашу батьківщину — Україну.

З історії знаємо про діла наших дідів-прадідів, про подвиги народних героїв і героїнь та великих національних провідників і державних подвижників, котрі формували українські покоління та закріплювали любов і патріотизм в'юго, що було, є і буде рідне... Високий гість вказав, що цього року перший раз вільна незалежна Україна святкує всеукраїнське Свято Героїв.

За час свого існування українська нація понесла незрівнянні жертви своїх найкращих синів і дочок, що полягли смертю героїв і героїнь у боротьбі за волю й українську державність. На тій пролитій крові борців за волю і щастя України вже зацвіли буйні квіти у вільній Батьківщині... Здобуття Україною незалежності — це здобуток усього народу, багатьох його поколінь...»

У глибокому своїм змістом слові доповідач закликав всіх українців до усенаціональної єдності бо «в єдності сила народу» — як співається у всенародній молитві.

Д-р Ролянд Франк закінчив свою святочну промову словами:

Слава вільній Україні!

Прапороносці Гуртків ОУЖ на площі біля каплиці

Члени Управи товариства «Гуцульщина»

Опісля, промовляв гість з України, представник КУН, друг Тарас Процев'ят. Він передав усім сердечний привіт від Конгресу Українських Націоналістів, Владиді, всесеснішим отцям, раднику д-рові Ролянду Франкові і всім учасникам Свята Героїв, згадав про світлі постаті князів, королів, гетьманів, великих державних діячів і провідників, полководців, лицарів і церковних достойників від київської княжої доби аж по сьогоднішній час, про національних героїв і героїнь відомих і невідомих, відданих патріотів, які у різних історичних періодах, у неспинній боротьбі з ворогами поклали своє життя на жертвник боротьби за волю й українську державність. Далі висловив признання українцям поза межами нашої батьківщини за великий творчий вклад праці у боротьбі за незалежну соборну Україну і за збереження чистого державного прапора та любови до України.

Шановний гість сказав, що сьогодні ми бачимо, як на наших очах відбувається національно-церковне відродження українського народу, але і одночасно нависає чорна шмара над Україною...

Гість-доповідач закінчив свою палку глибокозмістовну святкову промову словами: Хай живе навіки вільна незалежна Україна! Хай живе

вільний український народ!»

Після Панахиди, під тихий спів «Вічна пам'ять» представники політичних, суспільно-громадських установ, організацій і товариств, Відділів ОБВУ й українських громад підходили по черзі до пам'ятника й клали вінки у стіп великого березового хреста. Оголошував їхне покладання комендант свята.

Гарні вінки з живих квітів, що були попередньо в'язувані синьо-жовтими і червоно-чорними кокардами із відповідними написами поклали представники у такому порядку: Голова ОБВУ майор Святомир М. Фостун — від усього членства ОБВУ, радник д-р Ролянд Франко — від українського посольства; Тарас Процев'ят — від Конгресу Українських Націоналістів; Микола Матвійський — від Організації Українських Націоналістів, Української Інформативної Служби і Української Видавничої Спільки; Федір Курляк — від усього членства Союзу Українців у Великій Британії; Ігор Шкіренко — від Українського Товариства у Великій Британії; Маркіян Шептицький — від Українського Крайового Патріархального Об'єднання Мирян Помісної УКЦеркви; Люба Фостун — від Організації Українських Жінок; Ярослав Семененко — від Спільки Української Молоді; Микола Попович — від Пласту; полк. Іван Горобець —

від Української Гетьманської Організації; Катерина Скрипелєв — від Спільки Українських Учителів і Виховників; Вікторія Мулька — від Товариства Українських Літераторів; Василь Потек — від Товариства «Гудульщина»; Роман Гринаш — від Товариства «Бойківщина»; Юрій Чубатий — від Українського Стрільчого Клубу «Січ»; Андрій Фургала — від Європейської станиці Українського Визвольного Війська; Теодор Парацхак — від Відділу Британського Легіону в Тодморден; Гарі Робінсон — від Відділу Британського Легіону в Бірмінгтамі.

Опісля поклали свої вінки представники українських громад: хор. В. Нагайло — Волвергамптон; М. Фриццин і Анна Лобас — Гаддерсфілд; М. Басюк — Донкастер; В. Галлицький — Буртон-он-Трент. М. Вільшинський — Рагбі, М. Федак — Блякбурн; П. Дюк — Коventри, Загородний — Рочдейл; П. Герман — Свіндон-Брістол (один вінчок); В. Шербатюк — Лії; І. Павкнер і В. Доскоч — Болтон; М. Батіг — Діннінгтон; Т. Гіпс — Ноттінгтам; Г. Місан — Нортгамптон; І. Здоліни — Брадфорд; М. Лялок — Кіддермінстер; П. Щур — Кіхлей; Я Ісфра — Іпсвіч; А. Пасичук — Лютон; Я. Фатерія — Сканторп; Г. Трухан — Глостер; М. Червак — Лідс; В. Вільницький — Аштон; М. Миколишин — Лестер; і на кінець поклали двоє пенсіонерів з «Кобзарівки».

Хор. В. Гуменюк — Бедфорд, пожертвував замість квітів на могилу ф. 25.00 на діяльність ГУ ОБВУ.

Під кінець соборної Панахиди прапороносці віддали почесь прапорами, а двоє сурмачів (англійці) відіграли зворушливий останній салют. Простіванням воляцької пісні «Видиш, брате мій» закінчено першу частину Свята Героїв.

Друга частина святкувань — святковий концерт — почався у популадневих годинах в сумівській залі «Хортиця», а відкриття його заступник голови ОБВУ сот. М. Д. Гайва, вітаючи всц. отців, д-ра Ролянда Франка, гостей з України, визначних суспільно-громадських і політичних діячів, а також усіх присутніх на врочистому концерті. Програмою концерту проводив хор. Володимир Нагайло, а його заступником був хор. Маркіян Шептицький.

На прибрану національним, революційним, військовим (ОБВУ), жіночим (ОУЖ) і англійським прапорами, та написом «Вічна Слава Героям» і уквітчану зеленню сцену вийшов у призначеному часі чоловічий хор «Боян» під диригентурою Мирослава Бучка з міста Ноттінгтаму у вишитих сорочках, темно-червоним шароварах з чорними поясами, що разом із декорцією сцени надало цілості тієї частини святкового дня особливого кольоритю.

Цей хор відспівав три пісні: «Не пора, не пора» — слова Івана Франка, музика Д. Січинсь-

кого, «Вие буря» — музика І. Недільського, «Слава Героям» — музика Б. Сметани. Цими трьома піснями хор «Боян» започаткував святкову програму.

Відспівавши три пісні, хор зійшов зі сцени, а на сцену вийшов голова ОБВУ — майор д-р Святомир М. Фостун, який у своєму святковому виступі подав докладну і змістовно багату силуетку основоположника Організації Українських Націоналістів полковника Євгена Конавальця на тлі доби та широко насвітлено провів аналізу усіх етапів визвольної боротьби, згадуючи народних провідників, лицарів, борців та всіх знамих і незнамих героїв і героїнь усіх часів і всіх поколінь, що життя своє віддали за визволення своєї Батьківщини-України, а теж відмітив про 50-річчя з часу утворення збройної боротьби І УД УПА.

З черги хор. М. Шептицький зачитав привітальне письмо від нашого довголітнього англійського приятеля — представника королівської родини — лорд-лейтенанта полк. Петра Гілтона. Воднораз зачитав дуже гарне і багате своїм змістом письмо від Преосвященного Владика Іоана правлячого єпископа УАПЦ у Великій Британії, у якому Владика висловив ГУ ОБВУ щире подяку за запрошення та передав своє Архирейське благословення всім учасникам Свята Героїв.

Після святкових привітань присутні мали змогу почути з гарною диക്ഷею три окремі деклямації, п-ні Ніни Марченчу, старшого пластуна Романа Михайлока і сумівського дружинника Мирона Довбуша — всі троє з міста Лестеру.

У продовженні святкової програми хор «Боян» проспівав: «Задзвонімо разом брата» — музика І. Воробкевича і «За рідний край» — музика М. Гайворонського. Солоіст Тарас Мороз. фортеп'яновий супровід для хору подавала п-ні Марія Бучок.

Святкове слово по англійському сказав пор. Михайло Гринюк.

В кінцевій точі святкової програми виступив хор «Боян», який виконав пісні: «Марш Дивізії» — музика Є. О. Садовського, «Вічний революціонер», слова Івана Франка — музика М. Лисенка і «Дивізії, гей рідна мати» — слова М. Безгрішній, музика І. Музички.

На закінчення врочистостей керівник святкової програми, хор. Володимир Нагайло висловив сердечну подяку від Головної Управи ОБВУ, Підготовчого Комітету, Владид, всц. отцям за їхній душпастирський труд, всім виконавцям святкової програми та всім учасникам свята і гостям, що прибули на це Свято Героїв.

Співом українського державного гимну «Ще не вмерла Україна» закінчено ці святкування в пошану і пам'ять усіх полеглих за волю України.

Соборна Панахида біля пам'ятника полеглим за волю України

Цьогорічна зелено-святочна погода була чудова й було справді гарно.

Відповідальним за порядок у залі і на площі були впорядники — побратими з Відділів ОБВУ Ноттінггему і Дарбі, а за декорацію сцени відповідали побратими Відділу ОБВУ з Лестеру.

Усю врочистість зняли на звуковий фільм члени «Українського Відео-Архівного Това-

риства» при Відділі СУБ у Брадфордї.

Організацією цьогорічного Свята Героїв займався Підготовчий Комітет, що був покликаний Головною Управою Об'єднання бувших Вояків Українців у Великій Британії, який все належно і дбайливо підготував.

М. В. Гумєнний

ОБВУ В УКРАЇНІ НА ВІДЗНАЧЕННІ 50-РІЧЧЯ 1 УД УНА

Старанням Головної Управи Об'єднання бувших Вояків Українців у Великій Британії відбулась у серпні 1993 року більша групова поїздка членів ОБВУ й громадян в Україну, щоб там відзначити 50-річчя з часу утворення і збройної боротьби 1 УД УНА. Група налічувала понад 50 чоловік, а у Львові та Києві ще приєдналися до неї члени ОБВУ котрі їхали окремо, раніше у відвідини своїх рідних у нашої батьківщини.

Репрезентував групу голова ОБВУ майор д-р Святомир М. Фостун, а її керівником був пор. Петро Кішчук. Обов'язки касира і заступника керівника групи сповняв хор. Василь Гумєнюк. Комендантом почесної чоти ОБВУ був пор. Володимир Янківський. У складі групи були теж члени Головної Управи ОБВУ — хор. Михайло Ткачук, хор. Теодор Данкович, хор. Михайло Татарчук і хор. Микола Яцків.

Усі вони помагали в потреби, полагоджуючи різні ділові справи, а хор. Микола Яцків писав репортаж із цієї поїздки, що його сподіємся видати окремою книжечкою у серії «Вояки-Воякам».

Група прибула у суботу, 7 серпня до Івано-Франківська, де вже її ждав інж. Роман Панкевич зі Львова, який справді по-батьківському шклувався групою протягом усього часу її перебування в Україні. З Івано-Франківська майже всі учасники групи поїхали до своїх родин у різні області Галичини, а хто не мав родичів переїхав до Львова. У п'ятницю, 13 серпня всі приїхали до Львова, а вже наступного дня почалося відзначення 50-річчя Дивізії польовою Архирейською Службою Божою, що її служив VIP-освященніший Владика митрополит Володимир Стернюк у ослуженні священників. На цю Архирейську Службу

Божу прибули численно не лише наша група, яка себе гарно презентувала у своїй формі, але й члени Братства кол. Вояків 1 УД УНА з Канади, США, Австралії, України, прибули теж військовики із Збройних Сил України. Після закінчення польової Архирейської Служби Божої всі перейшли до залі одного з львівських інститутів, де була і проведена вступна сесія. На жаль, забракло часу на доповіді, а вони були чи не найважливішими в програмі цієї сесії. Голова ОБВУ майор д-р. Святомир М. Фостун був у президії сесії і привітав усіх її учасників.

Другого дня, в неділю, 15 серпня всі поїхали автобусами в Брідщину, і там біля могили на горі Жбір була відслужена Служба Божа і Панахида та освячено хрест на місці де має бути споруджений новий пам'ятник полеглим воїнам Дивізії у брідській кампанії.

У понеділок, 16 серпня наша група поїхала до Зашкова і Білогорці щоб там вшанувати пам'ять полк. Євгена Коновальця і ген. хор. Романа Шухевича — Тараса Чупринки. Зашків зустрів нашу групу справді врочисто з процесійним ходом і сердечними вітаннями. Було

зворушливо всім. Подібно було теж у Білогорці. Це була пам'яткова поїздка для всіх учасників групи. У вівторок, 17 серпня всі ми виїхали до Києва, а другого дня там відпочивали й гуляли по місті. У четвер, 19 серпня вся група поїхала автобусами до Чернігова, оглянула це українське старовинне місто з його архітектурними пам'ятками, а теж усі мали нагоду бачити краєвид Чернігівської та Київської областей, що їх ними ми проїжджали.

У п'ятницю, 20 серпня група відвідала заповідник біля Києва, з його стародавніми житловими будинками з різних земель України.

У суботу, 21 серпня відбулась наукова сесія в домі художника в Києві. На цій сесії були виголошені кілька доповідей. Основну доповідь мав голова ОБВУ майор д-р Святомир М. Фостун, який і був у президії цієї сесії.

У неділю, 22 серпня вся група поїхала до Канева, щоб там поклонитися Великому Кобзареві. Були там також побратими-дивізійники з Америки, Канади й з України — члени Галицького Братства 1 УД УНА. Біля пам'ятника шанувальне слово сказав голова ОБВУ майор д-р Святомир М. Фостун.

ВПреосвященніший Владика митрополит Володимир Стернюк служить польову Службу Божу

Почесні гості на польовій Службі Божі

На горі Жбір, Брідщина. Неділя, 15 серпня 1993 р.

Почет покладання вінка ОбВУ: зліва направо — сот. інж. Ярослав Гаврих, майор д-р Святомир М. Фостун і п-ні Осина Кіщук

Після покладання вінка. Зліва направо — сот. інж. Ярослав Гаврих, майор д-р Святомир М. Фостун, п-ні Осина Кіщук, побр. Михайло Бендина і пор. Петро Кіщук

Збірка на площі у Львові

Дівчата вітають хлібом і сіллю чоту ОБВУ в с. Запкові

Голова ОбВУ майор д-р Святомир М. Фостун промовляє у Каневі після Панахиди біля пам'ятника Тарасу Шевченкові

Президія практично-наукової сесії у Києві присвяченої 50-річчю 1 УД УНА. Зліва направо — майор д-р Святомир М. Фостун, побр. Роман Данилюк, полк. Роман Костюк і депутат Верховної Ради України Іван Драч, сот. д-р Мирослав Малецький, пхор. Лев Бабій і побр. Михайло Бендина

Промовляє полк. Петро Недзельський

Співають многоліття полк. Роману Костюкові. Зліва направо — майор д-р Святомир М. Фостун, полк. Роман Костюк і побр. Михайло Бендіна

Промовляє в часі прийняття ген. майор О. Скипацький, голова
Спілки офіцерів України

Другого дня частина групи поїхала на Черкащину де відвідала родинні місцевості Тараса Шевченка та Івана Нечуй-Левицького, побувала теж у музеї його імені. На всіх захоплююче враження зробила чудова природа довкілля. Це справжня краса.

У вівторок, 24 серпня група брала участь (неорганізовано) у святкуваннях другої річниці незалежності України, що проходили в цілому в Києві, до пізньої ночі. Наступного дня група провела ще екскурсію по Києву під проводом невтомного інж. Романа Панкевича. Того дня голова ОБВУ відвідав Міністерство оборони

України та був прийнятий начальником Головного Штабу Збройних Сил України генерал-полковником Анатолієм Васильковичем Лопатою, а теж відвідав ген. лейтенанта Олександра Ігнатенка та генерал-майора Володимира Муляву.

У четвер, група виїхала до Івано-Франківська, в п'ятницю, відбула поїздки в Карпати і побувала там у Яремчу. В суботу, 28 серпня група відбула з Івано-Франківська до Великої Британії, втомлена, але вдоволена з такої цікавої і корисної поїздки по нашій батьківщині.

хор. Михайло Ткачук

КРАЙОВИИ ХХХІХ ВОЯЦЬКИЙ З'ЇЗД ОБВУ В МАНЧЕСТЕРІ

Цьогорічний З'їзд нашого вояцтва ОБВУ, що відбувся 18 вересня цього року за загальною оцінкою пройшов успішно. В концертній частині взяли участь самодіяльні мистецькі колективи.

Відкриття концерту почалося точно о год. 4.00 пополудні із традиційним виступом в уніформі членів ОБВУ під командою пор. Петра Кішчука, який прозвітував по-вояцьки голові ОБВУ май. д-рові С. М. Фостуну і він салютом прийняв звіт. Звертаючись до духовенства, визначних гостей та присутних, майор д-р С. М. Фостун відкрив ХХХІХ Вояцький З'їзд.

Керівник концертної програми хор. Володимир Нагайло заповідав кожний виступ мистецьких колективів. Першим виступом був репрезентативний хор СУБ — «Гомін» під диригентурою сот. маестра Ярослава Бабуняка з пісню «Дивізіє, гей рідна мати» і зразу захопив вояцькі душі колишніх дивізійників. У тому виступі була перша інновація; у складі хору ми побачили співаків-ветеранів, які по довгій перерві знову активізувалися і повернули хорові його славетне ім'я, і щоб у котрий раз піднести дивізійну славу в пісні. Скільки

спогадів принесла нам ця пісня?! Співали її сиво-голови батьки із своїми синами. На пропозицію ведучого концертом хор Володимира Нагайла хор водночас виконав грімке многоліття всім дивізійникам розкиданих по цілому світі.

Святочне слово в українській мові сказав майор д-р Святомир М. Фостун, який чітко проаналізував причину постання дивізії у Другій світовій війні та її ідейне заложення.

З черги програми послідувало зачитання численних письмових привітів З'їзду, які зачитав хор. Маркіян Шептицький. Потім був виступ Валерія Мареніча — заслуженого співака з України, який у супроводі гітари виконав три пісні: «Ними снили польські пущі», «Зв'язкова» і «Повіяв вітер степовий».

До 39 З'їзду звернувся речник незалежної держави — радник українського посольства у Великій Британії д-р Р. Франко і це вже засвідчило історичний момент у 40-річному існуванні нашої комбатантської організації. Такого досі не було. Вояцький З'їзд, став З'їздом на державницькому рівні. Д-р Р. Франко виступаючи з привітом сказав, що зворушений виступати вперше на такому Вояцькому З'їзді,

клонить голову перед вояками дивізії з нагоди 50-ліття її заснування в подяці за стійкість і віру ідеалу. «Ви відстояли непохитно всі ворожі удари і брехливу пропаганду, яка намагалась все роз'єднати, розсварити, здеморалізувати; нашим тепер завданням є розкрити правду про дивізію та виправити фальшивий погляд серед частини українського народу» — сказав д-р Р. Франко.

На сцені репрезентативний та все молодий танцювальний ансамбль СУБ — «Орлик» який виконав танець «Запорожець».

Знову надзвичайна подія, офіцер, полковник української армії Роман Костюк вітає З'їзд вояків, які зі зброєю в руках давали опір переважаючим силам Червоної Армії. Полковник признав організованість громадського життя в Англії. Він подякував ГУ ОБВУ за запрошення на Вояцький З'їзд та радий, що пізнав правдивих побратимів серед членства ОБВУ.

З черги був виступ хору «Гомін», який виконав «Розпрягайте хлопці коні», «Плече в плече», які знову відновили у нашій пам'яті давні вояцькі роки.

Голова ОБВУ майор д-р Святомир М. Фостун відкриває Крайовий Вояцький З'їзд ОБВУ-1993

Хорунжий В. Нагайло представив З'їздові ще одного визначного гостя — професора д-ра Оме-
 ляна Кушпету з Голляндії, члена Проводу КУН і
 провідного діяча ОУН. Професор у своєму при-
 вітальному слові сказав: «...маю велику честь
 виступати на цьому воляцькому форумі ОБВУ,
 бо високо ціную вашу віддану працю. Воякам
 дивізії треба завдячувати всецільно розбудову
 організованого громадського життя у цій
 країні. Ви вложили на протязі понад сорока
 років багато важкої праці і причинилися до
 здобуття незалежності України. В нікого не
 було сумнівів щодо дивізії та її учасників бо
 вони йшли з любови до своєї Батьківщини.
 Мені відомий Ваш вклад у розбудову цінного
 журналу «Визвольний Шлях» і праця над роз-
 будовою ідейного та всестороннього громадсь-
 кого життя».

Знову на сцені танцювальний колектив
 «Орлик» — 12 красунь танцювали дівочий та-
 нок «Осінь», а потім мішаний — «Козачок».
 Воляцький З'їзд для гостей з України викли-
 кає зацікавлення і вони дають велике при-
 заннання у плеканні національної культури
 впродовж багатьох років на чужині. З такими

міркуваннями поділися і гість з України,
 бізнесмен п. Олександр Луцій — завідувачий
 катедрою Українського бізнесового інституту
 Міністерства зовнішньо-економічних зв'язків
 України. Шановний гість подякував за честь
 вітати З'їзд ОБВУ про який так багато чув. На
 зміну його привітові, співали «Тріо Маренич»
 з України — Валерій, Світлана і Антоніна. У
 такому складі вони виконали сумну пісню
 «Віїзд на чужину» і кожному вона пригадала
 про давню розлуку з рідною Батьківщиною.
 Милозвучно вони продовжили концертну
 програму ще двома піснями — «Сонце ни-
 зенько» і стрілецьку.

Високо підніс серця ветеранам дивізії моло-
 дий декляматор п. Мирослав Шербатюк, який
 прочитав вірш Богдана Бори «Діктум асербум»
 присвячений дивізіянкам. У виконанні ансамблю
 «Орлик», чергувався дівочий танець «Купало»,
 а потім мішаний — «Коломийка». Ще одна
 інновація — молодий співак хору «Гомін» п. Роман
 Литвинів виступив із сольоством та виконав
 мелянхольдну пісню «Осінь». Голос його м'який,
 шовковий. Ми, що чули його на цій імпрезі
 вперше, бажаємо Романові творчого успіху.

Співає репрезентативний хор СУБ «Гомін» під диригуванням сот. маєстра Ярослава Бабуняка

Промовляє проф. д-р Омелян Кушпета з Голляндії

Виступ репрезентативного танцювального ансамблю СУБ «Орлик»

Промовляє полк. Роман Костюк

Виступ тріо Мареничів із України

«Гопак» у виконанні ансамблю «Орлик»

Дбайливо опрацьовані Резолюції З'їзду прочитав пор. Володимир Лесюк, які були прийняті оплесками.

Відомий соліст п. Іван Туешин, ветеран хору «Гомін», пригадав своїм виступом ідилію табірної життя в Ріміні, коли театральна братія на таборових ревіях під режисурою бл. пам. Степана Столярчука співала «Впивались без вина». Побратим І. Туешин у «рімінців» викликав веселий настрій романсово-жартівливою піснею «Гальо, гальо...»

Останній виступ танцювального ансамблю «Орлик» пригадав публіці, що без «Гопака» на успішному концерті трудно обійтися, а разом з тим, танцюристи показали свою професійну майстерність.

Хор «Гомін» подбав, щоб на вояцькому З'їзді у 50-річчя постановя дивізії «Галичина» відтворити дивізійний дух, тож видимо вибрав пісні дивізійного репертуару. Піснею «Там на горі на Маківці» хор закінчив концертну програму.

У фінальному слові хор. В. Нагайло, як керівник концертно-святкової програми, зумів зробити те, що мало кому з керівників вдається

зробити — всловив стільки подяк, що навіть і ті, що нічого не робили почувалися задоволені.

Взірець пам'яті і вдячності піяністові, п. Ярославу Шутці, який на фортеп'яно супроводжував сольовий спів виконавців.

Відспіванням українського та англійського гимнів закінчено першу частину З'їзду. Обидві частини форуму були багатолюдні, але різниця була лише в тому, що на танцювальній забаві, залю заповнило молоде покоління. Довелося нашому старшому поколінню дати місце молодим у яких більше ентузіазму до танців під звуки добірної музики. Нарікань не було, старші сиділи за вигідними столиками і вели принагідні розмови зі своїми приятелями. Молодь мала прекрасну нагоду для зустрічей та знайомств.

Вояцький З'їзд — наймасовіша імпреза в році, а тому і притягує молодь до участі. Черговим буде (1994 р.) вже 40 З'їзд нашої ветеранської організації ОбВУ. Це частина її історії та будемо жити з надією гідно його відзначити.

хор. Микола Яцків

Голова ОбВУ майор д-р Святомир М. Фостун вітає Президента України в часі його зустрічі з українсько. громадськістю в Лондоні 9 лютого 1993 року

Учасники зустрічі з пор. Петром Кіщуком у Тернополі в часі його відвідин там Тернопільської Станиці Галицького Братства вояків 1 УД УНА в липні 1993 року

СВЯТО ПРОСЛАВИ УКРАЇНСЬКОЇ ЗБРОЇ У ЧІДДІНГФОЛДІ

«Славні побратими Ви мої!
Дозвольте поклонитись Вам до землі —
За муки у буремні дні,
Щоб вільно жили ми у рідній стороні!»

Не випадково я звернулася своїм віршем до всіх тих, хто в тяжкі дні визвольних змагань боровся за наше сьогодні, за нашу сьогодні незалежну державу; змагання Ваші й повсякчасна праця далеко від рідного батьківського порогу увінчалася рясним урожаєм. Ви даєте силу і насагу молодому підростаючому поколінню, вчите чесно берегти та прославляти вікову традицію безсмертного народу України.

На Свято Прослави української зброї — 50-річчя 1 УД УНА, що було проведене старанням оргкомітету Округ ОБВУ — Лондон і Південь в оселі СУБ у Чіддінгфолді в неділю, 5 вересня ц. р. прибуло чимало нашого громадянства, серед них багато гостей з України. Відкриття свята відбулося о год. 12.00 дня під музику нашого славня при звітуванні — голові ОБВУ та піднятті національного прапора на щоглі біля пропам'ятної таблиці.

Опісля почалась польова Служба Божа, що її служив Преосвященний Владика УТКЦ, Михаїл Кучмяк, ЧНІ, (колишній дивізійник) у каплиці, яку напередодні спорудили члени

лондонського Відділу ОБВУ. Не можу не згадати проповідь Владики Михаїла Кучмяка, який сказав: «...Цього року клонимо наші голови перед тими, що в молодечому запалі тому 50 літ голосились добровольцями, щоб здобути для свого народу те, чого століттями не могли здобути для своєї батьківщини їхні батьки і прадіди. Багато віддали своє життя в бою під Бродами і по різних країнах свого відступу на Захід.

Перед собою мали єдину ціль — волю своєї батьківщини, без всякого ворога і супостата на ній. Сьогодні по всій Україні вони є прикладом вірності Україні, любови до неї. Був би нікчемний народ, який би не шанував своїх героїв, своїх вояків, що хотіли для нашого народу волі, щастя і добра, за це готові були віддати своє життя. Нехай згадка про Українську Галицьку Дивізію живе завжди з нами, як велике свідчення наше перед народами, що ми прагнули тільки волі, державности. Тільки справедливість і мир на нашій землі дарував нам Бог. Згадаймо щирими молитвами всіх загиблих за волю України і її Церкви. Святкуючи наш ювілей, дякуємо Всевишньому, що дозволив нам дідатись тій хвилини, коли на наших очах відродилась Українська самостійна держава». Владика сказав, що ця польова і величава

Знімка учасників-членів ОБВУ з Преосв. Владикою Михаїлом Кучмяком, ЧНІ, капеляном ОБВУ

Лондонський хор «Промінь». Посередині — майор д-р Святомир М. Фостун, диригентка хорів п-ні Вікторія Логінова і Преосв. Владика Михаїл Кучмяк, ЧНІ, капелан ОБВУ

Служба Божа є подякою Богові за його щедрі ласку, яку він нам послав.

Після відправи, була проголошена обідова перерва.

Пополудні другу частину свята, що нею провадив хор Михайло Ткачук, розпочав майор, голова ОБВУ д-р Святомир М. Фостун, який сказав дуже добре доповідне слово про історію 1 УД УНА і її роллю у визвольній боротьбі нашого народу у воєнний час.

Потім відбувся святковий концерт. У програмі концерту брало участь відоме «Тріо Маренічі» з України. Немає потреби мені про них розповідати, адже вони мають багату програму і наше громадянство зможе побачити та зустрітись з ними під час організованих ім концертах у Відділах СУБ.

З черги у святковому концерті брав участь танцювальний колектив з м. Редінг, «Метелик» під керівництвом молодого хореографа Михайла Буряка. Змив український танок гуморист п. Василь Крамар, який веселив учасників свята своїми дотепними жартами, а були вони всі з життя нашої діаспори і складені самим виконавцем.

На закінчення співав мішаний лондонський хор під диригентурою п-ні Вікторії Логінової. В хорі постійно беруть участь, більша частина —

молоді, а також наші старші громадяни. Професійна майстерність виконання пісень — «Антифон», «Дударик», «Ой у полі три тополі», «За городом качки пливуть», «Ой зацвіли фіялочки», «Ходив чумак беріжком», «Ой устану я в понеділок» і гімну «Ще не вмерла Україна», зачарувала і полонила учасників свята.

На славу і чудово пройшло свято і закінчилося у вечірніх годинах. Багато прибуло на це свято, як уже згадано, шанувальників дивізії, щоб спільно віддати шану і честь, як полеглим, так і нині живим дивізійникам.

Цікаві були зустрічі при пожежному сонячному дні в окрузі Саррей. Раді були і наші мешканці-пенсіонери інвалідської Оселі СУБ, бо не так вже й часто мають вони нагоду поговорити з своїми знайомими та односельцями.

Не можемо не згадати, та не висловити ширю подяку організаторам свята — хор Михайлові Ткачуку, хор Василеві Гуменюку та Управі Відділу ОБВУ в Лондоні, бо потрудилися вони на славу. Слова подяки також належні адміністраторові Оселі п-ні А. Король, яка в парі з своїм чоловіком гостинно приймала учасників свята і старалася якнайкраще сприяти успішному його проведенню.

Марія Дутко

СВЯТКУВАННЯ 50-ЛІТТЯ ДИВІЗІЇ ГАЛИЧИНА В ОЛДГАМІ

В неділю, 25.7.1993 року велика кількість українського громадянства прибула до Олдгаму, щоб спільно відсвяткувати знаменне свято. Відбувся Молебень і Панахида, що їх відправив о. М. Якуб'як. У своєму короткому слові згадав загиблих друзів, які в обороні своєї Батьківщини, родини — віддали своє молоде життя за краю долю свого народу. Під час Панахиди всі члени ОБВУ були в одностроях і творили почесну стійку; голова УКПО хор. І. Скальський, голова СУБ бул. І. Фультес, голова УТК ст. дес. Т. Окунь і голова Відділу ОБВУ ст. дес. М. Гривель. Віддали останній салют і поклін тим, що їм гірка доля не дозволила побачити наш край вільним.

Друга частина святкування відбулася у домі місцевого Відділу СУБ. Зала була прибраною по-святковому; на заслоні, наче на хвилях, майорів національний прапор, а внизу клич — «50-річчя Дивізії Галичина». На століку емблема ОБВУ, в квітах дві великі дати 1943-1993 і з правої сторони прапор ОБВУ.

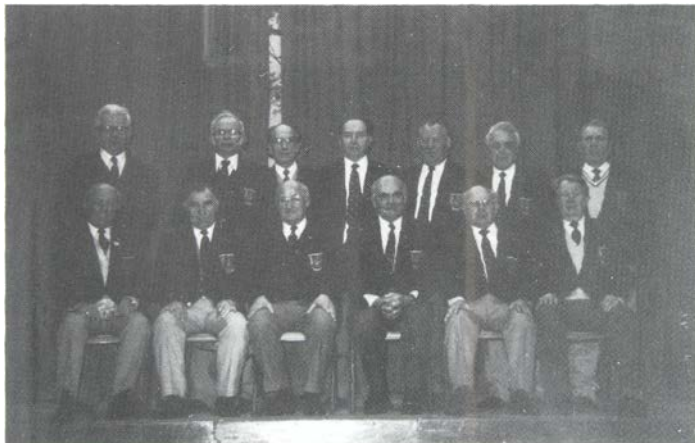
Започаткував свято голова Відділу ОБВУ, побр. І. Фультес вступним словом, згадав полегших друзів під Бродами; їхню пам'ять вшанували однохвилинною мовчанкою. Реферат д-ра С. М. Фостуна читав побр. М. Гривель у якому містилася слава 50-річна історія тих, що її творили, тих що загинули і тих, що в рядах ОБВУ даліше міцно тримають прапор перемоги.

Мішаний хор ОУЖ під керівництвом п-ні К. Душної співали стрілецькі пісні: «Дивізіє, гей рідна мати», «Збудись могуття Україно», «Гей там далеко на Волині», «Зоріла золота заграва». Пісні перепліталися з віршами, що їх декламували — панна С. Пташник «Побратимам»; побр. Т. Окунь «Друзям з-під Бродів»; побр. М. Татарин «Борцям героям».

Перед закінченням свята відбулось нагородження медалями і Хрестом Св. Михаїла Архистратига таких побратимів — М. Гивель, М. Боднар, В. Шклянка, В. Волчанський, Й. Сівка, Т. Окунь, а п. Іван Капець був нагороджений — Хрестом 40-річчя ОБВУ. Почесні нагороди вручив почесний голова побр. бул. І. Фультес, а грамоти ст. дес. Г. Панівник.

За плідну співпрацю місцевого хору ОУЖ з Управою Відділу ОБВУ, керівникові хору пані К. Душній подарували китицю квітів, а всі інші пані дістали по одній галузці — рожі. Квіти піднесли побр. М. Гивель та побр. С. Пташник. На закінчення хор проспівав усім грімке многоліття. Побратим І. Фультес зложив щирю подяку всім виконавцям програми та учасникам свята, як також і пані С. Химері із сусідньої громади. Пісню-славнем «Ще не вмерла Україна» закінчено Ювілей. Довго не стихала весела розмова при каві, що її приготували пані з ОУЖ.

Учасник

Група членів Відділу ОБВУ в Олдгамі

ДОПОВІДІ ПОЛК. РОМАНА КОСТЮКА У ВІДДІЛАХ ОБВУ

В першій половині м. вересня 1993 року прибув до Великої Британії на запрошення Головної Управи Об'єднання бувших Вояків Українців полковник Роман Костюк з України, перший заступник голови Спілки Офіцерів України і член Проводу Конгресу Українських Націоналістів. Шановний гість був учасником Крайового Вояцького З'їзду ОБВУ в Манчестері, в суботу, 18 вересня а у вечірніх годинах того дня виїхав до Шотландії звідкіль почалася його поїздка та відвідини Відділів ОБВУ в такому порядку:

Відвідини Відділів ОБВУ і доповіді для членів нашої ветеранської організації та українського громадянства пройшли дуже успішно. Висловлюємо нашу сердечну подяку шановному гостеві за його труд та доповіді, а також наша сердечна подяка всім Управам тих Відділів ОБВУ в яких виступав полк. Роман Костюк за їхню дбайливу опіку нашим шановним гостем. Водночас, сердечно дякуємо всім тим українським родинам у яких гостював полк. Роман Костюк за їхню щиродружню гостинність і піклування.

Всім наше вояцьке і побратимське спасибі!

Неділя, 19 вересня	— Единбург	— зала місцевого Відділу СУБ
Понеділок, 20 вересня	— Карлайл	-
Вівторок, 21 вересня	— Брандфорд	-
Середа, 22 вересня	— Лідс	-
Четвер, 23 вересня	— Гаддерсфілд	-
П'ятниця, 24 вересня	— Аштон	-
Субота, 25 вересня	— Олдгам	-
Неділя, 26 вересня	— Рочдейл	-
Понеділок, 27 вересня	— Болтон	-
Вівторок, 28 вересня	— Манчестер	-
Середа, 29 вересня	— Сканторп	-
Четвер, 30 вересня	— Ноттінгтам	-
П'ятниця, 1 жовтня	— Лестер	-
Субота, 2 жовтня	— Ковентрі	-
Неділя, 3 жовтня	— Дарбі	-
Понеділок, 4 жовтня	— Волвергамптон	-
Вівторок, 5 жовтня	— Рабі	-
Середа, 6 жовтня	— Бедфорд	-
Четвер, 7 жовтня	— Редінг	-
П'ятниця, 8 жовтня	— Глостер	-
Субота, 9 жовтня	— Лютон	-
Неділя, 10 жовтня	— Лондон	-

Управа і члени Відділу ОБВУ в Единбурзі з гостем з України

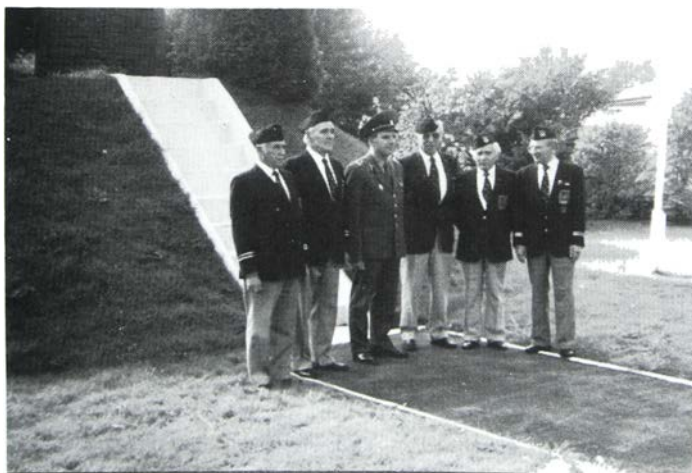
Члени Упрви Відділу ОБВУ в Аштоні і полк. Роман Костюк

Управа і члени Відділу ОБВУ в Сканторпі з полком Романом Костюком

Управа і члени Відділу ОБВУ в Ноттінггамі та гість з України

Біля пам'ятника полеглим за волю України в Тарасівці. Зліва направо — хор. Теодор Данкович, пор. Володимир Лесюк, полк. Роман Костюк, пор. Михайло Гринюк, хор. Михайло Татарчук і пор. Петро Кіщук

Полк. Роман Костюк із членами Управи Відділу ОБВУ у Волвергемптоні в часі оглядин місцевої церкви ПУКЦ

Полк. Роман Костюк і члени Управи Відділу ОБВУ в Дарбі

**Полк. Роман Костюк доповідає в залі Відділу СУБ у Лондоні,
в неділю, 10 жовтня 1993 року**

**Полк. Роман Костюк, члени Головної Управи ОБВУ і члени Управи та Відділу ОБВУ
в Лондоні, після доповіді полковника**

Головна Управа ОБВУ

ОКРУЖНА КОНФЕРЕНЦІЯ ОБВУ В ДІННІНГТОНІ

Відділ ОБВУ В Діннінґтоні-Шеффідл готував у себе представників 5 Відділів Округу ОБВУ на окружній конференції в суботу, 2 квітня.

Голова Округу хор. Михайло Татарчук привітав орг. референта Головної Управи пор. П. Кіщука і всіх учасників із Стокпорту, Донкастеру, Грімсбі, Лінколну і Діннінґтону. Опісля, зачитав порядок денний, що був одобрений і прийнятий без змін. До почесної президії покликано голову місцевого Відділу ОБВУ побр. С. Юзвяка. Секретарювати покликали дес. І. Кузьму.

Пам'ять померлих побратимів вшановано однохвилинною мовчанкою. Змістовно і поділовому звітували представники Відділів із діяльності, яка вдержується на позитивному рівні, mimo меншого членства через смертність і похилий вік активних. Пор. П. Кіщук і хор. М. Татарчук звітували обширно з діяльності Головної Управи і відмітили великий вклад в цю працю невтомого голови майора д-ра С. М. Фостуна. Цікаве і захоплююче звідомлення участі ОБВУ в минулорічних святкуваннях 50-ліття УПА в Україні, а головню в Києві, подав пор. Петро Кіщук.

В надії, що багато членів візьмуть участь у цьогорічних святкуваннях 50-ліття Дивізії, які відбудуться в Україні у серпні нинішнього

року, конференція одобрила замір влаштування окружного відзначення 50-ліття Дивізії в Скенторпі, а деталі і дату узгодить спільний для цього Комітет округи. Представники Головної Управи полагодили питання розпродажу «Альманаху ОБВУ», «Сурмача» і інших видань. Наголошувалась справа про належне вдержання могил покійних побратимів, як теж і пам'ятника в Тарасівці.

В точці пропозиції і запитання — учасники конференції виступили в справах організаційних питань, видавництва книжок, журналів, визнано належне признання підполковникові П. Недзельському за влучне навітлення Дивізії, яке було опубліковане в часописі «Українська Думка».

Представники Головної Управи, закінчення висловили подяку усім учасникам за участь у конференції. Подякували членам Головної Управи, та побажали голові ОБВУ май. д-рові С. М. Фостуні доброго здоров'я в його нелегкій праці.

О год. 6.00 вечером закінчено конференцію проспіванням славня «Ще не вмерла Україна», а побр. Михайло Батіг пригостив усіх багатьо перекускою.

Дес. І. Кузьма

ПОБРАТИМСЬКА ЗУСТРІЧ У ВІДЗНАЧЕННЯ 50-РІЧЧЯ І УД УНА

У суботу, 8 травня нинішнього року відбулась у м. Лестері в залі місцевого Відділу СУБ Побратимська зустріч у відзначення 50-річчя з часу утворення і збройної боротьби Дивізії «Галичина» пізнішої І УД УПА.

Побратимська зустріч була влаштована старанням Головної Управи Об'єднання бунших Вояків Українців у Великій Британії, а її господарем був пор. Петро Кіщук, організаційний референт ГУ ОБВУ. Того дня о год. 4.00 пополудні всч. отці — протопресвітер Михайло Хуторний, капелян ОБВУ (УАПЦ), митрат Микола Матичак і о. Степан Солтис відслужили Молебень у місцевій українській католицькій церкві з проспіванням багатоліття дивізіяниками, а теж і вічної пам'яті всім воїнам Дивізії, що полягли в боях та померли протягом минулих 50 років. Співали гармонійно дяки, а також усі присутні, серед них члени Президії і Головної Управи, голови і члени Управ Відділів ОБВУ з багатьох місцевостей.

О год. 5.30 пополудні Побратимську зустріч — святковий обід відкрив господар пор. Петро Кіщук, вітаючи всеснітих отців, голову ОБВУ майора д-ра Святомира М. Фостуна, членів Президії і Головної Управи, ОБВУ, голів і членів Управ Відділів, гостей з України — поета Ігора Калинця, п. Ярослава Лемика і п-ні Оксану Кондратюк працівника Міністерства освіти України, маестра Володимира Луцьва та всіх учасників зустрічі, і запросив хор. Володимира Нагайла, члена Головної Управи ОБВУ проводити зустріч. Тост за здоров'я Свят. Патріярха Мстислава Блаж. Патріярха Мирослава Івана, Ієрархів, духовенство українських Церков, отців капелянів ОБВУ, Президента, парламент і уряд України, український народ в Україні і на поселеннях, українських патріотів, воїнів І УД УПА, в Україні і в діясторі, ОБВУ, гостинну українську громаду в Лестері й за присутніх — підняв голова ОБВУ, а всі проспівали грімке багатоліття. В часі святко-

вого обіду промовляли всч. о. протопресвітер Михайло Хуторний, о. митрат Микола Матичак, поет Ігор Калинець, п-ні Оксана Кондратюк і п. Василь Медицький, голова лестерського Відділу СУБ.

Святкове слово присвячене 50-річчю І УД УПА сказав голова ОБВУ майор д-р Святомир М. Фостун, а в англійській мові коротко інформував англомовних гостей хор. Володимир Нагайло, про 50-річчя Дивізії.

В закінчення святкового обіду голова ОБВУ в супроводі пор. Володимира Лесюка, пор. Петра Кіщука та хор. Володимира Нагайла

нагородив поета Ігоря Калинця золотою медаллю ОБВУ за його заслуги і працю для розвитку української державности, за його літературну творчість, побажавши поетові дальших успіхів у його діяльності.

На пропозицію пор. Володимира Лесюка проведено збірку на впорядкування стрілецьких могил на Янівському цвинтарі у Львові.

Після святкового обіду у вечірних годинах того дня відбулась у тій же залі танцювальна забава, що тривала до пізньої ночі.

Учасник зустрічі

В. Лопата. Дума «Козак Нетяга».

Президія шостого Делегатського З'їзду Ради Українських Комбатантських Організацій у Торонто, Канада

Група учасників VI Делегатського З'їзду РУКО

Пор. Петро Кішук доповідає на Окружній конференції ОбВУ у Волвергемптоні

Учасники Окружної конференції ОбВУ Округи-Середня Англія у Волвергемптоні

ВІДЙШЛИ У ВІЧНІСТЬ

БЕРЧУК ІВАН, народжений у Кальне, Бережанщина. Воїн І УД УНА. Член ОБВУ. Помер 28.1.1993 в Единбурзі, Шотляндія, і там похоронений.

БОРСУКЕВИЧ ІВАН, народжений 20.1.1910 року у Баличах, Львівська область. Помер у Рагбі 21.4.1993 року й там похоронений.

ВАСИЛИК ІВАН, народжений 17.5.1922 року в Русилові, Тернопільська область. Учасник східної кампанії. Член ОБВУ. Помер в місцевості Олертоні 31.5.1993 року і там похоронений 10.6.1993 року.

ВАСИЛЬКІВ ДМИТРО, народжений 16.6.1919 року у Волохові, Булашний. Підполіткер польської армії. Член ОБВУ. Помер 13.7.1993 року в Спалдінгу, а похоронений у Пітерборо.

ГАЛАЙ СТЕПАН, народжений 28.12.1913 року в Медведівцях, Бучаччина. Старший булашний. Воїн І УД УНА. Член ОБВУ. Помер 1.3.1993 року в Аштоні й там похоронений 4 березня того ж року.

ГАРГАЙ АНДРИЙ, народжений 6.3.1923 року в Бісковичах, Львівська область. Воїн німецької армії в 1942-1944, воїн І УД УНА в 1944-1945 роках. Член ОБВУ. Старший булашний. Помер 8.9.1993 року в Брадфорд і там похоронений 15.9.1993 року.

ГЛИНЧАК МИКОЛА, народжений 4.8.1915 року в Майдані Горішньому, Івано-Франківська область. Виступ І УД УНА. Член ОБВУ. Помер 11.8.1993 року в Единбурзі, Шотляндія, і там похоронений.

ГОЛУБИЦЬКИЙ ТЕОДОР, народжений 15.8.1913 року в с. Усліж, Дрогобицьчина. Воїн І УД УНА. Член ОБВУ, громадський місцевий діяч у громадах. Помер 7.11.1993 року в Рочдейлі й там похоронений 11.11.1993 року.

ГОРЕЦЬКИЙ ПАВЛО, народжений 26.3.1921 року в Івано-Франківщині. Десатник І УД УНА. Член ОБВУ. Помер 30.4.1993 року в місцевості Бромптон Ас, Лестершир, і там похоронений.

ГУНЬКА ВАСИЛЬ, народжений 1.4.1924 року в Мужиліві, Тернопільська область. Воїн польської армії. Член ОБВУ. Помер 2 8.1993 року в Ковентрі і там похоронений 6.8. того ж року.

ДАЛЬОВСЬКИЙ МИХАЙЛО, народжений 24.10.1922 року в Ходорові, Львівська область. Воїн І УД УНА. Ст. десатник. Учасник брідської кампанії. Довголітній член Управи Відділу ОБВУ в Донкастері. Помер 25.1.1993 року в Донкастері і там похоронений.

ДАЦКО ЯКИМ, народжений 12.10.1921 року в Кришиці, Львівська область. Воїн І УД УНА. Член ОБВУ. Помер 3.11.1993 року у м. Рочдейлі і там похоронений 13.11.1993 року.

ДЖИДЖОРА ІВАН, народжений 10.7.1910 року в Голгочі, Тернопільська область. Воїн І УД УНА. Ст. десатник. Учасник брідських боїв. Член ОБВУ. Помер 2.3.1993 року в м. Бедфорд і там похоронений 11.3. того ж року.

ДЕМ'ЯНЧУК ІВАН, народжений 18.5.1913 року в Сновидові, Бучаччина. Воїн І УД УНА. Ст. десатник. Довголітній діяч української громади в Лондоні і Відділу ОБВУ. Помер 14.12.1992 року в Лондоні. Тілінні останки Покійного родина перевезла в Україну.

КОБИТА ПИЛИП, народжений 24.11.1908 року в Зелена, Бучаччина. Воїн І УД УНА, виступ. Помер 6.1.1993 року в Тодмордені і там похоронений 13 січня того ж року.

КОМАРНИЦЬКИЙ ВАСИЛЬ, народжений 17.8.1909 року в Скоморохах, Бучаччина. Воїн І УД УНА. Член ОБВУ. Помер 4.4.1993 року в Бедфорд і там похоронений 20 квітня того ж року.

КОСТИШАК ІВАН, народжений 21.4.1916 року в Самборі. Воїн І УД УНА. Член ОБВУ. Помер 31.3.1993 року в Единбурзі, Шотляндія, і там похоронений.

КУДЯРСЬКИЙ МИКОЛА, ст. булашний, народжений 16.12.1919 року в с. Петрилові, Глумайський район, Івано-Франківська область, провідний громадський діяч, довголітній член ОУН, Воїн І УД УНА, провідний місцевий діяч ОБВУ, помер несподівано 1 листопада 1993 року. Похоронений в Аштоні 8 листопада того ж року.

ЛЯЙКШ СТЕПАН, народжений 1.4.1917 року в Голубкові, Сянїк. Воїн І УД УНА. Член ОБВУ. Помер 12.5.1993 року в місцевості Аннан, Шотландія, і там похоронений 15 травня того ж року.

МАНДРИКА ВАСИЛЬ, нар. 23.4.1902 року в Рахові. Воїн І УД УНА. Ст. дес. Член ОБВУ. Помер 3.11.1993 року в Единбурзі, Шотландія, і там похоронений.

МАРКІВ ГРИГОРІЙ, народжений 4.5.1914 року в Підлипцях, Львівська область. Воїн польської армії. Член ОБВУ. Помер 13.5.1993 року в Лестері і там похоронений.

НАЙДАН РОМАН, народжений 9.5.1924 року в Торському, Заліщики. Воїн І УД УНА, Ст. десятник, учасник боїв під Познанем. Помер 28 травня 1993 року в Ноттінггемі й там похоронений 4 червня того ж року.

ПАВЛОК МИХАЙЛО, народжений 22.10.1917 року в с. Короліцях, Івано-Франківська область. Член ОБВУ. Помер 15.10.1993 року у Веллінгборі і там похоронений.

ПАСТРИНСЬКИЙ ЛЕВ, народжений 4.12.1910 року в Горущо, Львівська область. Инж.-лісовод. Воїн І УД УНА. Член ОБВУ. Помер у Лондоні 10 липня 1993 року і там похоронений 27 липня того ж року.

ПАЩИН АНДРІЙ, народжений 7.4.1922 року в Жизномирі, Бучаччина. Воїн І УД УНА. Член ОБВУ. Помер 17.8.1993 року в м. Галіфаксі й там похоронений 3 вересня 1993 року.

ПИВОВАРЧУК ТЕОДОР, народжений 27.4.1924 року в с. Зубрещ, Бучаччина. Воїн І УД УНА. Помер 2 квітня 1993 року в Единбурзі, Шотландія, і там похоронений.

САВЧЕНКО ВОЛОДИМИР, ст. дес. народжений 15.7.1924 року в Луганську. Воїн І УД УНА. Довгочинний голова Відділу ОБВУ в Скандорпі й активний член інших місцевих громадських організацій. Помер у Скандорпі 14 вересня 1993 року й там похоронений 21 вересня на місцевому кладовищі.

САВЧУК СТЕПАН, народжений 1.6.1921 року в Дубівцях. Воїн І УД УНА. Ст. десят-

ник. Довголітній активний громадський діяч української громади у м. Волвергамптоні. Помер 17.2.1993 року у м. Волвергамптоні й там похоронений 25 березня 1993 року.

СЕМЕНОВИЧ МИХАЙЛО, народжений 2.8.1922 року в Домашові, Львівська область. Воїн І УД УНА, член ОБВУ. Помер 11.10.1993 року в м. Гаддерсфілді й там похоронений 18.10.1993 року.

СЕНЬКІВ МИХАЙЛО, нар. 28.10.1920 року. Воїн І УД УНА, член ОБВУ, помер 11.8.1993 року в м. Данді, Шотландія, і там похоронений 11.8. того ж року.

СМЕРЕКА ПАВЛО, народжений 27.6.1912 року в Каплинцях, Тернопільська область. Воїн І УД УНА. Член ОБВУ. Помер 1.4.1993 року в Карлайлі і там похоронений.

ТАТАРИН ПАВЛО, хор. народжений 27.12.1921 року в Чорткові, Воїн І УД УНА, довголітній кол. голова Відділу ОБВУ в Брадфордї й довголітній голова Округи ОБВУ — Йоркшир. Помер після довготривалої і важкої недуги 27 грудня 1993 року в Брадфордї й там похоронений 31 грудня того ж року.

ТУРЧЕНЮК ПЕТРО, народжений 7.7.1916 року в Делятині, Івано-Франківська область. Воїн І УД УНА. Член ОБВУ. Помер у м. Рагбі 20 березня 1993 року і там похоронений.

ЧАЙКІВСЬКИЙ ВОЛОДИМИР, народжений 21.11.1922 року в Киданові, Тернопільська область. Воїн І УД УНА. Член ОБВУ. Помер у м. Гаддерсфілді 18 травня 1993 року і там похоронений 28 того ж місяця.

ЧЕРВІНСЬКИЙ АНДРІЙ, народжений 6.12.1924 року у Волощині, Тернопільська область. Учасник націоналістично-революційного руху в Україні у воєнних роках. Воїн І УД УНА. Ст. булавний. Член ОБВУ. Помер у м. Стокпорті 7 січня 1993 року і там похоронений 15 січня того ж року.

ШЛАПАК ЯРОСЛАВ, ст. дес. народжений 22.7.1926 року в Ліпї, Перемишлянщина. Воїн І УД УНА, член ОБВУ, громадський діяч у місцевості Пітерборо, помер 23 жовтня 1993 року в Пітерборо і там похоронений.

ВІЧНА ЇМ ПАМ'ЯТЬ!

ПОКИНУЛИ НАШІ ВОЯЦЬКІ РЯДИ...

Бл. пам. пхор. Богдан Кашуба

5 червня 1993 помер у США на 71 році бл. пам. підхорунжий Богдан Кашуба, кол. учасник визвольної боротьби ОУН-УПА. Працював у службі постачання УПА. В 1944 році попав до німецьких військових частин, а звідтіль зголосився до Дивізії «Галичина». Був на фронті в Австрії, побував у полоні в Італії, а після звільнення з полону в Англії вклучився активно в українське громадське життя, був активним провідним діячем Об'єднання бувших Вояків Українців і СУБ. В Англії одружився. Виїхавши до США працював багато років головою Чикагської станиці Братства кол. Вояків І УД УНА. Бл. пам. Богдан Кашуба працював також у СУМ, Відділі УККА, був прикладним громадянином і відданим українській національній справі та визвольній боротьбі.

Бл. пам. сотник Володимир Козак

19 вересня 1993 року в м. Мюнхені, Німеч-

чина несподівано помер бл. пам. сотник Володимир Козак, член Організації Українських Націоналістів, член П'ястунів (Курінь Лісових Чортів), офіцер І УНА. Похорон Покійного відбувся в понеділок, 27 вересня на місцевому кладовищі Вальдфрідгоф (Льоретопляц).

Бл. пам. сотник Роман Дебрицький

4 жовтня нинішнього року помер після довгої і важкої недуги в Мюнхені, бл. пам. сотник Роман Дебрицький, народжений в Дорі, Івано-Франківщина. Від 1969 року він працював безперервно головою Крайової Управи Братства кол. Вояків І УД УНА в Німеччині, був головою Союзу Українських Воєнних Інвалідів у Німеччині, членом керівних органів ЦПУЕН, членом ЦУ СУМ, а теж і довголітнім членом ТП ОУН у Німеччині. Похорон Покійного відбувся в Мюнхені в понеділок, 11 жовтня на кладовищі Вальдфрідгоф. Від ОБВУ попрощав Покійного пор. Петро Кіцук.

Оса

Вилітає
і жалить
коли
й кого хоче

РІК 31

Ч. 31

ЩОДЕННИК НАЦІОНАЛЬНОГО ГЕРОЯ СЕЛЕПКА ЛАВОЧКИ

Гумористична розповідь

(Уривки)

1943 рік

2 липня 1943

Я їхав трамваем і віз сахарину. Німецькі шпидмани зробили лаланку. Зловили й мене. При мені знайшли товар і його, звичайно, skonфіскували, а мене відвели на Городецьку. Там забрали документи й відправили за доти табору. Я мав їхати на роботу до Німеччини.

Питали: яку роботу знаю?

Я відповів: Усіляку. Можу бути інженером, директором, магістром.

Призначили мене доглядати свиней у якомусь пруському селі.

3 липня 1943

Я спав добре й спокійно цілу ніч. Ранком заявив, що зголошуюсь до Української Дивізії. Зараз же мене випустили. Я пішов до Військової Управи. Показав посвідку зголошення.

— А документи у вас є?

— Нема. Маю лише свою фотографію, прошу! Директор Осип Навроцький глянув на фото й на мене.

— Цей самий. Гаразд. Прийнятий.

Отпісля я підійшов до якогось чоловіка з приємним обличчям.

— Чи не могли б мене звільнити, або виреклямувати... Я віддячуся...

Не виійшло...

8 липня 1943

Сьогодні львів'яни прощалися з нами на Личакові, у «Лутовій» домівці. Говорили багато людей. Говорив якийсь старий професор, що був при Усусусах. Казав, що ми навчимося, як смакує на фронті сухий хліб, коли його нема, та що Усусуси ще в чотирнадцятому році були горді з того, що є попередниками Дивізії. Пані редакторка Марія Струтинська не плакала, бо має тверду вдачу, але порадила

нам, щоб ми, коли будемо в ситуації «або-або», вибирали одне «або». При кінці сказала піднесеним голосом, що княгиня Ольга має жити відтепер у наших наплевниках.

Якось так випало, що говорити мусив я, бо інші не вміли поводитися в порядному товаристві. І я сказав, що заткнемо історію рота п'ятнадцятьма тисячами молодих і старих вояків та що коли навіть хвилі світової катастрофи стануть перед нами, я особисто проллю з приємністю останню краплину своєї патріотичної крові. Я буду постійно пам'ятати про те, щоб вибрати «або», коли прийде «або-або», а в разі героїської смерті, маю бажання, щоб мене поховали на коханому Личакові, бо тут завжди свіже повітря. За ці слова публіка нагородила мене оплесками.

12 липня 1943

Я ставав перед лікарською комісією. Наказали роздягнутися догола. Кожний з нас стояв соромливо, із скромно зложеними руками. Коли ввійшли до лікарської кімнати, на нас зацікавлено, як коти на мишу, поглянули якісь військові і лікарі в білих халатах. Мене записали й поставили під патик, подібний до шибениці. Згори впала нагло на мою героїську голову тверда дошка, аж я здригнувся.

— Стій просто! — сказав хтось за мною.

— Один шістдесят п'ять, — крикнув знову той хтось і написав мені це число хемічним олівцем на грудях.

Отпісля я пройшов перед столом. Кожний з тих, хто сидів, дивився коротко на мене і щось записував. А останній крикнув: здібний! — і прибив печатку. Раз на мої груди, а другий раз на папір.

Отже, таки взяли. Як я виходив, то побачив довгий ряд добровольців, і всі дивилися на мене. Е я надуп груди, як личить геросві, і гордо оглянув цивілів.

— Не дмись! — крикнув якийсь воляк із срібними нашівками, — за тиждень побачиш, що ти є ніщо. Зеро, нуль, ще менш, як ніщо!

Голі засміялися, нібито з мене, але відчувалося, що це тільки з чемності до того срібного. Це був кривий сміх. Я скоро одягнувся й встав біля дверей. Тепер я буду сміятися, коли вони повиходять, позначені номерами й печатками. Кудлак, Крушельницький, Лисяк, Мельник, Шевчук, Долінський, Кордуба, Личаків, Знесіння, Жовківське. Як би не було, я вже одною ногою герой.

17 липня 1943

Була дивізійна парада перед будинком університету. На трибуни стояли багато людей, які з цікавістю нам приглядалися. Деякі бігали сюди й туди, це були члени Військової Управи. За ними бігав полковник Альфред Бізанц. Коли заспокоїлися, заграла музика, а потім ми всі марширували перед трибуною. Дівчата кидали нам квіти, але ми не піднімали їх з землі, мабуть, тому, що йшли на війну. Мені подобалася одна, блондинка з чорним капелюшком над чолом. З лиця гарна, а як далі, то я не міг бачити, бо затуляла дошки й люди. Отісла ми станули рядами перед трибуною і тоді виступав п. Євген Побігуций, той, що був майором у «Нахтігалю», а потім за те німці його посадили. Він був у чорному, мав чомусь такі ж чорні, але вузьенькі штани, і щось кричав до трибуни. На даний знак ми всі страшними голосами заревіли: «Слава!» і почали розходитися. Близько я бачив тільки двох з Військової Управи: Михайла Кушніра, що причепив собі «Залізний Хрест» з першої війни, і лікаря Вілозора, що мав чомусь настрашений вигляд.

18 липня 1943

Приїхали до Гайделягеру. Колись звався Дембіца. Ми довгими рядами пленталися за підстаршиною, що вийшов по нас на станцію. Це був смішний похід. Йшли в плащах і без, у капелюхах і кашкетах, лисі й незачесані, а кожний ніс валізку. Спершу в одній руді, потім у другій, отісла на плечах.

Хтось крикнув, щоб ми застівали. Нічого з того не вийшло. Кожний ішов своїм кроком, бо в черевиках мав повно піску і, що найгірше, двигав валізу.

Прийшли на поле, де були бараки, огорожені колючими дротами. Дістали сінники і коци. На подвір'ю були скирти соломи. Кожний робив собі сінник. Пізніше дістали вечерю: ковбаса, хліб і чорна кава.

20 липня 1943

Я встав дуже вчасно, десь біля восьмої, бо

зголоднів. Деякі ще спали. Отже, починається не погано. О десятій була збірка. Нас записував якийсь чоловік, що жив, напевне, ще в часах Франца-Йосифа. Кажуть, що зветься Добрянський. Писав уже довго, поки прийшла моя черга, і був втомлений. Видно було, що війни не брав серйозно, бо одну вже знав. Глянув на мене й запитав.

— Як називаєшся?

Отісла запитав, коли, як, чому й пощо нагородив, і ще раз глянув на мене.

— Умієш читати й писати?

Наказав мені сісти за стіл і робити те, що він робить. Певне, сподобалося йому моя інтелігентність, яку видно докладно на моєму обличчі.

— Будеш тепер писарем!

— А що маю казати людям?

— Те, що я тобі казав.

Він узяв попелничку з сотнею недокурків, викинув їх розмашисто крізь вікно, поставив порожню переді мною й пішов геть.

Я записував народ по черзі і кожному казав: — Будеш тепер писарем!

Я працював, аж зіпнів. Усіх записаних назвали мені вивести на подвір'я. Аж тут виявилось, що це все писарі. Зчинився крик. Мене почали лаяти. Спочатку я був дуже гордий з моєї воляцької кар'єри, але коли виявилось, що це кричать на мене, я змаркотнів. Пішов собі тихо в барак, і щоб щось робити, виніс вивитрити коц. Повісив на дроті й дивився крізь них на поле. Пісок і пісок. Зробили мені неприємно. Остаточно ми були за дротами, в яких трудно було вибити вікно на світ. Мої воляцькі пляни змаліли до нуля. За що мене обляяли? Адже кожне геройство має свої межі.

21 липня 1943

Фатальний день. Закликав мене чоловік малого росту, що колись, певне, був старшиною. Він тому, щоб глядіти на кожного згори, носив свій ніс у задергій позиції. Почав мені щось говорити, а я задумано відповів:

— Ага!

— Зрозумів?

— Ні.

— То чому кажеш 'ага'? У війську нема 'ага', дурно!

Те, що в війську багато чого нема, що є в цивільному житті, я вже встиг побачити. Приміром, дівчат. Отже, нічого нового мені не сказав. Також і те, що назвав мене дурнем, не зворушило мене аж ніяк.

Офіцери виробили собі про мене думку, що я містерія. Зовні дурний а всередині мудрий. І товкти мною немилосердно на всі боки. Не знаю, чи хотіли витовкти з мене верх, чи середину.

14 серпня 1943

Я є, отже, містерія. Це щось нове й мені подобається. За Польщі я був елементом. Так назвав мене поліцей, який відводив мене до в'язниці в Бригідках. Але я не був тоді звичайним якимсь елементом, а «вивротовим». А тепер я «містерія».

16 серпня 1943

Вчора пополудні була наука співу. Пригадували відомі пісні, щоб їх співати в марші, бо Дивізія своїх ще не має. Зголошувалися з піснями. Сиділи на піску великим колом. Хто хотів співати, виходив на середину. Я зголосив пісню «Послухайте, люди». Її ніхто не знав. Я заспівав:

Послухайте люди,
Що вам дядько загра.
На Замарстинові
Забив швагер швагра.

Сотня ревнула сміхом. Я стояв, задоволений. Але як почув: «Сідай, дурню! Чого пхаєшся?», а навіть хтось крикнув: «Далой с нім!» — тоді станули мені слези в очі. Така прекрасна, наша львівська пісня!

Я сів. Чому висміяли мене?!

9 вересня 1943

Вчили нас про ранги. Це трудна справа. Коли скінчиться війна, закладу братство дивізійників і всі ранги позмінюємо. Буде: селепко, підселепко, надселепко, штабовий селепко, генерал-селепко. Хто умудриться й завчасу звільниться з Дивізії, буде мати титул почесного селепка. Гонорис кавза.

15 вересня 1943

Я написав листа до Меляні. Як личить національному героєві, я називаю її тепер Маланкою. Цікаво, чи це їй подобається? Жінка є загадкою. Хто її розв'яже, той лишиться нежонатим на все життя. Хотів би написати до тієї блондинки з трибуни, але хто вона?

Прийшов наказ, як нам ставати в неділю. «Перед церквою — писав о. Михайло Ратушинський — сотня стане за церквою, а по церкві — перед церквою». І будь мудрий з такого приказу...

Пополудні мене повідомили з канцелярії, що віднині маю бути джурою німецького майора, бо до нього приїхала дружина.

Коли я зголосився, відразу почув, що між ними авантюра. Пані майорова сиділа з затисненими вустами й стукотіла скоренько пальцями по столі. Це був злий знак. Майор куриє люльку.

Вона сказала:

— Не можу терпіти смороду твоєї люльки!
— Викинь її звідси — відповів майор, дивлячись на мене. Мені було неясно.

— Голошу слухняно, пане майоре, кого маю викинути, пані майорову, чи люльку?

Хвилину пізніше я був уже в сотні. Джурою залишався всього п'ять хвилин. Це я ствердив з годинником у руці.

Знову не повезло...

17 вересня 1943

Були іспити. Мене спитав інструктор:

— Що таке війна?

Я подумав.

— Війна — кажу — це... це неабичо, пане хорунжий!

— Сідай, дурню!

Я не образився. Наполеон, наприклад, ніколи не шукав мудрих людей на своїх полководців, а тільки питав: чи він має щастя?

15 листопада 1943

Вже маю досить бараків та інструкторів. Світ божевільний! (Кожний так думає, але себе вважає вийком!). Маю досить порядків, вправ, чистоти. Мусиш те, мусиш друге. Щастя, що воєк не мусить нічого мусити поза військом.

20 листопада 1943

Треба вчитися! Ми прийшли до війська не тому, щоб тільки прийти, але щоб до чогось прийти!

26 листопада 1943

Болить зуб. Іду до нашого дентиста д-ра Никифорчука. Кажуть, що добрий. Легко вириває зуби й легко вставляє нові. Полковникам з УНР вставленими зубами можна навіть їсти.

До дентиста я йшов з булавним Рудзьом Мартиноком.

Ішов холодний дощ. Я сказав до Рудзя:

— Таке то життя! Не було б дощу, не було б генералів!

Він глянув на мене, щось подумав і спитав:

— Ти по званню філософ?

— Ні! — відповів я скромно.

Мабуть, сказав щось дуже розумне.

26 листопада 1943

Трапилось мені щось таке, чого ще не бувало в моєму житті: мені двадцять років!

7 грудня 1944

Мене хочуть зробити кінним зв'язковим. Я погодився, хоч на коні ніколи не сидів.

(Далі буде)

ДУМКИ НЕНАРОКОМ

- Нам все щось заважає: то система, то її відсутність.
- Нас розраджують дрібниці, бо найчастіше через дрібниці ми й буваємо пригнічені.
- Велич людини в тому, що вона визнає свою мізерність.
- Чому нас не дратує кульгава людина, а дратує кульгавий розум? Бо каліка визнає, що ми ходимо рівно, а кульгавий розум твердить, що не він, а ми шкутильгаємо.
- Брак яскравих особистостей теж говорить про енергетичну кризу.
- Те, що не витримує ніякої критики, у нас і не критикується!
- Драма чоловіка починається, коли дружина перед ним ламає комедію.
- Головна проблема економіки: як відняти у всіх, щоб додати кожному?
- Капітан останнім залишив корабель. У нього був найбільший багаж.
- Відсталим дуже важко йти в ногу з епохою.
- Відверта людина: не приховує те, чого не можна приховати.
- У вихвалюванні часто поширена метода самообслуговування.
- Подвійна обачність автора: підписав псевдонім криптоніном.
- До того крилата людина, що крила їй просто зайві.
- Кажуть: дітей треба виховувати з коліски. А з якого віку — дорослих?
- Кожний має свою цеглу, якою час від часу дістає по голові.
- Сучасна охорона здоров'я: хай береже вас Бог!
- До слави пнуться навіть ті, хто її не вартий.
- Плагіатор ніколи не обкраде графомана.
- Мав таке розвинуте почуття гумору, що сміявся навіть там, де інші плакали.
- Корисніше розмовляти з мудрим ворогом, ніж з патріотичним дурнем.
- Правда має два обличчя: одне своє власне, а друге того, хто в імені говорить.
- Дружин не купують, а обирають — і все ж це обходиться іноді дорого для чоловіків.
- Скільки тягнеться рук допомоги, коли є що взяти.
- З точки зору посваритись наш парламент давно вже професійний.
- Ми добились свободи слова, але на чому його писати?
- Хто не перепродує, той не ість.
- Тепер гостей зустрічають тільки хлібом і сіллом, бо більше нічого немає.

ГУМОР

- У магазині «Молоко». Черга за сметаною.
- Пустіть мене без черги, я інвалід Вітчизняної війни!
 - Усі ми тут інваліди.
 - Я в атаку ходив!
 - Усі ми тут в атаку ходили.
 - А ви за що ходили в атаку?
 - Як за що? За рідину, за Сталіна.
 - А я за те, щоб сметана була. Тому я буду першим.

- В ательє мод.
- Скільки коштує пошиття костюма?
 - Це за старими цінами шили, тепер костюми будуть.
 - Як це?
 - Тепер костюм пошити, що раніше дім побудувати.

- Тату, звідки беруться діти?
- Лелеки приносять.

- А як зі мною? Я народився взимку, коли їх нема...
- У капусті знайшли.
- У квашеній?
- Дай мені чистий спокій. Спитай маму, вона краще знає.

- Отже, вчора на вулиці вас пограбували?
- Звичайно! Годинник, гаманець, портмоне — все забрали.
 - Але у вас в кишені лежав револьвер...
 - Так, якраз його бандити і не знайшли.

Покупець стоїть біля прилавка і з недовірою розглядає панчохи.

- Розірвати їх неможливо, — каже завідувач і кличе продавця: — Пане Лоренце, розтягніть, будь ласка, оці панчохи вздовж і вшир і спробуйте їх розірвати.

Продавець стоїть ні в сих, ні в тих, а тоді шепоче шефам на вухо:

- Ми хочемо купити чи продати? ..

— Як ви могли сісти за кермо в нетверезому вигляді? — обурено питає автоінспектор.

— Не було такого, — виправдовується шофер, — бо я пив у кабіні.

Учись, доню, то, може, і золоту медальку за-
робиш, — повчає дочку мати.

— Мамо, а тоді ту медальку можна буде про-
дати?

— Звичайно, ні.

— То навіщо вона мені здалася?

Жінка плаче-заливається сльозами.

— Що трапилось? — питає чоловік.

— Біда! Я проковтнула голку.

— Хе... Те ж мені біду знайшла. На, візьми
другу!...

Після весілля, проводжаючи гостей, молода
каже:

— Добрі люди, може що не так було на ве-
сіллі, то пробачайте. Я ж уперше заміж ви-
ходжу. На другий раз краще буде...

МАК А. АРУТЮНЯНЦА

— Проти моєї вроди жодна дівчина не встоїть,
— каже парубок друзям.

— Та як же це?

— А так: стане, гляне на мене, плоне та
йде далі.

Під час бурхливої сварки, жінка кричить
чоловікові:

— Скажи мені, чому ти такий осел?

Чоловік задумливо почував потилицю і від-
повів:

— Скоріше всього тому, що оженився з тобою.

— Хто в тебе, Миколо, глава сім'ї? — питають
в чоловіка.

— Коли як: гроші заробляти, то я, а якщо
витратити, то моя жінка.

— Татусю, дай мені три карбованці! — про-
сить син.

— А навіщо вони тобі?

— Дати бідній жінці, що на розі просить.

— Чого це раптом її пожалів?

— Як чого? Вона ж цукерки продає!...

ВИДАННЯ ОБВУ

О. Т. Визвольна боротьба українського народу. Лондон, 1950.

Князь М. І. Токаржевський-Карашевич, Свято Покрова Богородиці.
Лондон, 1953 (вичерпане).

Проф. д-р Володимир Кубійович, Етнічні групи південно-західної України (Галичина). Записки НТШ. Праці історично-філософської секції. Том 160.
Лондон-Мюнхен-Париж, 1953 (вичерпане).

Список полеглих воїнів І УД УНА. Головна Управа ОБВУ.
Лондон, 1958 (вичерпане).

Д. Кетрос, Так творилося українське військо. Лондон, 1958 (вичерпане).

Альманах ОБВУ (1949-1964) Головна Управа ОБВУ. Лондон, 1967 (вичерпане).

Микола Верес, В чужинних приплавах. Поезії. Лондон, 1967.

Святомир М. Фостун, Плем'я непокірних. Історична повість.
Лондон, 1971 (вичерпане).

Другий Альманах ОБВУ (1964-1980) Головна Управа ОБВУ. Лондон, 1980.

Вояки — воякам — пропам'ятне видання. Головна Управа ОБВУ.
Лондон, 1981 (вичерпане).

Богдан Бора, Буремні дні. Збірка поезій. Спільне видання ОБВУ з Головною
Управою Братства кол. вояків І УД УНА. Торонто-Лондон, 1982 (вичерпане).

Полк. Євген Побігущий-Рен, Мозаїка моїх споминів.
Том I. Лондон, 1982 (вичерпане).

Полк. Євген Побігущий-Рен, Мозаїка моїх споминів.
Том II. Лондон, 1985 (вичерпане).

Вояки — воякам — пропам'ятне видання. Книга друга. Головна Управа ОБВУ.
Лондон, 1986 (вичерпане).

Володимир Гоцький, На другому етапі. Спогади.
Том I. Лондон, 1990 (вичерпане).

Третій Альманах ОБВУ (1980-1990) Головна Управа ОБВУ. Лондон, 1990.

Володимир Гоцький, З Перемишля до Ріміні. Спогади. Том II. Лондон, 1993.

Вояки — воякам — пропам'ятне видання. Книга третя. Головна Управа ОБВУ.
Лондон, 1993.

З друкарні Української Видавничої Спілки в Лондоні
Printed in the U.K. by Ukrainian Publishers Limited
200 Liverpool Road, London, N1 1LF